

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Dalibor Franta

Perspektivy středoevropské
bezpečnostní spolupráce

The Perspectives of Central European Security
Cooperation

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Dan Marek, Ph.D., M.A.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Novém Jičíně dne 28. března

Dalibor Franta

SEZNAM ZKRATEK

ASEAN	Sdružení národů jihovýchodní Asie
ES	Evropské společenství
EU	Evropská unie
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
KFOR	Kosovo Force – označení pro mírové operace NATO v Kosovu
LNG	Liquefied Natural Gas – označení pro zkapalněný zemní plyn
NATO	Severoatlantická aliance
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OSN	Organizace spojených národů
PfP	Partnerství pro mír
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SNS	Společenství nezávislých států
TI	Transparency International
V3	Visegrádská trojka
V4	Visegrádská čtyřka

OBSAH

Úvod.....	6
1. Teoretický rámec analýzy	17
1.1 Regionální bezpečnost.....	18
1.2 Definice pojmu bezpečnost.....	20
1.2.1 Vývoj chápání bezpečnosti v čase	21
1.3 Představení teorie regionálních bezpečnostních komplexů	25
1.4 Vymezení aktérů analýzy	27
1. 4. 1 Hledání konkrétní podoby střední Evropy	28
2. Vývoj Visegrádské čtyřky od roku 1989	33
2. 1 Formování Visegrádské skupiny (1989 – 1992).....	34
2. 2 Léta útlumu visegrádské spolupráce (1993-1998).....	38
2. 3 Obnovení visegrádské spolupráce (1999-současnost)	41
3. Analýza dimenzí bezpečnosti ve střední Evropě.....	48
3. 1 Vojenská bezpečnost ve střední Evropě	48
3. 1. 1 Odsun sovětských vojsk	51
3. 1. 2 Modernizace armád	54
3. 1. 3 Hledání nové bezpečnostní orientace	56
3. 1. 4 NATO: přístupový proces	57
3. 1. 5 Visegrád po vstupu do NATO	60
3. 2 Politická bezpečnost ve střední Evropě.....	63
3. 2. 1 Revoluce 1989, přechod k demokracii a konsolidace demokratických režimů	64
3. 2. 2 Vstup zemí střední Evropy do EU a obava z ohrožení národní suverenity	68
3. 3 Ekonomická bezpečnost	71
3. 3. 1 Energetická bezpečnost České republiky	74
3. 3. 2 Energetická bezpečnost Maďarska.....	76
3. 3. 3 Energetická bezpečnost Polska.....	77
3. 3. 4 Energetická bezpečnost Slovenska	78
3. 4 Společenská bezpečnost	80
3. 4. 1 Problematika romské otázky	82
3. 4. 2. Problematika národnostních menšin	85
3. 5 Environmentální bezpečnost	89

Závěr	94
Abstrakt.....	105
Abstract.....	106
Anotace.....	107
Zdroje.....	108
Prameny.....	108
Literatura	110

Úvod

Konec druhé světové války rozdělil Evropu podle zřetelné a zdánlivě neotřesitelné vojensko-politické linie mezi Západem a Východem. Bylo to dělení, jež určovalo podobu evropského bezpečnostního prostředí až do roku 1989 a definovalo jasná bezpečnostní partnerství a zjevné priority. Za bezpečnost Západu odpovídala Severoatlantická aliance (dále jen NATO); svou masivní vojenskou přítomností podél linie dvou soupeřících mocenských bloků ručila za nedotknutelnost hranic západoevropských zemí. Na východě plnila stejnou roli Varšavská smlouva, jež zastřešovala mimo Sovětského svazu také všechny tzv. satelitní státy ve střední a východní Evropě. Bezpečnostní architektura Evropy sestávala ze dvou soupeřících vojensko-politických bloků a jediné zjevné hrozby vojenského typu.

Revoluční rok 1989 a události, jež následovaly, však tento systém významně změnily. Náhlý konec studenové války bezpečnostního uspořádání, jenž byl důsledkem pádu nedemokratických režimů v Evropě a následné vzpoury proti sovětské politické a ideologické indoktrinaci, vnesl do evropské bezpečnosti nejenom nové aktéry, ale také nová bezpečnostní témata. Východní Evropa a země bývalého Sovětského svazu se jen těžko zbavovaly vlivu Moskvy na svou vnitřní i zahraniční politiku a v úsilí o demokratickou tranzici spíše selhávaly, Balkán velmi rychle propadal vlivu nacionalismu a násilných územních a etnických sporů. Těmto příkladům se vymykal relativně klidný proces přechodu k demokracii ve střední Evropě spojený se vzrůstající snahou spolupracovat na obnově regionu, jakožto i na jeho „návratu do Evropy“. Na rozmezí západní a východní Evropy tak vznikala zdánlivě stabilní platforma nových demokracií s potenciálem zastávat v budoucí bezpečnostní architektuře Evropy důležité postavení.

Ale ani středoevropský vývoj po roce 1989 nebyl zcela bez rizika. Československo, Maďarsko a Polsko se shodně nacházely v situaci, kdy musely čelit hospodářské krizi, nutnosti ekonomické transformace, ale především úplné absenci bezpečnostních garancí. Ve snaze vymanit se vlivu Sovětského svazu na svou zahraniční politiku došlo k úplnému

zpřetřhání vnitřních i vnějších bezpečnostních vazeb a region se nacházel v bezpečnostním vakuu – dalek tomu, aby se dočkal plného zapojení v západních bezpečnostních strukturách a zároveň v obavě před možným sovětským, respektive ruským revizionismem. Snaha čelit těmto problémům vedla v roce 1991 vrcholné představitele zemí střední Evropy k vytvoření tzv. Visegrádské skupiny, jež měla koordinovat akce střeoevropských zemí v otázkách demokratické tranzice, ekonomické transformace, ale i bezpečnostní politiky.

V průběhu let procházela míra bezpečnostní spolupráce v rámci střední Evropy zřetelnými výkyvy. Bezpečnost nikdy nepatřila k prioritním oblastem spolupráce uvnitř Visegrádské skupiny, v důležitých formujících etapách střeoevropské bezpečnosti však sehrávala velmi důležitou roli. Intenzivně se projevovala v období jednání o rozpuštění Varšavské smlouvy a odsunu sovětských vojsk nebo po roce 1991 v reakci na moskevský komunistický puč. Klíčovou roli sehrála snaha zajistit stabilitu také v obnovení intenzivní visegrádské spolupráce v závěru 90. let minulého století v rámci příprav na společný vstup do NATO a posléze i v rámci pomoci Slovensku v přípravě na jeho budoucí členství v Alianci. Třebaže v posledních letech v reakci na vstup do NATO a Evropské unie (dále jen EU) intenzita střeoevropské spolupráce výrazně polevila, Visegrádská skupina stále zůstává otevřenou platformou pro užší kooperaci, a to i na poli bezpečnosti.

Důvodem výběru tématiky střeoevropské bezpečnostní spolupráce je přesvědčení autora, že ačkoliv je střední Evropa tvořena státy s obdobnou historickou a kulturní zkušeností a od roku 1989 pojí tyto země specifická zkušenost s náročnou politickou, ekonomickou a zahraničně-politickou reorientací, stále zde působí množství nekompatibilních a mnohdy zcela protichůdných geostrategických zájmů, které po vstupu zemí regionu do NATO a EU přispěly k zastavení další bezpečnostní spolupráce. V době, kdy bezpečnost států a jejich obyvatel ohrožuje celá řada vojenských, politických, ekonomických, společenských a environmentálních rizik, však vznikají i v těchto menších sub-regionálních celcích nové možnosti pro rozvíjení bezpečnostní spolupráce. Právě snaha zjistit, existuje-li v současné střední Evropě další prostor a

ochota pro obnovení bezpečnostního dialogu byla jednou z hlavních motivací při výběru tohoto tématu. Přispěl k tomu i fakt, že otázka středoevropské bezpečnostní spolupráce je obecně velmi slabě autorsky pokrytá oblast a existují-li obsáhlejší analýzy, pak se soustředí výhradně na, dle autora příliš úzce vymezené, téma vojenské bezpečnosti.

Časově je tato práce vymezena obdobím od roku 1989 až do současnosti. Jde o etapu emancipace střední Evropy – tedy úsilí o uznání sub-regionu jako samostatné platformy na pomezí západní a východní Evropy. Na jedné straně je rámováno vymaněním se z vlivu Sovětského svazu, respektive Ruska a změnou zahraničně-politické orientace zemí střední Evropy, na straně druhé zcela aktuálním děním v oblasti, jež vrcholí poslední schůzkou nejvyšších představitelů Visegrádské skupiny na energetickém summitu v Budapešti v druhé polovině února 2010. Práce se okrajově dotýká i událostí mimo toto časové vymezení, vždy však pouze v širším kontextu a pro doplnění. Geograficky je text omezen na sub-region střední Evropy, pod který spadá Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko. Částečně se ale dotýká i jiných, zejména východoevropských zemí, které s Visegrádskou skupinou příležitostně spolupracují.

Obsahově se práce zaměřuje na regionální bezpečnostní dynamiku v prostoru střední Evropy. Zabývá se zkoumáním míry bezpečnostní spolupráce, hledáním specifických vnitřních i vnějších bezpečnostních rizik a potencionálních vzájemných sporů v oblastech vojenského, politického, ekonomického, společenského a environmentálního sektoru bezpečnosti, jak je v 90. letech 20. století vytyčila tzv. kodaňská škola. Text se dotýká řady oblastí, jakými jsou například proces demokratické tranzice ve střední Evropě, problém korupce, rasové nesnášenlivosti apod., není však jeho cílem tato témata detailně analyzovat, jako spíš poskytnout náhled do oblastí, z nichž se dnes rekrutují moderní bezpečnostní hrozby.

Teoretickým východiskem práce se stává teorie homogenních regionálních bezpečnostních komplexů, již v roce 1998 stanovila autorská trojice Barry Buzan, Ole Waever a Jaap de Wilde v knize *Bezpečnost – nový rámec pro analýzu*. Tato teorie pracuje s myšlenkou, že moderní

bezpečnostní hrozby jsou ve většině případů regionálního či dokonce – v případě širších nevojenských hrozeb – i sub-regionálního charakteru a svým působením vytvářejí specifické bezpečnostní komplexy. Těmito komplexy jsou chápány skupiny států: „(...) jejichž primární bezpečnostní náhledy a starosti jsou natolik provázané, že problémy národní bezpečnosti každého z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či řešit odděleně.“¹ Jinými slovy působí v tomto popsaném uskupení států série sdílených a teritoriálně ohraničených bezpečnostních rizik, jež státy uvnitř bezpečnostního regionu motivují k užší spolupráci na jejich sekuritizaci. Pokud bude možné nalézt ve střední Evropě charakteristiky bezpečnostního komplexu, bude možné konstatovat, že zde existuje prostor pro rozvoj budoucí spolupráce. Zároveň však bude třeba brát v potaz existenci specifických organizačních limitů, úroveň vzájemných vztahů a rozdílných zahraničně-politických priorit, které rovněž hrají v podobě středoevropské bezpečnostní spolupráce důležitou úlohu.

V práci tak bude ověřován následující předpoklad: *V oblasti střední Evropy dnes neexistuje dostatečné množství společných bezpečnostních hrozeb, jež by motivovaly země regionu k pokračování či k dalšímu rozvíjení regionální bezpečnostní spolupráce.* Jinak řečeno – bezpečnostní hrozby, kterým středoevropský sub-region v současnosti čelí, postrádají jasné teritoriální vymezení a vzorec vzájemné závislosti. Jsou buď společné širší množině států, a proto vyžadují kooperaci nad omezený rámec střední Evropy, případně je možné postupovat při jejich sekuritizaci individuálně, tedy bez přímé spolupráce s bezprostředním okolím. Tato absence specifických a společných bezpečnostních rizik pak ústí v nedostatek motivace pracovat v oblasti bezpečnosti společně.

Jako nejvhodnější pro dosažení neutrálních a objektivních závěrů se jeví užití empiricko-analytického přístupu, v jehož rámci je aplikována deskriptivní metoda. Tato kombinace klade důraz především na neutrální postoj vůči zkoumanému předmětu, vyhýbá se apriorním soudům a vlivům ideologických východisek či subjektivních postojů badatele. Zdůrazňuje nestrannost, odbornost a též potřebu uvádět co nejpřesnější fakta, aby

---

¹ BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – DE WILDE, Jaap: *Bezpečnost – nový rámec pro analýzu*. Brno, Centrum strategický studií 2005, s. 21.

bylo možné následně potvrdit či vyvrátit na jejich základě stanovené předpoklady.² Deskripce je v práci uplatňována především ve faktografickém popisu konkrétních bezpečnostních hrozeb, jež jsou obsahově, časově a prostorově vymezeny v rámci pěti samostatných bezpečnostních sektorů. Takto zjištěné skutečnosti jsou následně aplikovány na teorii bezpečnostních komplexů a za použití metody kvalitativního výzkumu dále podrobeny analýze. Důraz je kladen také na historické a vývojové aspekty bezpečnostní problematiky ve střední Evropě. V analýze jednotlivých bezpečnostních hrozeb je užito metody případové studie. Práce též využívá tzv. *sektorový přístup* k bezpečnostním otázkám, jenž tradiční vojenská a politická bezpečnostní témata rozšiřuje také o sektory ekonomický, společenský a environmentální.

Primárním cílem práce je analýza budoucnosti středoevropské bezpečnostní spolupráce v její současné podobě. Důraz je přitom kladen především na aplikaci teorie bezpečnostních komplexů na podmínky Visegrádského bezpečnostního dialogu, dále pak na identifikaci možných společných hrozeb a rozbor jejich potencionální regionální dynamiky. Sekundární cíle se vztahují ke třem hlavním kapitolám práce. První se zabývá otázkou relevance sektorového přístupu v bezpečnostní analýze, druhá možnými důsledky absence pevné institucionální struktury v rámci Visegrádské skupiny, třetí pak hodnotí přínosy možného rozvoje spolupráce v rámci mechanismu V+, tedy v případě, že by Visegrádská skupina přibrala do bezpečnostního dialogu i partnery z jiných oblastí Evropy.

Diplomová práce je rozdělena do tří částí, každá z nich se skládá z několika hlavních kapitol a menších podkapitol. Tématem první části je uvedení teoretického rámce analýzy. První kapitola této části představuje koncept regionální bezpečnosti, obhájí jeho užití na úkor jiných úrovní analýzy a dotýká se také stále důležitější role, jakou tato úroveň analýzy zastává v oblasti současného výzkumu bezpečnosti. Druhá kapitola vymezuje pojem bezpečnosti, představuje základní bezpečnostní

---

² ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií*. Praha, Portál 2000, s. 21-22.

paradigmata a ve zkratce představuje vývoj chápání tohoto pojmu, který vyústil až stanovením pěti rozšířených bezpečnostních sektorů Kodaňskou školou. Kapitola číslo tři se zabývá podrobnějším představením teorie regionálních bezpečnostních komplexů. Uvádí jejich základní definice a vlastnosti a zmiňuje také chyby, jichž je třeba se v analýze bezpečnostních komplexů vyvarovat. Poslední kapitola první části se věnuje přesnému vymezení aktérů analýzy. Poskytuje několik základních pohledů na region střední Evropy a obhajuje výběr Visegrádské skupiny jako hlavního referenčního objektu analýzy.

Druhá část diplomové práce se zaměřuje na vývoj samotné Visegrádské skupiny. První kapitola pokrývá formující období mezi roky 1989-1992, zabývá se okolnostmi vzniku a motivacemi členských zemí na pozadí nově vznikající sub-regionální spolupráce. Druhá kapitola se věnuje etapě 1993-1998, již lze považovat za období útlumu ve fungování Visegrádské spolupráce. Zaměřuje se na důvody tohoto ustrnutí a zamýšlí se nad důsledky, které mělo toto pětileté období na další fungování Visegrádu. Třetí a poslední kapitola hodnotí poslední dekádu existence Visegrádské skupiny, reflektuje změny, k nimž došlo po vstupu členských zemí do EU a mimo jiné hodnotí organizační limity tohoto regionálního uskupení.

Třetí část diplomové práce je nejobsáhlejší. V pěti kapitolách se totiž věnuje samotné aplikaci teorie regionálních komplexů na realitu současné střední Evropy a následně hodnotí, zda-li je možné uznat existenci specifických bezpečnostních komplexů či nikoliv. První kapitola této části se věnuje vojenské bezpečnosti zemí Visegrádské skupiny. Hodnotí vývoj a změny v této oblasti, k nimž došlo v posledních dvaceti letech a následně hodnotí čtyři specifické bezpečnostní hrozby vojenského charakteru, jimž musela střední Evropa v tomto období čelit. Jedná se o problémy spojené s rozpuštěním Varšavské smlouvy, s modernizací armád a zajištěním civilní kontroly ozbrojených složek, s hledáním nové vojensko-bezpečnostní orientace a konečně i se vstupem do NATO. Tatáž kapitola dále hodnotí stav současných vojenských hrozeb a poukazuje na rozdíly v geopolitické orientaci jednotlivých zemí Visegrádské skupiny.

Druhá kapitola se věnuje definici a analýze hrozeb politické bezpečnosti ve střední Evropě. Zabývá se zejména riziky spojenými s přechodem k demokracii a konsolidací demokratických režimů a také možnými riziky spojenými se vstupem do EU. Třetí kapitola pokrývá problematiku ekonomické bezpečnosti, zejména pak její energetické dimenze ve vztahu k závislosti na dovozu strategických surovin z Ruské federace. Kapitola čtvrtá se věnuje společenské bezpečnosti a podrobněji rozebírá fenomén etnických a národnostních menšin na území Visegrádské skupiny. Poslední, pátá kapitola, se zabývá stále ještě podrobněji nezmapovanou oblastí environmentální bezpečnosti. Věnuje se otázkám dědictví zničeného životního prostředí po komunistických režimech a možným ekologickým sporům v rámci Visegrádské skupiny – konkrétně pak slovensko-maďarské roztržce o vodní dílo Gabčíkovo-Nagymaros.

Vzhledem k prolínání témat, a tudíž i k lepší přehlednosti je nutné rozdělit užitou literaturu do několika oblastí. V první řadě šlo o literaturu týkající se problematiky regionální bezpečnostní spolupráce a regionálních komplexů. Tato oblast bezpečnostních studií zůstává spíše mimo zájem českých odborníků, a tak bylo v práci užito takřka výhradně zahraničních zdrojů v anglickém jazyce. Za ty hlavní lze označit práce autorského týmu Buzan – Waeber – de Wilde. První dvojice jmenovaných sepsala v roce 2003 knihu *Regions and Powers: The Structure of International Security*, což je vlastně obhajoba regionálního měřítka v praktickém výzkumu bezpečnosti tváří v tvář globalizaci a novým bezpečnostním hrozbám, jež se objevily po teroristických útocích v New Yorku z 11. září 2001. Zabývá se konkrétně vývojem a budoucností regionálního bezpečnostního prostředí v Africe, Americe, Asii a Evropě. Tato kniha přímo navazuje na starší studii regionálních bezpečnostních systémů, která vznikla v kompletním složení autorské trojice již v roce 1998 a je k dispozici i v českém překladu pod názvem *Bezpečnost – Nový rámec pro analýzu*. Také tato práce se věnuje bezpečnosti v regionálním měřítku, zkoumá proměny tohoto pojmu po skončení studené války a snaží se určit, nakolik je tato nová forma bezpečnostní analýzy kompatibilní se sadou nových

bezpečnostních dimenzí – vojenskou, politickou, ekonomickou, společenskou a environmentální.

Přednostní prací této autorské trojice je zejména původnost jejich teorií. Buzana, Waevera a de Wildeho je možné pokládat za zakladatele moderního studia regionální bezpečnosti a všechny ostatní studie, jež se touto oblastí taktéž zabývají vycházejí ve svých závěrech právě z rozsáhlého díla těchto tří autorů. To je příklad americké autorské dvojice David A. Lake a Patrick M. Morgan z Kalifornské univerzity, kteří se v čele širšího kolektivu autorů v knize *Regional Orders: Building Security in a New World* zabývají prolínáním regionálních bezpečnostních komplexů v moderním globalizovaném světě a vlivem vojenských velmocí na regionální bezpečnostní dynamiku.

Nevýhodou všech těchto prací je jejich příliš velké měřítko. Tito autoři totiž aplikují své regionální teorie pouze v měřítku celých kontinentů či subkontinentů a třebaže přiznávají i možnost existence menších, sub-regionálních bezpečnostních komplexů, ve svém díle se jimi podrobněji nezabývají. Dochází-li k aplikaci na konkrétní světové sub-regiony, jedná se převážně o Blízkých východ, Jihovýchodní Asii či různé části Afrického kontinentu. Téma měnící se architektury bezpečnostních studií a důležitou roli regionální bezpečnosti zohledňuje ve svém díle například i britsko-indická autorská dvojice Michael Pugh a Waheguru Pal Singh Sidhu, kteří se konkrétně v knize *Nations and Regional Security: Europe and Beyond* soustředí na evropskou dimenzi regionální bezpečnosti a specifickou roli Organizace spojených národů (dále jen OSN) v tomto novém prostředí. Z perspektivy tzv. bezpečnostních společenství věnují se této tématice také Emanuel Adler z Hebrejské univerzity v Jeruzalémě a Michael N. Barnett z Minnesotské univerzity v Minneapolis.

Z konzultovaných think tanků stojí za zmínku například výzkum *Stockholmského mezinárodního institutu pro výzkum míru* (autorská dvojice J. K. Bailesová a Andrew Cottey). Z dalších autorů, jež se bezpečnostní zabývají více obecně pak jmenujme například Riharda Wyna Jonese a Stephena M. Walta. Z českých potom Zdeňka Křížíka, Miloše Balabána, Jana Duchka, Libora Stejskala či Petra Zemana.

V hledání definice střední Evropy čerpá práce z rozsáhlého výběru jak českých, tak i zahraničních prací na toto téma. Z českých autorů se mu věnují například právník, politolog a bývalý diplomat Otto Pick, politolog Jiří Pehe a okrajově také výzkumný pracovník Ústavu mezinárodních vztahů Radek Khol. U těchto českých autorů se velmi výrazně projevují generační rozestupy a s tím i mění se pohled na střední Evropu a její postavení v celoevropské architektuře. Nejstarší z trojice autorů, Otto Pick, vychází z tradice útlaku, jehož se zemím v této oblasti dostávalo jak během druhé světové války, tak i později pod vlivem komunistické diktatury, a je spíše odpůrcem takového regionální vymezení, jež podle něj nikdy nepřineslo středoevropským zemím nic dobrého. Naproti tomu Jiří Pehe a Radek Khol akcentují především nedávnou společnou zkušenost střední Evropy s přechodem k demokracii a k definici sub-regionu užívají více než historické a kulturní spíše vazby politické. Základním zahraničním zdrojem pak byla kniha *Central Europe: enemies, neighbors, friends* od Lonnie R. Johnsona, jenž v současnosti předsedá Fullbrightově Rakousko-americké vzdělávací komisi ve Vídni. Tato obsáhlá práce kriticky mapuje především historický a kulturní vývoj v oblasti střední Evropy, bohužel však neakcentuje důležité politické změny, k nimž došlo v roce 1989 – a to i přesto, že byla napsána v roce 1996.

Teoretická východiska pro definování regionu poskytla stať amerického politologa Williama R. Thompsona z univerzity v Indianě. Jeho práce nazvaná *The Regional Subsystem: A Conceptual Explication and a Propositional Inventory* přehledně shrnuje teoretické přístupy k výzkumu regionálních a sub-regionálních systémů a předkládá soubor podmínek, jež musí státy splňovat, aby bylo možné mluvit o nich jako o homogenních regionech. Z dalších autorů, jejichž práce byly v rámci výzkumu regionů konzultovány, jmenujme například španělského politologa Sergia Caballero Santose případně vědeckého pracovníka Ústavu mezinárodních vztahů Vladimíra Lešku.

V problematice Visegrádské skupiny čerpá text prakticky výhradně z domácích zdrojů. To je dáno jak velmi slabým pokrytím tohoto tématu autory mimo oblast zemí Visegrádské skupiny, tak i jazykovou bariérou,

jež autorovi bránila ve využití textů z Maďarska či Polska. Významná část práce tak čerpá z knihy Jiřího Vykoukala, jenž vedl kolektiv autorů v publikaci *Visegrád: možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Tato nesmírně podrobná a mnohvrstevná práce nabízí detailní přehled vývoje Visegrádu od jeho vzniku, zabývá se specifickými postoji jednotlivých členských zemí a jejich proměnami v čase a velmi zevrubně analyzuje politické procesy na pozadí nejdůležitějších událostí, jež se za téměř dvě dekády existence Visegrádské skupiny odehrály. Prvními roky vzniku Visegrádu se zabývá také kniha brněnského politologa Břetislava Dančáka *Integrační pokusy ve středoevropském prostoru II*, případně sborník *Bilance a výhledy středu Evropy na prahu 21. století* sepsaný pod vedením brněnské pedagožky Stanislavy Kučerové. Velmi zajímavý náhled do zákulisí formování Visegrádské skupiny pak poskytla například vzpomínková stať bývalého českého ministra zahraničních věcí Jiřího Dienstbiera *Visegrád*, případně výroční publikace k 15. výročí založení Visegrádské skupiny nazvaná *The Visegrad Group – A Central European Constellation*. Konkrétně kapitola konzultovala autory jako byl Michal Kopeček, Zdeněk Matějka, Miroslav Kunštát či Eva Irmanová. Ze zahraničních pak Zbigniew Janas, Lyubov Mykulanynets nebo Zbigniew Brzezinski.

Obecně sdíleným nedostatkem těchto zdrojů byl fakt, že se všechny zabývají obdobím maximálně do roku 2004, a nepokrývají tedy současnou situaci ve střední Evropě. Vzhledem k tomu, že působení Visegrádské skupiny po roce 2004 nepatří mezi hlavní objekty zájmu odborné veřejnosti, musel být tento nedostatek pokryt zejména z primárních zdrojů. Zejména se jednalo o deklarační a strategické nástroje spolupráce z internetové databáze Visegrádské skupiny.

Poslední část textu zabývající se aplikací teorie regionálních bezpečnostních komplexů na současnou bezpečnostní situaci ve střední Evropě představovala výzvu zejména v oblasti dostatečně aktuálních zdrojů. Vedle vývoje v posledních dvou dekáдах zabývají se totiž kapitoly o jednotlivých bezpečnostních sférách také zcela současným stavem bezpečnosti. V těchto případech proto bylo nutné využít především zdrojů z internetových databází (Cambridge Journals, International Relations and

Security Network, Jstor a další), časopisů (Euro-Atlantic Quaterly, Global Politics, Revue politika, Střední Evropa – revue pro středoevropskou kulturu a politiku a další), řady publikací českých a světových think tanků (Asociace pro mezinárodní otázky, Atlantic Community, Atlantische Commissie, Stockholm International Peace Research Institute, Sussex European Institute a další), ale i primárních zdrojů ve formě průzkumů veřejného mínění, výročních zpráv neziskových organizací, rezortních zpráv a internetového tisku. Osvědčily se například databáze ministerstev obrany zemí Visegrádské skupiny, databáze reportů Visegrádské skupiny, ministerstev zahraničí, statistických úřadů apod. Z internetového tisku využívá práce například České noviny, Český rozhlas, EU Observer, Euractive, Hospodářské noviny, Lidové noviny, Politics.hu, Times, Times Online, The New York Times a mnoho dalších.

Z užitých publikací pak jmenujme například knihu autorské trojice Miloš Balabán, Jan Duchek a Libor Stejskal *Kapitoly o bezpečnosti*, vzpomínkovou autobiografii bývalého českého ministra zahraničí Jaroslava Šedivého *Černínský palác v roce nula*, slovenský překlad knihy Ronalda D. Asmuse *Dvere do NATO*, stěžejní dílo Samuela P. Huntingtona *Třetí vlna: Demokratizace na sklonku dvacátého století*, knihu o energetické bezpečnosti Tomáše Karáska *EU Energy Policy, Eastern Enlargement and the Concept of Securitization*, zevrubnou publikaci Ivana Gabala a kolektivu autorů podrobně mapující problémy menšin ve střední Evropě nazvanou *Etnické menšiny ve střední Evropě* a některé publikace analyzující vývoj environmentální politiky, například od Niny Graegerové, Thomase Homera-Dixona, Francise Cartera a Davida Turnocka. Z dalších konzultovaných autorů zmiňme Davida Yosta, Ference Gazdaga, Murphyho Séamuse, Aleksandera Surdeje a Kaju Gadowskou, Ryana Millera, Petera Terema, Petera Vermeersche či Hughu Dyera. Z českých potom Jiřího Šedivého, Vlastimila Havlíka, Tomáše Karáska, Lukáše Tichého, Josefa Plocka, Dušana Třísku, Zdeňka Kříže, Pavla Minaříka nebo Petra Jelínka.

Další zdroje, z nichž tato práce čerpá, je možné nalézt v sekci prameny a literatura.

1. Teoretický rámec analýzy

Tato práce se zabývá tématem bezpečnosti, konkrétně pak její regionální dimenzí ve formě bezpečnostních komplexů. Způsob, jakým byla a je bezpečnost jako pojem chápána, vykazuje neustávající dynamiku. Mění se způsob, jak o bezpečnosti přemýšlíme, mění se témata, jež za otázky bezpečnosti považujeme, a v neposlední řadě také terminologie, již při jejím výzkumu užíváme. Cílem této kapitoly bude proto představit některé základní termíny výzkumu bezpečnosti, jichž bude v textu užito a jež poskytnou základní výchozí body pro další analýzu. Takto získaný pevný teoretický rámec by měl usnadnit orientaci v užitém pojmovém aparátu.

V úvodu se kapitola zaměří na téma regionální bezpečnosti, které poskytuje protiváhu tradičnějším dimenzím výzkumu – dimenzi národní a globální. Jedná se úroveň bezpečnostních studií, kterou v posledních letech preferuje řada významných autorů v čele s jednou z nejvýznamnějších osobností bezpečnostních studií, B. Buzanem. Dále se kapitola věnuje bezpečnosti jako takové – její definici, nejdůležitějším názorovým směrům a paradigmatům. Kapitola uzavírá téma regionálních bezpečnostních komplexů. Jedná se o termín, jenž bezpečnostním studiím představili B. Buzan a jenž bude základním nosným prvkem této práce. Proto je mu také věnována zvýšená pozornost.

Problematikou regionální bezpečnosti a bezpečnosti se dnes zabývá řada autorů, a výběr zdrojů proto poskytuje široké možnosti. V otázce regionů staví kapitola zejména na výzkumech odborníků na problematiku regionální bezpečnosti Louise Fawcettové, B. Buzana a O. Weavera. Společným jmenovatelem v pracích těchto autorů je inklinace k regionalismu jako k funkčnímu projevu subsidiarity a stále důležitější a užitečnější formě mezinárodní spolupráce.³ V problematice bezpečnosti využívá kapitola prací českých autorů. Mezi nimi Petra Zemana, Miloše Balabána či Zdeňka Křížíka. Ti se soustředí na změny ve výkladu bezpečnosti v průběhu 20. století, zejména pak na vývoj v posledních

---

³ V kontextu bezpečnostních studií označuje pojem subsidiarita závěr, že může-li být bezpečnost zkoumána z globálního pohledu, musí být možné uplatnit stejné pozorovací postupy i v rámci menších, v tomto případě regionálních, jednotek.

dvou dekadách. Ze zahraničních autorů se problematice věnuje například britská akademička Mary Kaldorová, bývalá ředitelka Stockholmského mezinárodního institutu pro výzkum míru Alison J. K. Bailesová či Andrew Cottey z irské univerzity v Korcu. Rámec pro kapitolu o bezpečnostních komplexech poskytla tvorba autorské dvojice B. Buzan, O. Waever, která se touto úzce vyhraněnou problematikou zabývá soustavně již od roku 1983.

1.1 Regionální bezpečnost

Na svět, geopolitické uspořádání a mezinárodní dění lze nahlížet mnoha způsoby. Můžeme jej vnímat jako celek poskládaný ze suverénních států, jako globální prostor utvářený střetáváním velkých mocenských celků, ale i jako mozaiku regionů jedinečného historického, kulturního či ekonomického charakteru s komplexními vnitřními a vnějšími vztahy. Každý z těchto pohledů má v rámci bezpečnostních studií svá specifika a své výhody, je to však právě regionální měřítko, které v době měnícího se strategického prostředí poskytuje nejvyváženější perspektivu.

Období studené války, události spojené s dekolonizací, ale i konec bipolárního soupeření a vlna tzv. nového regionalismu vedly v posledních 50 letech k vytvoření řady multilaterálních regionálních organizací po celém světě. V tomto období vznikly mezi jinými například Severoatlantická aliance (dále jen NATO), Evropské společenství/Evropská unie (dále jen ES/EU), Arabská Liga národů, Africká unie, Sdružení států jihovýchodní Asie (dále jen ASEAN), Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále jen OBSE) a mnoho dalších. Bezpečnostní spolupráce zastávala v tomto procesu vždy velmi důležité postavení a nebyla-li primárním cílem spolupráce (NATO, OBSE), byla vždy alespoň její významnou součástí (ES/EU, ASEAN, Africká unie, atd.).⁴ Výzkum regionů nám umožňuje adresovat tuto změnu, k níž v posledních pěti dekadách došlo. Soustředí se na vzájemné interakce mezi státy na jasně vymezeném a přehledném prostoru, který je

---

⁴ BAILES, Alyson J. K. – COTTEY, Andrew: *Regional Security Cooperation in the Early 21st Century*. In: SIPRI Yearbook 2006: Armament, Disarmament and International Security, <http://yearbook2006.sipri.org/files/yb06ch04.pdf> (7. 3. 2010)

jen zřídka určován výhradně zeměpisnými předpoklady a v němž nejdůležitější roli hrají zpravidla pojmy jako regionální identita, společná historická zkušenost či shodné kulturními znaky.

L. Fawcettová z Oxfordské univerzity charakterizuje vnímání regionů a regionalismu následovně:

„Pro někoho je pojem ‚region‘ prostým označením geografické reality, obyčejně shluk států sdílejících společný prostor na planetě. Tento typ regionu může být velký kontinent, nebo malá skupina sousedících států. (...) Z jiné perspektivy lze regiony vnímat jako jednotky či ‚zóny‘ složené ze skupin, států či teritorií, jejichž členové vykazují nějaký identifikovatelný vzorec chování. Takovéto systémy jsou menší než mezinárodní systém států, ale větší než jakýkoliv individuální stát. (...) Jiný přístup přirovnává regiony ke státům ve smyslu představy komunity: státy nebo lidé drží pohromadě společná zkušenost či identita, zvyklosti a obyčeje.“⁵

Jak uvádějí B. Buzan a O. Waever, výzkumu bezpečnosti dominují dvě extrémní úrovně analýzy – národní a globální. Za extrémní jsou považovány proto, že se zabývají dvěma krajními póly bezpečnosti a neberou v potaz nic, co by se mohlo nacházet mezi nimi. Ani jeden z těchto extrémních pólů přitom nedokáže adresovat otázky bezpečnosti v jejich plném rozsahu. *„Národní bezpečnost (...) není sama o sobě smysluplnou úrovní analýzy. Protože bezpečnostní dynamika je přirozeně o vztazích, žádná národní bezpečnost není soběstačná.“⁶* Druhý extrémní pól, tj. úroveň globální, zase pracuje s příliš univerzální představou bezpečnostně provázaného světa, tedy s představou, která podle B. Buzana a O. Weavera neodpovídá realitě. *„Svět není těsně bezpečnostně provázaný a o problémech většiny zemí může být na této všeobecné rovině řečeno jen velmi málo.“⁷* Regionální úroveň tak podle nich poskytuje ideální kompromis.

---

⁵ FAWCETT, Louise: *Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism*. In: *International Affairs*, vol. 80, 3, s. 432 (<http://www3.interscience.wiley.com>)

⁶ BUZAN, Barry – WAEVER, Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge, Cambridge University Press 2003, s. 43.

⁷ Tamtéž.

I proto hraje výzkum regionů a sub-regionů v bezpečnostní analýze stále významnější roli.⁸ Toto měřítko poskytuje ideální podmínky pro prolnutí národního a globálního měřítka, kde lze na prostoru dostatečně velkém podrobně zkoumat všechny externality a vzájemné vztahy bez soustředění se na jediný subjekt analýzy a zároveň nepodléhat generalizaci a přílišnému zjednodušení globálního měřítka. Důležitost regionů v bezpečnostní analýze navíc v posledních letech dramaticky vzrostla, a to zejména v návaznosti na rozpad bipolárního soupeření a mimořádně také na teroristické události z 11. září 2001 v New Yorku. Obě tyto události přispěly k tomu, že je dnes zpochybňována schopnost a kapacita mezinárodního systému jako celku reagovat na změny v mezinárodních vztazích a v pojetí bezpečnosti.

Právě regionalismus je dnes zmiňován jako možná odpověď na rozpad starých teorií. Michael Charles Pugh a Waheguru Pal Singh Sidhu k tomuto stavu dodávají: „*Regionalismus není všelék, ale může pomoci překonat dosavadní selhání států a OSN v adresování toho, co Richard Falk pesimisticky nazývá ‚patologickou anarchií‘ mezinárodního systému.*“⁹ Moderní problémy spojené se zabezpečením surovin, energií, zdrojů výživy či s demografickými, ekologickými, hospodářskými a sociálně-politickými riziky se podle nich lépe adresují v měřítku regionálním.

1.2 Definice pojmu bezpečnost

Tato část se soustředí na definování pojmu bezpečnost. Vedle jeho výkladu představí také základní bezpečnostní paradigmaty a vývoj chápání bezpečnosti v průběhu 20. století a zejména po roce 1989, přesněji pak posun od národní k tzv. lidské bezpečnosti. Pojem bezpečnosti je jedním z klíčových a nejčastěji používaných termínů ve studiu mezinárodních vztahů, tvoří základ bezpečnostní terminologie; často se s ním můžeme setkat i v jiných společenských a přírodních

---

⁸ Za regiony bývají obecně považovány spíše větší územní celky, nejčastěji celé kontinenty: Afrika, Amerika, Asie, Evropa, Oceánie. Můžeme se však setkat i s menšími regiony jako je Blízký východ, Jihozápadní Asie, Latinská Amerika, apod. Za sub-regiony jsou pak považovány menší celky v rámci kontinentů – střední Evropa, Balkán, apod. BAILES, Alyson J. K. – COTTEY, Andrew: c. d.

⁹ PUGH, Michael Charles – SIDHU, Waheguru Pal Singh: *The United Nations and Regional Security: Europe and Beyond. International*. Boudle, Lynne Rienner Publisher Inc. 2003, s. 18.

oborech, včetně sociologie, psychologie, medicíny či informatiky.¹⁰ I proto se jedná o termín s mnoha často velmi rozdílnými významy a hledání jediné, všeobecně použitelné definice se tím pádem jeví jako úkol mimořádně obtížný. Při snaze definovat podstatu bezpečnosti je nutné obrátit se jak k základnímu jazykovému rozboru slova, tak i k porovnání chápání bezpečnosti různými autory, společenskovědními školami, zeměmi a kulturami světa.

Jazykový rozbor slova bezpečnost odhalí negativní vymezení ve vztahu k existenci hrozby, jinak řečeno: slovo bezpečnost postrádá pozitivní obsah a popisuje stav, při němž hrozba absentuje. Výkladový slovník Cambridžské univerzity uvádí pod anglickým ekvivalentem českého slova bezpečnost (*security*) následující: „*Ochrana osob, budov, organizací či států proti hrozbám jako je zločin nebo útok cizího státu.*“¹¹ I latinský původ slova, výraz *securus*, lze přeložit jako bezstarostný, klidný či nestarající se. Lze tedy dojít k závěru, že pojem bezpečnost popisuje ideální stav, při kterém dochází k úplné eliminaci hrozeb.

1.2.1 Vývoj chápání bezpečnosti v čase

Chápání pojmu bezpečnost prošlo v posledních dvaceti letech řadou proměn. Výsledkem je současný dvojí náhled na tuto problematiku a rozštěpení do dvou názorových směrů.¹² Zatímco první směr dominoval mezinárodním vztahům celý novověk, aby se ve 20. století stal centrálním bodem realistického náhledu na svět a vztahy mezi národy, směr druhý poskytl alternativní pojetí společné bezpečnosti (*common security*) v půlce 80. let 20. století a rozšířil bezpečnost o nové subjekty, dimenze a druhy intenzity. V současnosti lze proto mluvit o existenci dvou odlišných pohledů na koncept bezpečnosti. Jsou to:

---

¹⁰ ZEMAN, Petr a kol.: *Perspektivy vývoje bezpečnostní situace, vojenství a obranných systémů do roku 2015 s výhledem do roku 2025*. In: Ústav strategických studií vojenské akademie v Brně, <http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=16048> (16. 8. 2009)

¹¹ Cambridge Online Dictionary, <http://dictionary.cambridge.org/define.asp?key=71105&dict=CALD> (20. 8. 2009)

¹² KŘÍŽÍK, Zdeněk a kol.: *Česká republika v bezpečnostní architektuře Evropy*. Praha, Ministerstvo obrany České republiky 1998, s. 10-13.

1. Národní bezpečnost
2. Lidská bezpečnost

Národní bezpečnost zastupuje tzv. „realistickou“ školu mezinárodních vztahů a vychází z tradičního chápání mezinárodní politiky jako boje o moc. Tak, jak ji ve svých historických dílech vylíčili autoři jako Thomas Hobbes či Niccolo Machiavelli. Národní bezpečnost „(...) zužuje problém bezpečnosti na vojenskou bezpečnost států a národů pohybujících se v podstatě na anarchické mezinárodní scéně.“¹³ Jádrem realistického chápání bezpečnosti je dokonalý etatismus. „*Etatismus je pohled na svět, který vnímá státy – chápané v unitárním a mnohdy až antropomorfním pojetí - jako jediné skutečně smysluplné aktéry světové politiky.*“¹⁴ Státy jsou centrem veškeré analýzy, jediným smysluplným aktérem v mezinárodním prostoru. Stojí v centru dění a jako takové právě ony v první řadě podléhají bezpečnostním rizikům a zaslouží si být zkoumány.

Realistické pojetí mezinárodního prostoru je anarchické, jelikož zde neexistuje nadřazená instituce zajišťující pořádek. V takovém systému je pak přirozeně prioritní význam kladen na vojenskou sílu, jako na nejefektivnější – třebaže ne výlučně jedinou – formu prosazení a udržení státní suverenity a celistvosti hranic. Schopnost jednotlivých států odolat vnitřním a vnějším vojenským hrozbám budováním a rozmisťováním ozbrojených sil je proto realisty vnímána jako klíčová a stává se jádrem realistické bezpečnostní analýzy.¹⁵ Důsledkem tohoto uvažování je zúžení klíčových bezpečnostních zdrojů pouze na nástroje politické a vojenské.

Události předcházející druhé světové válce a následná éra studené války a bipolárního mocenského soupeření dávaly realistickým teoriím a výkladům autorů jako byl Edward H. Carr a Hans J. Morgenthau za pravdu. Postupující globalizace, měnící se strategické prostředí a celkově změny spojené s pádem tzv. železné opony však ve výzkumu bezpečnosti otevřely nová, do té doby opomíjená a široce zanedbávaná témata. Nová

---

¹³ Tamtéž, s. 9.

¹⁴ JONES, Richard Wyn: *Security, Strategy and Critical Theory*. London, Lynne Rienner Publisher 1999, s. 95.

¹⁵ BUZAN, Barry – Waever, Ole – de Wilde, Jaap: c. d., s. 11-12.

nevojenská sféra bezpečnostních rizik otevřela debatu nad sociálně-ekonomickými, ekologickými a humanitárními otázkami, jež omezené a zastaralé realistické vnímání světa a mezinárodních vztahů jednoduše nedokázalo adresovat.

Ústup národní bezpečnosti z výsadních pozic analýzy mezinárodních vztahů předznamenal fakt, že válka mezi státy přestala být rozhodujícím prostředkem v řešení vzájemných sporů. Slovy Komise pro globální řízení při OSN z roku 1995: „*Ve dvacátém prvním století by bylo ještě méně pravděpodobné, že by válka mezi státy mohla mít vítěze. Svět je dnes již příliš malý a zalidněný, jeho obyvatelé příliš promíšení a navzájem závislí a jeho zbraně příliš smrtelné.*“¹⁶ Možné východisko ze situace, kdy prostá akumulace vojenských prostředků již nedokázala adresovat nové bezpečnostní problémy poskytl koncept tzv. „*společné bezpečnosti*“, představený nezávislou komisí pro odzbrojení a bezpečnostní otázky Olofa Palmeho v roce 1982.

Jádrem tohoto konceptu je názor, že bezpečnosti nelze dosáhnout proti svému protivníku, ale jedině spolu s ním. Hrozbu vzájemného zničení musí nahradit odhodlanost společně přežít.¹⁷ Tato myšlenka vnesla do oboru výzkumu mezinárodních vztahů nové subjekty bezpečnosti, stejně jako nová témata v čele s pojmem ‚lidská bezpečnost‘. Ten již definitivně přesáhl limity ochrany státních hranic a státních zájmů a rozšířil definici hrozeb na vše, co ohrožuje bezpečnost občanů. Jak podotýká Miloš Balabán: „*Historie nabízí nepřebornou řadu příkladů, kdy se ochrana suverenity státu jen velmi nepřesvědčivě kryje s ochranou životů a zájmů jeho občanů.*“¹⁸

Tradiční vojenské a politické pojetí bezpečnosti tak doplnila dimenze ekonomická, environmentální a společenská, jež znatelně rozšiřují bezpečnostní agendu o nové, nejčastěji nevojenské hrozby. Tato rozšířená bezpečnostní agenda je součástí tzv. *sektorového přístupu* k bezpečnostním otázkám, jenž se vyvíjel v posledních desetiletích

---

¹⁶ *Naše globální sousedství – Zpráva Komise pro globální řízení.* Oxford University Press 1995, s. 82.

¹⁷ Tamtéž, s. 84.

¹⁸ BALABÁN, Miloš – DUCHEK, Jan – STEJSKAL, Libor: *Kapitoly o bezpečnosti.* Praha, Nakladatelství Karolinum 2007, s. 16.

studené války v reakci na vstup nových bezpečnostních témat do vojensko-politické agendy.¹⁹ Dimenze ekonomická zde zastupuje schopnost státu financovat prostředky nutné k zajištění bezpečnosti proti vnějším hrozbám, stejně jako zajištění fungování ekonomického řádu, finanční stability či zajištění přístupu ke strategickým zdrojům a surovinám jako je voda či ropa. Sektor environmentální předkládá témata jako jsou klimatické změny, nedostatek zdrojů, zvedání hladin oceánů a lokální živelné katastrofy. A konečně dimenze společenská, která se soustředí především na ochranu nehmátatelných hodnot, jako jsou jedinečné kulturní zvyky, společná identita či náboženská komunita.²⁰ Právě tuto revidovanou bezpečnostní teorii, rozšířenou o nové bezpečnostní dimenze a aktéry, využije práce při analýze potenciálu zemí regionu V4 vyvinout v budoucnu intenzivnější bezpečnostní spolupráci. Pro každou z pěti výše jmenovaných bezpečnostních dimenzí bude analyzována míra regionální dynamiky v rámci V4, vzájemné bezpečnostní závislosti mezi členskými zeměmi či množství jejich sdílených vnitřních a vnějších bezpečnostních hrozeb.

Na tomto místě je nutné zdůraznit, že přínosy *sektorového přístupu* jsou i dnes některými odborníky zpochybňovány s odkazem na přílišné rozpínání agendy bezpečnostních studií a ztrátu kredibility takto širokého výzkumu. Nejvýznamnějším kritikem je v současnosti Stephen M. Walt, profesor Harvardské univerzity v americkém Cambridge. Ten říká, že: „(...) *bezpečnostní studia by se měla vyvarovat kontraproduktivního post-moderního přístupu, jenž zlákal už i ostatní oblasti výzkumu mezinárodních vztahů,*“ a že „(...) *otázky války a míru jsou pro výzkum příliš důležité, než aby mohly sklouznout k rozvleklé a pohodlné diskuzi o tématech, která jsou příliš vzdálena problémům skutečného světa.*“²¹ Jedná se o platnou připomínku, jelikož v rámci *sektorového přístupu* jsou často analyzována témata, která mají na první pohled s bezpečností v jejím tradičním chápání jen velmi málo společného. Zároveň dochází k tomu, že místo koncentrace na jedno konkrétní téma, rozptyluje se

¹⁹ BUZAN, Barry – Waeaver, Ole – de Wilde, Jaap: c. d., s. 16.

²⁰ Tamtéž, s. 16 – 23.

²¹ WALT, Stephen M.: *The Renaissance of Security Studies*. International Studies Quaterly, 35, 1991, č. 2, s. 223. (www.jstor.org)

sektorová analýza výzkumem celé řady více či méně relevantních proměnných. Taková analýza pak nutně postrádá patřičnou hloubku. Na druhou stranu B. Buzan upozorňuje, že pouze *sektorový přístup* dokáže odhalit vztahy mezi jednotlivými dimenzemi bezpečnosti a že ke správné interpretaci hrozeb a rizik je nutné nahlížet na bezpečnost jako na celek složený z řady menších částí, z nichž každá je pro bezpečnostní prostředí stejně důležitá.²²

1.3 Představení teorie regionálních bezpečnostních komplexů

Regionální bezpečnostní komplex je termín, který se poprvé objevil v práci britského autora B. Buzana v roce 1983 jako výsledek jeho obhajoby regionální úrovně praktické bezpečnostní analýzy. Jeho teorie představila nový analytický rámec, jenž při zachování tradičního důrazu na postavení státu jako klíčového aktéra a na problémy vojenského a politického sektoru zvýraznil specifickou autonomii regionálních vztahů a jako první zavedl ucelený pojmový aparát pro výzkum bezpečnostních vztahů na této tehdy nové a opomíjené úrovni. Jak opakuje v revidované verzi své teorie, již zpracoval v roce 1988 spolu s kolegy O. Waeverem a J. de Wildem, B. Buzan je přesvědčen o tom, že většina bezpečnostních rizik a témat obecně je teritoriálního charakteru bez globálního přesahu – tedy že se přímo dotýkají pouze omezeného počtu aktérů v mezinárodním prostoru.²³ Právě ti aktéři, jež jsou spojeni sadou společných bezpečnostních hrozeb a zájmů pak automaticky vytvářejí bezpečnostní komplexy, a to nehledě na to, jsou-li si své příslušnosti k němu vůbec vědomi. Sám autor popisuje bezpečnostní komplexy jako skupiny států: „(...) jejichž primární bezpečnostní náhledy a starosti jsou natolik provázané, že problémy národní bezpečnosti každého z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či řešit odděleně.“²⁴

Výsledkem této provázanosti je pak podle B. Buzana především vysoká intenzita mezistátních bezpečnostních vztahů, která by se – nebýt

---

²² BUZAN, Barry – Waever, Ole – de Wilde, Jaap: c. d., s. 16-18.

²³ Tamtéž, s. 20-21.

²⁴ Tamtéž, s. 21.

specifické závislosti – nerozvinula.²⁵ Toto je velmi důležitý poznatek, jelikož rozvoj regionální bezpečnostní spolupráce je zde vlastně podmiňován existencí dostatečně relevantních sdílených hrozeb. Pokud v regionu žádné takové hrozby nepůsobí, nelze hovořit o bezpečnostním komplexu a tedy ani o šancích rozvinout jakoukoliv formu bezpečnostní spolupráce. Právě proto se práce touto teorií zabývá. Dokážeme-li ve střední Evropě vyzorovat známky regionálních bezpečnostních komplexů, můžeme z takového pozorování vyvozovat závěry o šancích na rozvoj bezpečnostní spolupráce v rámci tohoto regionu.

Klasická teorie B. Buzana z roku 1983 odpovídala prostředí studené války a jejímu výraznému státo-centrickému a vojensko-politickému pojetí bezpečnosti. S koncem studené války a s rozvojem širokého chápání pojmu bezpečnost však vyvstala nutnost tuto definici přehodnotit. Nový rámec pro analýzu bezpečnosti s sebou přinesl nová aktuální témata, jež původní striktně vojensko-politické chápání regionálních komplexů zatlačila do pozadí. V roce 1998 tak B. Buzan ve spolupráci s O. Waeverem aj. de Wildem, ve světle nové bezpečnostní dynamiky, původní definici modifikoval do znění, které lépe odpovídá realitě moderního chápání hrozeb a širší základny bezpečnostních aktérů. Podle této definice z roku 1998 je regionální bezpečnostní komplex:

„(...) skupina jednotek, jejichž nejdůležitější akty sekuritizace, desekuritizace či obojího jsou tak úzce provázány, že bezpečnostní problémy každé z nich nemohou být rozumně analyzovány nebo vyřešeny zvlášť.“²⁶

Význam definice zůstává stejný, upravuje se pouze rozsah bezpečnostních hrozeb a množství relevantních bezpečnostních aktérů.²⁷ To je dáno zejména využitím sektorového přístupu k bezpečnosti, který zkoumá vlastnosti regionálních komplexů zvlášť pro každou z pěti dimenzí

---

²⁵ Tamtéž.

²⁶ BUZAN, Barry – WAEVER, Ole: c. d., s. 44.

²⁷ Pojem sekuritizace, respektive desekuritizace zavedl do pojmového aparátu mezinárodních vztahů poprvé Ole Waever v roce 1995. Sekuritizace je radikálnější formou politizace; jedná se o proces, při němž aktéři transformují konkrétní témata v bezpečnostní rizika (nebo naopak v objekty jejichž bezpečnost je nutno zajistit). Tato terminologie umožňuje zahrnout v rámci bezpečnosti i jiná, než vojensko-politická témata. Více viz. BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – DE WILDE, Jaap: c. d., s. 34.

sektorové bezpečnosti – vojenskou, politickou, ekonomickou, společenskou a environmentální. Zatímco státo-centrické Buzanovy bezpečnostní komplexy byly uzamčeny v rámci větších geografických celků překrývajících často celé subkontinenty, tato nová bezpečnostní dynamika otevřela prostor i specializovaným formám bezpečnostních komplexů v rámci menších sub-regionálních celků.²⁸ I proto je tato revidovaná teorie nejvhodnější k užití při výzkumu středoevropských bezpečnostních vazeb a závislostí.

Jak z klasického, tak z revidovaného pojetí regionálních komplexů vyplývá mimo jiné jeden závěr. Regionální bezpečnostní komplex má jen málo společného s konvenčním chápáním regionů jako uskupení se společnými ekonomickými, historickými, kulturními či politickými rysy. Vlivy jako je geografická blízkost a společná historická zkušenost sice mohou mít vliv na chování bezpečnostních aktérů, o tom, zda-li je možno oblast považovat za regionální bezpečnostní komplex však vždy rozhoduje především existence sdílených bezpečnostních rizik a to, jsou-li pro region jedinečné.

Ve výsledku tak regionální bezpečnostní komplexy mohou, ale také nemusí odpovídat obvyklému rozložení historických regionů.²⁹ V této souvislosti Buzan varuje před ohýbáním reality, kdy ve snaze identifikovat regionální komplexy dochází k nepřirozenému úsilí přizpůsobovat realie určitých historických regionů či seskupení států tak, aby odpovídaly teorii bezpečnostních komplexů. Jedná se o nejčastější chybu v analýze regionální bezpečnosti, a proto i v rámci této práce bude nutné vyhnout se tendencím interpretovat skutečnost tak, aby lépe vyhovovala podmínkám Buzanovy teorie.

1.4 Vymezení aktérů analýzy

Chceme-li se zabývat perspektivami středoevropské bezpečnostní spolupráce, musíme si nejprve vymežit aktéry takové analýzy. Jacques

---

²⁸ Revidovaná teorie pracuje s myšlenkou, že např. environmentální či společenské bezpečnostní komplexy mohou vznikat i mimo tradiční skladbu komplexů založených pouze na bezpečnosti vojensko-politické.

²⁹ BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – DE WILDE, Jaap: c. d., s. 24.

Rupnik charakterizoval obtíže spojené s uchopením pojmu střední Evropa větou: „Řekněte mi, kde leží střední Evropa a já vám povím, odkud jste.“³⁰ Jeho slova odrážejí to podstatné, co historicky komplikovalo snahy o nalezení jednoduché definice pro tento prostor mezi Západem a Východem Evropy. Lidé nazírají střední Evropu z různých úhlů a jejich závěry se liší podle toho, jakých měřítek pro své dokazování využili. Kulturní identita, politická identita, společná historická zkušenost či geografická blízkost, to jsou jen některé ukazatele, jež mohou poskytnout řadu mnohdy protichůdných závěrů. Výsledkem různorodých a mnohdy rozporných náhledů na věc je absence jasné definice prostoru střední Evropy. Je zřejmé, že za tohoto stavu se nelze otázkou středoevropské bezpečnostní kooperace zabývat. Proto je v první řadě vhodné identifikovat objekty analýzy a definovat jejich hranice.

Tato kapitola se zaměří na přesné ohraničení analyzovaného prostoru a pokusí se prostřednictvím některých regionálních teorií zúžit okruh zkoumaných zemí. V otázce střední Evropy a jejího vymezení opírá se kapitola zejména o práce Jiřího Pehe, Otto Picka, Lonnie Johnsonové, Davida A. Lakea a Patricka M. Morgana. První jmenovaná trojice se věnuje různým úhlům pohledu na region střední Evropy, dvojice amerických autorů pak ve svém výzkumu poskytuje obecnou definici regionu, jež je následně autorem tohoto textu aplikována na středoevropské podmínky.

1. 4. 1 Hledání konkrétní podoby střední Evropy

Český politolog a diplomat Otto Pick věří, že Střední Evropa byla vždy vlastně pouhou velmocenskou konstrukcí, uměle vytvořeným nárazníkovým pásmem v napjaté a mnohdy násilné interakci evropských velmocí, jež svůj smysl a právo na samostatnou definici ztratila okamžikem rozpadu bipolárního soupeření a měla by ustoupit širšímu evropanství. „*Střední Evropa, o které mluvíme, Mitteleuropa, je dnes součástí Evropy. Nemá smysl budovat různé politické konstrukce, které by*

---

³⁰ JOHNSON, Lonnie: *Central Europe: enemies, neighbors, friends*. New York, Oxford University Press 1996, s. 6.

mohly zachovat či vytvořit jistý druh politické sounáležitosti s touto oblastí.³¹ V opozici k tomuto názoru stojí rozšířená snaha identifikovat a zachovat střední Evropu prostřednictvím kulturních a historických vazeb jako region, jenž byl po dlouhá staletí formován západními kulturními hodnotami vystavěnými na římskokatolické, tedy Západní, formě křesťanství, společnou historickou zkušeností s životem v multinárodních a multikulturních mocenských celcích, jakými byly Rakousko-Uhersko, Prusko či carské Rusko, a v neposlední řadě i traumatizující zkušeností se životem v komunismu.³²

Nejasnou a v čase se měnící kulturní definici středoevropského prostoru lze však doplnit a zredukovat, zaměříme-li se na hledání společné středoevropské politické identity, jako to učinil například český politolog Jiří Pehe. „*Celý region Střední Evropy trpěl v posledních nejméně 100 letech řadou nepokojů, jež měly za následek stupeň nestability místních politických a ekonomických institucí. Region byl také důkladně izolován od hlavního proudu světové politiky.*“³³ Týká se to zejména těch zemí, jež v roce 2004 rozšířily Evropskou unii na východ. Česká republika, Slovensko, Polsko, Maďarsko a Slovinsko jsou státy, jež byly po 40 let izolovány od evropské, potažmo světové politiky, ustoupily do provinčního postavení a všechny bez výjimky disponují jen malou demokratickou zkušeností.³⁴ Z podobné logiky vychází také Radek Khol z českého Ústavu mezinárodních vztahů. Domnívá se, že střední Evropu po roce 1989 definují právě podobnosti v politické, ekonomické a sociální transformaci a ve stejné zahraničně-politické orientaci.

A zapomínat nelze ani na nejjednodušší ze všech měřítek – geografické. Podle prostého zeměpisného klíče je třeba zahrnout mezi

---

³¹ PICK, Otto: *Does Central Europe Still Exist?* In: Does Central Europe Still Exist? History, Economy, Identity conference. Vienna, 2006, [http://www.euroculture.upol.cz/dokumenty/sylaby/O-Pick_Does%20Central%20Europe%20still%20exist_\(18\).pdf](http://www.euroculture.upol.cz/dokumenty/sylaby/O-Pick_Does%20Central%20Europe%20still%20exist_(18).pdf) (8. 10. 2009)

³² JOHNSON, Lonnie: c. d., s. 3-11.

³³ PEHE, Jiří: *Central European Identities in Politics*. In: Politický zápisník, <http://www.pehe.cz/prednasky/2002/central-european-identity-in-politics> (8. 10. 2009)

³⁴ Tamtéž.

země střední Evropy také Rakousko, Německo a dokonce i Švýcarsko a Lichtenštejnsko.³⁵

Abychom si cílovou skupinu aktérů střeoevropské bezpečnosti zúžili a mohli se pro další potřeby práce opřít o jasnější definici a ohraničení zkoumaného prostoru, obrací se tato práce na teoretická východiska pro definování regionálních subsystémů, tak jak na základě porovnání 21 textů o regionální problematice, konkretizoval americký politolog William R. Thompson.³⁶ Syntézou více jak dvou desítek textů a definic zabývajících se otázkou regionů, došel v roce 1971 ke čtyřem následujícím podmínkám:

1. Vztahy a interakce aktérů subregionu disponují jasným vzorcem pravidelnosti a intenzity a to v míře, kdy akce na jedné straně subsystému vyvolá reakci na straně druhé.
2. Aktéři od sebe nejsou vzdáleni.
3. Vnitřní a vnější pozorovatelé, stejně jako sami aktéři, uznávají subsystém jako významnou mezinárodně politickou platformu.
4. Subsystém logicky sestává nejméně ze dvou a více aktérů.

Body 1, 2 a 4 lze dnes snadno aplikovat na široké spektrum regionálních systémů a pro přesnější identifikace specifického střeoevropského prostoru se nejeví jako průkazné. Všechny státy, jež lze na základě geografické blízkosti, kulturní sounáležitosti, regionální příslušnosti či jednotné politické identity chápat jako střeoevropské, jsou dnes plnohodnotnými členy Evropské unie³⁷ a jako takové se těší pravidelné a intenzivní politické interakci (1). Všechny navíc tvoří ucelený geografický celek (2) o nikdy ne méně než čtyřech členech (4).

Až bod č. 3 je pro potřeby této práce a pro přesnější vymezení analyzovaného prostoru důležitý. Tato část Thompsonovy argumentace tvoří jádro moderního konstruktivistického pojetí problematiky regionálních

---

³⁵ Colombia Encyclopedia, Europe, <http://www.encyclopedia.com/topic/Europe.aspx> (8. 10. 2009)

³⁶ THOMPSON, William R.: *The Regional Subsystem: A Conceptual Explication and a Propositional Inventory*. In: *International Studies Quarterly* 1973, vo.. 17, s. 101. (www.j-store-org)

³⁷ S výjimkou Švýcarska.

systému³⁸ – a sice že pro existenci regionu je nejdůležitější tzv. sebepochopení. Jinými slovy; region existuje tehdy, jsou-li o jeho existenci přesvědčeny státy a státní elity uvnitř a vně systému, jsou-li odhodlány mezi sebou na této regionální bázi jednat a uznat své sousedy jako regionální partnery.³⁹ Tato definice poskytuje z výše jmenované čtveřice zdaleka nejpřesnější vymezení. Postavíme-li totiž sebepochopení zevnitř a mezinárodní uznání zvnějšku na roveň dobrovolné institucionalizaci vzájemných vztahů, dospějeme k závěru, že zdaleka nejlépe vyhovují tomuto požadavku země tzv. Visegrádské skupiny/čtyřky (V4) – Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko.

Jak ve svém textu pro Mezinárodní politiku z roku 2003 podotýká Vladimír Leška, pojem Visegrádská čtyřka se stal „ (...) běžnou součástí slovní zásoby politiků, politologů a žurnalistů zabývajících se problematikou mezinárodních vztahů (...). (...) Je to neklamným důkazem, že toto regionální seskupení čtyř středoevropských zemí se stalo uznávanou platformou jejich spolupráce na různých úrovních a v mnoha oblastech.“⁴⁰ Rovněž R. Khol se domnívá se, že střední Evropu více než geografické ukazatele definují právě podobnosti v politické, ekonomické a sociální transformaci po roce 1989 a ve způsobu, jakým se země regionu rozhodly spolupracovat na plánovaném „návratu do Evropy“.⁴¹ Vznik V4 vytvořil zřetelnou platformu zemí odhodlaných uspět v demokratické tranzici vis-à-vis zemím východní Evropy a Balkánu, které se s událostmi

---

³⁸ Konstruktivistické pojetí regionální integrace dnes tvoří základní stavební kámen při výzkumu bezpečnostních společenství. Pracuje s myšlenkou, že existuje-li v komunitě pocit sebepochopení či sebeuvědomění, začne se mezi jejími členy automaticky rozvíjet silná komunitní soudržnost, jež do budoucna odstraní ze vzájemných vztahů eventualitu použití síly. CABALLERO SANTOS, Sergio: *Constructivism and Regional Integration Theories. The Application to MERCOSUR*. In: The European Consortium For Political Research, <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/graduateconference/barcelona/papers/361.pdf> (28. 11. 2009)

³⁹ LAKE, David A. – MORGAN, Patrick M.: *Building Security in a New World*. The Pennsylvania State university Press 1997, s. 47-48.

⁴⁰ LEŠKA, Vladimír: *Minulost, přítomnost a budoucnost visegrádské spolupráce*. In: *Mezinárodní politika 2003*, č. 4, s. 10.

⁴¹ KHOL, Radek. *Policies of the Visegrad Countries Towards CFSP/ESDP*. In: *Ústav mezinárodních vztahů Praha*, http://se2.isn.ch/serviceengine/Files/ESDP/31620/ipublicationdocument_singledocument/D7519788-29F6-4783-8B08-D0D4CAE899CB/en/Policies+of+the+Visegrad+Countries+towards+CFSP-ESDP.pdf (11. 3. 2010)

po revolučním roce 1989 vypořádat nedokázaly a západní Evropě se vzdalovaly.

Možnosti jednat se zástupci V4, jakožto představiteli uceleného regionu, je využívána i třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi. Jen během Polského předsednictví V4 od července 2008 do června 2009 se uskutečnila jednání a konzultace s pobaltskými zeměmi, členy Severské rady, státy Beneluxu, zástupci z Bulharska, Rumunska, Švédska, Izraele, Japonska a vůbec poprvé od vzniku V4 také s představiteli Ruska.⁴² Role zevnitř i zvnějšku rozpoznávané a uznávané mezinárodně politické platformy (3) se tímto naplňuje. Představitelé V4 se na různých úrovních pravidelně scházejí, dodržují princip rotačního předsednictví a společně jednají o otázkách, jež mají svou důležitostí potenciál ovlivnit celý region (1).⁴³ Rovněž tvoří geograficky velmi kompaktní, čtyřčlenný (4) celek, kdy každý z členů uskupení má alespoň jednu společnou hranici s jiným členským státem (2).⁴⁴

Bod číslo 3 Thompsonovy definice regionu je pro přesné vymezení střední Evropy klíčový. Princip vnitřního sebepochopení doplněný o uznání regionu vnějšími pozorovateli totiž z budoucí analýzy vylučuje země, které sice splňují výše zmíněná kritéria, nejsou však okolními státy, vnějšími pozorovateli, vnímány jakou součástí regionu.

Obrací-li se zahraniční instituce při jednání se střeoevropskými zeměmi specificky na skupinu V4, lze dojít k závěru, že právě tyto čtyři země považují za výhradního zástupce regionu. Zároveň snaha členských zemí V4 zahájit v rámci skupiny diskuzi o historii, identitě a budoucnosti regionu, stejně jako úsilí vytvořit společnou platformu pro jednání s ostatními evropskými zeměmi, svědčí o snaze etablovat region jako samostatnou evropskou entitu.

---

⁴² *Executive Report on Polish Presidency in the Visegrad Group, July 2008 – June 2009*. In: The Visegrad Group, <http://www.visegradgroup.eu/download.php?ctag=download&docID=132> (12. 9. 2009)

⁴³ Aktuálně například otázku Lisabonské smlouvy či vytvoření společných zahraničních konzulátů. *Prezidenti V4 řešili Lisabonskou smlouvu a konzuláty*. Hospodářské noviny, 12. 9. 2009.

(<http://zahranicni.ihned.cz/c1-38298310-prezidenti-v4-resili-lisabonskou-smlouvu-a-konzulaty>)

⁴⁴ Jediné Slovensko sousedí se všemi zbylými členy V4.

2. Vývoj Visegrádské čtyřky od roku 1989

Dříve, než bude možné zabývat se konkrétními otázkami bezpečnosti a bezpečnostní spolupráce v kolektivu zemí Visegrádské skupiny, je třeba nejprve porozumět událostem a procesům, jež toto specifické uskupení tří respektive čtyř středoevropských zemí a národů od počátku formovaly. Země středoevropského regionu, přes všechnu svou společnou historickou zkušenost a bohaté kulturní vazby, netvořily vždy zcela homogenní celek a na současné podobě jejich vzájemných vztahů a vůli jednoduše spolupracovat v rámci V4 podepsala se v průběhu devatenácti let její existence řada formujících událostí a vývojových etap.

Cílem této kapitoly je proto zmapovat dobu existence středoevropské skupiny V4, zejména pak významné vývojové etapy, měnící se postoje jednotlivých členských států ke své roli ve společenství, společné úspěchy, ale i problémy, které členské země v minulosti rozdělávaly a stále rozdělují. Jedině pochopíme-li procesy, které V4 v průběhu její dnes již téměř dvacetileté existence formovaly a očekávání členských zemí, která se do jejího fungování promítala, můžeme začít hodnotit míru bezpečnostní spolupráce v regionu, stejně jako položit si otázku, splňuje-li tato středoevropská iniciativa parametry bezpečnostního komplexu.

Téma Visegrádské skupiny je oblast autorsky omezená prakticky výhradně na region Střední Evropy a jen výjimečně se zde setkáme s relevantními odbornými pracemi zahraničních autorů. Z českých autorů se tematikou V4 nejpodrobněji zabývá Jiří Vykoukal v kolektivu dalších sedmi autorů. Jejich práce *Visegrád: možnosti a meze středoevropské spolupráce* slouží jako základní referenční rámec této kapitoly. Kniha nabízí velice podrobný přehled vývoje V4 a dopodrobna analyzuje jeho hlavní zlomové události z pohledu všech zúčastněných stran. Problematiky středoevropské spolupráce v rámci V4 se dotýkají, třebaže v obecnější rovině a širším náhledu, i práce jiných autorů. Brněnský politolog Břetislav Dančák nahlíží v kolektivu autorů na integrační tendence ve střední Evropě ve své pracovní studii *Integrační pokusy ve středoevropském prostoru II.*, kde shrnuje většinu existujících regionálních iniciativ z pohledu České republiky, Maďarska, Polska, Slovinska a

Slovenska. Velmi cenným zdrojem, zejména pro pohled do zákulisí vzniku Visegrádské skupiny a pro široký přehled názorů osobností veřejného života, které se kdy, ať už přímo či nepřímo podílely na jejím fungování, poskytla výroční publikace k 15. výročí Visegrádu. Ta vyšla v roce 2006 pod hlavičkou Mezinárodního visegrádského fondu pod názvem *The Visegrad Group – A Central European Constellation*.

2. 1 Formování Visegrádské skupiny (1989 – 1992)

Vznik Visegrádské skupiny je bezprostředně spjat s pádem totalitních režimů v zemích střední Evropy a s faktickým rozložením sovětského systému satelitních republik, jenž udával směr společenského a ekonomického vývoje v této části Evropy prakticky od konce 2. světové války. Polsko, Maďarsko a Československo se náhle ocitly v neznámém a zcela transformovaném mezinárodním prostředí, v němž měly možnost a povinnost vytvářet vlastní zahraniční a bezpečnostní politiku. Čelily rovněž nutnosti společenské a ekonomické transformace na čele s reorientací zahraničního obchodu a přechodem od centrálně plánovaného hospodářství sovětského typu k Západnímu tržnímu systému. To vše v prostředí bezpečnostního vakua, kde bezprostředně hrozil spill-over násilí, jež mohlo vypuknout s blížícím se rozpadem Sovětského svazu.⁴⁵

Navíc se, prostřednictvím organizací jako byla Rada vzájemné hospodářské pomoci (dále jen RVHP) a Varšavská smlouva, stále potýkaly se zbytky závislosti na Sovětském svazu, což byla překážka ve snaze rozvíjet vlastní mezinárodní politiku – ať vojenskopolitickou, tak ekonomickou. Fakt, že všem těmto potížím čelily všechny země střední Evropy společně a že proto nacházely dostatečné množství společných motivů, byl hlavní hnací silou za úsilím vytvořit společnou mezinárodní platformu.⁴⁶

---

⁴⁵ BRZEZINSKI, Zbigniew: *The West Adrift: Vision in Search of a Strategy*. In: JAGODZINSKI, Andrzej a kol.: *The Visegrad Group – A Central European Constellation*. International Visegrad Fund 2006, s. 24-25.

⁴⁶ DANČÁK, Břetislav: *Integrační pokusy ve střeoevropském prostoru II*. Brno, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně 1999, s. 23-24.

Její vznik přesto nebyl jednoduchý. Představy tří středoevropských zemí o možné podobě a hlavně náplni spolupráce se totiž v mnohém lišily. V Polsku oživil pád železné opony idealistickou debatu z přelomu 19. a 20. století o vytvoření československo-polského konfederativního bloku, jenž by posílil vyjednávací pozici v jednání s Východem i Západem. Impuls k tomu poskytl americký politolog s polskými kořeny Zbigniew Brzezinski během své přednášky na katolické univerzitě v Lublini v roce 1989 a jeho názor setkal se u Poláků se vstřícným přijetím, které museli utlumit až český prezident Václav Havel a ministr zahraničí Jiří Dienstbier při návštěvě Polska v lednu 1990.⁴⁷ Maďarská strana zase upřednostňovala spolupráci v rámci tzv. alpsko-jaderské iniciativy, která se ustavila v listopadu 1989 a zahrnovala Itálii, Rakousko, Maďarsko a Jugoslávii.⁴⁸ Negativní roli sehrála také problémová otázka početné maďarské menšiny na Slovensku.

Shrneme-li hlavní obavy a myšlenky, s jakými tři středoevropské země do dialogu o možné spolupráci vstupovaly, lze konstatovat, že Polsko – jako největší země regionu – hledalo cesty k vyvážení své nevýhodné geopolitické pozice mezi Německem a Sovětským svazem a obnovení postavení regionální velmoci, Maďarsko plánovalo využít dvacet let náskoku v drobných ekonomických reformách a socialismem nejméně zdevastované hospodářství a konečně Československo hledalo cesty, jak prostřednictvím středoevropské spolupráce dokumentovat svou schopnost spolupracovat a integrovat se, která by mohla sehrát pozitivní roli v cestě zpět do Evropy. V tomto stavu vzájemně konkurenčního prostředí a nejasných priorit uskutečnila se na pozvání prezidenta Havla 20. dubna 1990 společná schůzka čelních představitelů Polska, Maďarska a Československa v Bratislavě,⁴⁹ konkrétní výsledky však nepřinesla.⁵⁰

Rozpory mezi mladými středoevropskými demokraciemi pomohly překonat až přetrvávající potíže s rozpuštěním Varšavské smlouvy a

---

⁴⁷ DIENSTBIER, Jiří: *Visegrád. Mezinárodní politika*, 1999, č. 2, s. 4.

⁴⁸ KOPEČEK, Michal: Český Visegrád. In: VYKOUKAL, Jiří (ed.): *Visegrád, možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Dokořán 2003, s. 128.

⁴⁹ Schůzky se na přání Maďarské strany zúčastnili také zástupci Itálie, Rakouska a Jugoslávie za alpsko-jaderskou iniciativu.

⁵⁰ DANČÁK, Břetislav: c. d., s. 25-26.

RVHP a také zhoršující se bezpečnostní situace v Sovětském svazu, kde odcházející ministr zahraničí Eduard Ševardnadze varoval sovětský parlament před nástupem „diktátorských sil“.⁵¹ Nové hrozby přiměly prezidenta Václava Havla a premiéry Tadeuzse Mazowieckého a Józsefa Antalla vyjádřit v předběžném textu vůli ke spolupráci, jež byla stvrzena oficiálním podpisem Visegrádské deklarace 15. února v maďarském Visegrádu.⁵²

Země se zavázaly k obnově státní nezávislosti, odstranění všech projevů totalitárního systému a ke spolupráci při zapojování se do evropského politického, hospodářského, bezpečnostního a právního systému.⁵³ Cílem deklarace nebylo nahrazovat staré instituce novými, ale spíše vytvořit prostor pro vytváření společných pracovních skupin a každoroční setkávání předsedů vlád a prezidentů zúčastněných států.⁵⁴ Spolupráce přinesla své výsledky. K 28. červnu 1991 byla v Budapešti členskými státy rozpuštěna RVHP a 1. července 1991 ukončila v Praze svou činnost také Varšavská smlouva. Mezitím pokračoval odsun sovětských vojsk z území Československa (květen 1990) a Maďarska (červen 1991), z Polska se jednotky nyní už bývalého Sovětského svazu stáhly až v září 1993.⁵⁵

Otázka bezpečnostní spolupráce byla poprvé podrobněji otevřena v říjnu 1991 na summitu Visegrádské skupiny v Krakově. Destabilizující vývoj situace na Balkáně a zejména nepodařený puč moskevských komunistů v srpnu 1991 připomněl představitelům V3, že se zánikem Varšavské smlouvy a s přijetím do západních bezpečnostních struktur ve velmi vzdáleném časovém horizontu, vzniká ve Střední Evropě potenciálně rizikové bezpečnostní vakuum, které bude třeba zaplnit, má-li

---

⁵¹ *The Cold War Files*. In: Woodrow Wilson International Center for Scholars, <http://www.wilsoncenter.org/coldwarfiles/index.cfm?fuseaction=people.details&thisunit=0&peopleid=93> (12. 1. 2010)

⁵² Podpisu Deklarace o spolupráci České a Slovenské Federativní republiky, Polské republiky a Maďarské republiky v úsilí o evropskou integraci ve Visegrádu se účastnili prezidenti všech tří zemí. Za Polsko oficiálně podepsal prezident Lech Wałęsa, za Maďarsko Árpád Göncz a za Československo Václav Havel. *Deklarace o spolupráci České a Slovenské Federativní republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace*. In: The Visegrad Group, <http://www.visegradgroup.eu/download.php?ctag=download&docID=36> (15. 1. 2010)

⁵³ DANČÁK, Břetislav: c. d., s. 26.

⁵⁴ DIENSTBIER, Jiří: c. d., s. 4.

⁵⁵ DANČÁK, Břetislav: c. d., s. 26-27.

se region vyhnout problémům jak vnitřního, tak vnějšího charakteru. Výsledkem bylo ustavení stálé skupiny pro koordinaci bezpečnostních politik. Došlo rovněž k podepsání bilaterálních dohod o vojenské spolupráci.⁵⁶ Tím však snahy o zajištění regionální stability a bezpečnosti nekončily. Ve shodě s názorem, že „(...) každý pokus o řešení situace ve střední a východní Evropě je pokusem o řešení celoevropské“⁵⁷ rozhodly se státy V3 usilovat společně o členství v Severoatlantické alianci (dále jen NATO) a stanovit jej jako klíčový bod budoucího zajištění bezpečnosti regionu. Vyslovily se rovněž pro vytvoření mírových sil Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (dále jen KBSE) a zdůraznily zájem na politické stabilitě zemí Společenství nezávislých států (dále jen SNS).⁵⁸

Vzájemná rivalita však ani podepsáním Visegrádské deklarace nezmizela. Nestabilním prvkem setrvalo zejména Maďarsko, které odmítalo jakoukoliv institucionalizaci Visegrádské skupiny a bylo ve vleklém sporu s Československem v otázkách maďarské menšiny na Slovensku a dostavby vodního díla Gabčíkovo na slovensko-maďarské hranici. Ze své pozice hospodářsky nejméně poznamenaného státu se rovněž stavělo spíše chladně k myšlence hospodářské spolupráce. Michal Kopeček k tomu v knize Visegrád: možnosti a meze středoevropské spolupráce konstatuje:

„Bylo to především Maďarsko, které se přece jen cítí jako bagr, který prorazil tunel, a které dávalo nezřídka v této době najevo svůj náskok v ekonomické reformě a tím i domnělý specifický vztah k západoevropským partnerům. Ačkoliv všechny strany často zdůrazňovaly potřebu hospodářské spolupráce, která by mohla částečně kompenzovat ztrátu trhu východního Německa a Sovětského svazu, jejich ekonomické počínání a soustředění na vnitřní ekonomickou reformu o skutečné kooperaci nesvědčily.“⁵⁹

Všechny tyto drobné spory dávaly už závěrem roku 1992 tušit, že kooperace v rámci V3 se v budoucnu nevyhne komplikacím.

---

⁵⁶ KOPEČEK, Michal: c. d., s. 131.

⁵⁷ DIENSTBIER, Jiří: c. d., s. 4.

⁵⁸ MATĚJKA, Zdeněk: *Visegrádská spolupráce v letech 1990-92 a po roce 1998*. In: KUČEROVÁ, Stanislava (ed.): *Bilance a výhledy středu Evropy na prahu 21. století*. Brno, Konvoj 2000, s. 23-24.

⁵⁹ KOPEČEK, Michal: c. d., s. 131.

2. 2 Léta útlumu visegrádské spolupráce (1993-1998)

K útlumu ve vzájemných kontaktech a k zastavení činnosti Visegrádské skupiny začalo docházet už v druhé polovině roku 1992. Byl to výsledek kombinace faktorů, které postupně odváděly pozornost středoevropských států, ale především jejich západoevropských partnerů, od integračního procesu „*překonávání historických národních antagonismů*“, jak vývoj v rámci V3 nazval americký prezident George Bush,⁶⁰ k vlastním vnitřním problémům a konkrétním krizím.

Hrozící rozpad česko-slovenské federace, násilím provázený rozpad Jugoslávie a s ním spojená neschopnost evropských a mezinárodních institucí účinně zasáhnout, a konečně i komplikovaná ratifikace Maastrichtské smlouvy, to vše připravilo střední Evropu o do té doby prakticky bezvýhradnou pozornost Evropského společenství. Země V3 tím přišly o záruku, že další vzájemná kooperace jim přinese lepší výchozí pozici v cestě za přijetím do ES. Vzhledem k tomu, že hlavních cílů – tedy zejména politické a hospodářské transformace a odpoutání se od závislosti na východním bloku – už bylo dosaženo, začaly se mezi zeměmi V3 prosazovat individuální, mnohdy dokonce vzájemně konkurenční zájmy.

Snad nejlépe dokumentuje tento názorový obrat vládní změna v Československu, která nastala po volbách do Federálního shromáždění v roce 1992. Disidentskou linii otevřené zahraniční politiky reprezentovanou klíčovou dvojicí Václav Havel – Jiří Dienstbier nahradil individualismus a prioritně realistické chápání mezinárodních vztahů v podání dvojice Václav Klaus – Josef Zieleniec. Předseda vlády Klaus a ministr zahraničí Zieleniec hodlali vyvázat Československo z těch mezinárodních závazků, které přímo nesouvisely s probíhající transformací země a snahou získat co nejlepší postavení v cestě za plným členstvím v ES. Napadali zejména snahu bývalé vlády vytvořit s Československa most mezi Východem a Západem a „mesiášské“

---

⁶⁰ DIENSTBIER, Jiří: c. d., s. 6.

tendence o stabilizaci východní Evropy, které podle nich přecenily schopnosti československé zahraniční politiky.⁶¹

S rozpadem Československa v roce 1993, které bylo v Praze chápáno jako definitivní geopolitické odpoutání se od nestabilního Východu, se česká koncentrace na integraci se Západem ještě zintenzivnila. Polská a Maďarská strana se snažily spolupráci oživit, Visegrád bych v těchto zemích stále vnímán jako prostředek kolektivního tlaku na NATO a ES.⁶² Jejich iniciativa však byla, opět z Prahy, s odkazem na nutnost vytvářet podmínky pro vstup do euroatlantických struktur především na domácí scéně, negována.⁶³

Období českého individualismu vyvrcholilo počátkem roku 1994 na pražském setkání představitelů V4 s americkým prezidentem Billem Clintonem, který sem přijel představit svůj projekt Partnerství pro mír. Clintonův plán byl koncipován jako společný pro všechny potenciální kandidáty pro vstup do NATO ze střední a východní Evropy, a to i včetně Ruska. K rozhořčení členů Visegrádské čtyřky tedy nijak nezohledňoval její dosavadní, třebaže v té době už roztržité a spíše deklaratorní, společné úsilí a de facto tím popřel význam V4 pro budoucnost. Česká republika navíc odmítla o přístupu k americkému plánu se svými partnery z V4 jednat. Výsledkem setkání tak bylo jen další roztržení Visegrádské skupiny. Lech Wałęsa dokonce vyzval Českou republiku k odchodu z V4, nemá-li další zájem na spolupráci.⁶⁴ Pražská schůzka představitelů V4 byla na čtyři následující roky poslední. Členské země se nadále setkávaly jen v rámci Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále jen OBSE) ve Vídni,⁶⁵ činnost pravidelných pracovních skupin však zcela ustala a nebyly zahájeny žádné nové společné projekty.

---

⁶¹ KOPEČEK, Michal: c. d., s. 132-138.

⁶² Ve snaze nabídnout partnerům z NATO záchytný bod v doposud velmi vágních jednáních, odhodlalo se Polsko v čele s Lechem Wałęsou k nabídce vytvoření paralelní bezpečnostní organizace NATO-bis, která by sdružovala členské státy V4 spolu s Ukrajinou, Běloruskem a Ruskem a kde by se země střední a východní Evropy připravily na eventuální budoucí plnohodnotné začlenění do NATO. Tato neplánovaná a s nikým nekonzultovaná myšlenka však pouze vyvolala mezi členy V4 obavy z dvojkolejnosti a brzy zanikla. HYDE-PRICE, Adrian: *The International Politics of East Central Europe*. Manchester, Manchester University Press 1996, s. 239.

⁶³ KOPEČEK, Michal: c. d., s. 142-143.

⁶⁴ Tamtéž, s. 144.

⁶⁵ MATĚJKA, Zdeněk: c. d., s. 25.

Etapa mezi roky 1993 a 1998 naplno odhalila největší slabinu Visegrádské skupiny v podobě mnohdy zcela odlišné zahraničně-politické orientace členských zemí. Zatímco Česká republika, vycházejíc z ideologie české národní výjimečnosti,⁶⁶ od středoevropské spolupráce zcela upustila a soustředila se na vnitřní reformy a rozvoj hospodářských kontaktů s vyspělými západními zeměmi, Polsko, frustrováno ustrnutím kooperace v rámci V4, se obrátilo na západ k tak zvanému Výmarskému trojúhelníku. Ten se poprvé sešel v Bergeraku 24. dubna 1992 a vedle Polska sdružil dvě evropské velmoci: Francii a Německo.⁶⁷ Maďarskou zahraniční politiku ovlivnil v této době především rozpad Československé federace a vznik samostatného Slovenska. Vláda premiéra Antalla se snažila kontrolovat podmínky vzniku Slovenské republiky zejména v oblasti statutu maďarské menšiny na území Slovenska, což na několik následujících let negativně poznamenalo vztahy obou zemí.

Snaha internacionalizovat menšinovou otázku na Slovensku nebyla v Maďarské zahraniční politice ojedinělá. Situace byla stejná ve všech zemích s početnou maďarskou menšinou. Organizační podpora Maďarů v zahraničí spolu se snahou vrátit problematiku menšin na mezinárodní fórum zaměstnávala maďarskou zahraniční politiku prakticky až do parlamentních voleb v květnu 1994. Nová, střízlivější zahraniční koncepce ministra zahraničních věcí László Kovásce však přišla pozdě a útlum ve vztazích Visegrádské skupiny už zvrátit nedokázala.⁶⁸

Samostatné Slovensko se v roce 1993 nacházelo v nejsložitější situaci ze všech členských zemí V4. Jako zcela nový nástupnický stát potýkalo se, vedle řady vnitřních problémů, zejména s nejasně formulovanou a nekonzistentní zahraniční politikou a nedostatkem zahraničně-politických elit. Problémů a hendikepů, které Slovensku přímo

---

⁶⁶ Ideologie české národní výjimečnosti je pojem, který se objevil s rozpadem České a Slovenské federativní republiky a zvláště pak s nástupem pravicového kabinetu premiéra Klause. Jednalo se o ideologii, která měla budovat novou národní identitu po rozpadu federace s důrazem na politickou, ekonomickou a technologickou vyspělost České republiky. Rozdělení mělo být chápáno jako odpoutání se od hospodářsky zaostalé části Evropy a potvrzení české příslušnosti k moderním a hospodářky vyspělým režimům západní Evropy. PEHE, Jiří: *Politická kultura v České republice*. In: Politický zápisník, <http://www.pehe.cz/clanky/1997/politicka-kultura-v-ceske-republice> (13. 1. 2010)

⁶⁷ DIENSTBIER, Jiří: c. d., s. 6.

⁶⁸ IRMANOVÁ, Eva: *Maďarský Visegrád*. In: VYKOUKAL, Jiří a kol.: c. d., s. 179-181.

bránily účastnit se aktivně středoevropské spolupráce a znevýhodňovaly jej v očích evropských partnerů, však bylo více. Jak k problémům země podotýká historik Miroslav Kunštát: „(...) svou rozlohou (pomineme-li Slovinsko) je nejmenším státem ve středovýchodní Evropě s nejmenším počtem obyvatel (5 300 000 v roce 1996), má největší podíl národnostních menšin v celém regionu (oficiálně 15 %, avšak po hypotetickém započtení Romů je to 20 %!) a nějakou dobu ji v očích Západu ne zcela spravedlivě poškozovalo i stigma prvopočátečního a původního ‚dělitele‘ československé federace.“⁶⁹ Kombinace těchto faktorů vedla Slovensko v prvních letech po dosažení samostatnosti směrem k mezinárodní izolaci, která se konkrétně ve střední Evropě promítla do absence jakékoliv regionální iniciativy.

2.3 Obnovení visegrádské spolupráce (1999-současnost)

Situace uvnitř V4 se začala zlepšovat až v druhé polovině roku 1998. Stalo se tak zejména v důsledku vnitropolitických změn, ke kterým v členských zemích došlo a které vytvořily kompromisní základ pro překlenutí problémů z minulých let.⁷⁰ V říjnu se v Budapešti setkali premiéři V4⁷¹ na neformálním jednání o budoucím směřování skupiny. Výsledkem byla shoda na obnovení spolupráce a rozšíření aktivit V4 i do oblasti vzdělávací, kulturní a sociální. Tato dohoda byla stvrzena na bratislavském summitu v květnu 1999, a to závěrečným prohlášením o devíti krátkodobých, střednědobých a dlouhodobých bodech spolupráce.⁷²

Z hlediska regionální bezpečnostní spolupráce byl důležitý zejména bod č. 2 o pravidelných setkáních a konzultacích expertů z oblasti

⁶⁹ KUNŠTÁT, Miroslav: *Slovenský Visegrád*. In: VYKOUKAL, Jiří a kol.: c. d., s. 238.

⁷⁰ Impulsem v České republice byl především pád kabinetu Václava Klause a následné vítězství Sociální demokracie Miloše Zemana v parlamentních volbách v červnu 1998. Související změna v české zahraničně-politické orientaci pak příznivě ovlivnila i polský postoj k Visegrádu. Maďarsko se o obnovu Visegrádské spolupráce snažilo kontinuálně již od roku 1994 a vstřícný obrat v preferencích svých partnerů proto vnímalo velmi pozitivně. Návrat Slovenska pak předznamenal zejména parlamentní volby v roce 1998 a vítězství opoziční koalice vedené Mikulášem Dzurindou.

⁷¹ S výjimkou Slovenska, kde v parlamentních volbách nově zvolený premiér Mikuláš Dzurinda stále ještě sestavoval novou vládu.

⁷² Mezi jinými například příhraniční spolupráce, společný boj s nelegální imigrací, vědecká spolupráce či možnost budoucího vytvoření společného fondu pro dotování společných akcí v oblasti kultury a sportu.

bezpečnosti a obrany státu, jenž měl přispět ke zvětšení bezpečnosti v regionu. Konkrétně se jednalo o výměnu informací v rámci programu Partnerství pro mír, výměnu zkušeností z přístupového procesu k NATO, ale i expertní konzultace v případě regionálních bezpečnostních krizí.⁷³ Všechny tyto body vzešly z konkrétních návrhů a připomínek národních exekutivních orgánů a vyhnuly se proto nekonkrétní deklarativnosti, kterou Visegrádská iniciativa trpěla v minulých letech. V Budapešti byla rovněž ustavena konkrétní, stále však neinstitutizovaná, struktura fungování Visegrádu. Nejdůležitější agendu měli i nadále projednávat premiéři členských zemí, a to na setkáních pořádaných dvakrát do roka – jednou na oficiálním a jednou na neoficiálním střetnutí. Ustaveno bylo též jednoleté rotační předsednictví odpovědné za pořádání pravidelných premiérských schůzek. Ve stejném intervalu mají se setkávat i ministři zahraničí k přípravě podkladů pro jednání předsedů vlád. Podmínky pro setkávání ministrů z ostatních resortů a pro setkávání členů expertních skupin stanoveny nebyly.⁷⁴

V říjnu 1999 se uskutečnilo neformální setkání předsedů vlád zemí Visegrádské čtyřky ve slovenské Tatranské Javorině. Zde vyústila snaha Slovenska vrátit se prostřednictvím středoevropské spolupráce na již dříve nakročenou cestu do NATO. Představitelé země, která se jako jediná v regionu po Washingtonském summitu k NATO nepřidala, považovali za nezbytné dokázat západním partnerům svou ochotu a schopnost spolupracovat při zajišťování bezpečnosti v regionu s partnery z V4. I proto bylo v tomto období právě Slovensko nejvýznamnějším hybatelem v otázkách bezpečnosti a bezpečnostní spolupráce a dostávalo se mu široké podpory ze strany ostatních členských zemí V4.

Slovenské přijetí do NATO bylo napříč členskými zeměmi vnímáno jako významný krok k zajištění stability v oblasti střední Evropy. Výsledkem tatranské schůzky byla neformální dohoda o společném postupu při využívání vojenského obranného průmyslu, při výrobě

---

⁷³ *Contents of Visegrad Cooperation approved by the Prime Ministers' Summit Bratislava on 14th May 1999.* In: The Visegrad Group, <http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=859&articleID=3937&ctag=articlelist&iid=1> (19. 1. 2010)

⁷⁴ Tamtéž.

speciální techniky a při modernizaci armád.⁷⁵ Česká strana nabídla v této otázce své zkušenosti s výrobou podzvukových bojových letounů L 159, k žádným konkrétním závazkům však nakonec nedošlo. Když pak v roce 2001 Maďarsko a následně i Česká republika zvolily individuální cestu v podobě vyzbrojení svého letectva bojovými letouny švédského výrobce Saab JAS Gripen, přestala být myšlenka společného a snad i levnějšího přezbrojení v rámci celého regionu aktuální. Jediným konkrétním výsledkem tatranské schůzky tak byla dohoda na vytvoření první institucionalizované formy spolupráce v rámci V4, a to v podobě Mezinárodního visegrádského fondu se sídlem v Bratislavě. Fond, do něhož každá z členských zemí přispívala ročně částkou 250 000 eur, funguje jako platforma pro rozvoj kulturní, vědecké a vzdělávací spolupráce v regionu.⁷⁶

Následujících pět let, až do přijetí členských zemí V4 do struktur EU 1. května 2004, fungovala spolupráce v rámci regionu příkladně, přesto musela čelit dvěma větším problémům. První třecí plochou se stalo české a slovenské zavedení vízové povinnosti pro občany Ukrajiny, Běloruska a Ruska z důvodů problémů s nelegálně pracujícími dělníky z těchto zemí na území České a Slovenské republiky. Polská a maďarská strana tento krok odmítly, protože byl v přímém rozporu s jejich východním strategickým partnerstvím a politikou otevřenosti vůči svým východním sousedům.⁷⁷ Vízová spolupráce, jež byla dohodnuta teprve před rokem na setkání v Tatrách, tím efektivně přestala fungovat.

Druhou významnou rozepří v regionu způsobilo počínání maďarského premiéra Viktora Orbána, když v roce 2002 bez předchozí konzultace vyzval na půdě evropského parlamentu Českou a Slovenskou republiku ke zrušení Benešových dekretů ještě před vstupem do EU. Miloš Zeman a Mikuláš Dzurinda se v reakci na tento krok rozhodli neúčastnit budapešťského summitu V4.⁷⁸ Tyto incidenty zřetelně dokumentovaly, že i

---

⁷⁵ LEŠKA, Vladimír: Slovensko a regionální vojenská spolupráce. In: KHOL, Radek a kol.: *Perspektivy střeoevropské vojenské spolupráce*. Ústav mezinárodních vztahů Praha 2003, s. 28-29.

⁷⁶ KOPEČEK, Michal: c. d., s.149.

⁷⁷ MATĚJKA, Zdeněk: c. d., s.27.

⁷⁸ KOPEČEK, Michal: c. d., s. 152-153.

v době vrcholné regionální kooperace je ochota zemí Visegrádu spolupracovat striktně omezena zahraničně-politickou orientací a národními zájmy. Jakmile došlo na tato témata, přestávala hrát regionální sounáležitost jakoukoliv významnější roli. Bylo to rovněž varování do budoucna, že spolupráce v rámci Visegrádu má své limity.

Nejnovější výzvou, jakou vývoj mezinárodní situace přes Visegrádskou čtyřku postavil, byl a stále je vstup zemí V4 do EU. Třebaže okamžik přijetí je nutno chápat v rámci středoevropské spolupráce jako vrchol a vyústění dlouholetých snah, byl to zároveň okamžik, který vybízel ke zpochybnění další existence visegrádské kooperace. Prakticky ze dne na den prošla V4 změnou od názorově ucelené, středoevropským regionem a jeho specifiky jasně vymezené platformy pro spolupráci až k širšímu partnerství s názorově a geograficky spíše nesourodou směsí 27 členských zemí EU. Postavení bývalých partnerů v tomto novém uspořádání se změnilo⁷⁹ a jejich přístup k nyní už celoevropským otázkám se také v mnohém významně liší.

Další přežití a funkčnost V4 v rámci plného zapojení do euroatlantických struktur tak závisí na schopnosti jejích členů fungovat i nadále jako regionální politická jednotka, sdružující své členy v řešení čistě regionálních, nikoliv celoevropských, či snad dokonce globálních otázek.⁸⁰ Deklarace, kterou ministři zemí V4 přijali v reakci na vstup do EU na summitu v Kroměříži v květnu 2004, sice dokumentuje odhodlání zemí regionu ve vzájemné spolupráci pokračovat, ale svým pojetím a formulací se vrací k nekonkrétní deklarativnosti z první poloviny 90. let. Ta ve svém důsledku z velké části přispěla ke skepsi vůči V4 a nakonec i k přerušení spolupráce v letech 1993-1998. Konkrétně se v deklaraci z Kroměříže praví:

---

⁷⁹ Lze dokumentovat na příkladu Polska, které zastává v množině středoevropských států zcela jiné postavení, než na celoevropské úrovni. Zatímco v rámci V4 se jedná o jednoho ze čtyř rovnocenných partnerů v rámci EU jde o evropskou velmoc s vlastními individuálními zájmy a specifickými kontakty.

⁸⁰ MYKULANYNETS, Lyubov: *Whither V4? EU Entry as a Turning Point in Visegrad Cooperation*. In: The Visegrad Group, <http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=830&articleID=9910&ctag=articlelist&iid=1> (19. 1. 2010)

„Země Visegrádské skupiny vnímají vstup do Evropské unie a NATO jako významný krok vstříc znovusjednocení Evropy a jako historický mezník na jejich cestě demokratické transformace, integračních snah a vzájemné spolupráce. Integrace zemí Visegrádské skupiny do evropských a euroatlantických struktur otevírá nové možnosti a staví nové výzvy pro jejich budoucí spolupráci ve věcech společného zájmu.“⁸¹

Ve věci přesnější specifikace společného zájmu však kroměřížská deklarace neposkytuje žádné nové konkrétní návrhy ani vylepšené operační mechanismy k jejich dosažení, jako tomu bylo při obnovení spolupráce v roce 1998. Pouze v příloženém dokumentu stanoví širší oblasti možné budoucí spolupráce.⁸² I ty jsou však příliš obecné a nenabízejí prakticky žádný konkrétní cíl, k jehož splnění by se mohla skupina Visegrádských zemí upnout stejně pevně, jako ke vstupu do NATO či EU. Za současného stavu je tak vývoj v rámci Visegrádské skupiny omezen pouze na ochotu a schopnost předsednické země V4 vytvářet konkrétní program a prosazovat jeho plnění mezi ostatními členy skupiny. I tato iniciativa je však omezena rotačním cyklem a absencí institucionalizace, jež by mohla postup V4 lépe koordinovat a zmírňovat rozdíly v prioritách předsedajících zemí.

Visegrádská skupina prošla za téměř dvacet let své existence zřetelným vývojem. Vznikla jako kolektivní odpověď na pád totality ve střední Evropě s cílem vyplnit prostor uvolněný koncem sovětského vlivu – ať už hospodářského či vojenského – v této oblasti. Měl to být nástroj společného vypořádání se s následky takové změny, které byly pro jednotlivé země často individuálně neřešitelné. Zejména přechod

---

⁸¹ *Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on cooperation of the Visegrad Group countries after their accession to the European Union.* In: The Visegrad Group, <http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=939&articleID=3894&ctag=articlelist&iid=1> (20. 1. 2010)

⁸² V rámci V4 regionu je to například příhraniční spolupráce, výpomoc při živelných pohromách či kooperace v obranném průmyslu. V rámci EU se jedná především o spolupráci v procesu vstupování do Evropské měnové unie a aktivní podíl na vývoji Společné zahraniční a bezpečnostní politiky zejména ve vztahu k západnímu Balkánu. Ve vztahu k NATO pak mimo jiné spolupráce v boji s terorismem, spolupráce při řešení regionálních bezpečnostních výzev a výměna informací. *Guidelines on the Future Areas of Visegrad Cooperation.* In: The Visegrad Group, <http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=940&articleID=3936&ctag=articlelist&iid=1> (20. 1. 2010)

k tržnímu hospodářství, reorientace na nové trhy, rozpuštění RVHP a Varšavské smlouvy patřily k největším úkolům, s nimiž bylo třeba se krátce po ustavení demokratických vlád potýkat. Ovšem i přes tyto společné a zcela konkrétní výzvy lze počátky Visegrádské spolupráce zpětně hodnotit spíše jako projev politického romantismu, který postrádal hlubší organizační rámec a dlouhodobý plán. Jak vyplývá ze vzpomínek lidí, kteří se na vzniku Visegrádské skupiny buď přímo či nepřímo podíleli, jednalo se mnohdy až o zcela provizorně a hekticky vyvíjenou aktivitu významných disidentů a demokratických aktivistů, kteří jednali ve snaze posílit a udržet v regionu systém hodnot, jenž se významnou měrou podílel na pádu zdejších totalitních režimů.⁸³ I z toho pramenil v té době spíše deklarativní charakter Visegrádské skupiny.

Byla to právě absence pevnější organizační struktury, co přivedlo Visegrádskou skupinu téměř až k zániku v rozmezí let 1993-1998. Nevyhnutelný vnitropolitický vývoj v členských zemích přinesl změnu v národních preferencích a ve způsobu vedení zahraniční politiky. Nejvíce patrný byl tento trend v České republice, která se v tomto období od regionální spolupráce zcela odpoutala a kooperaci v rámci Visegrádu de facto bojkotovala. Významným faktorem byly také vnitřní problémy EU, které odvedly pozornost Západu z regionu střední Evropy. Byla to etapa, která dokumentovala závislost Visegrádské spolupráce na náladách a postojích politických reprezentací členských zemí a rizika, jakým středoevropský projekt v této volné a otevřené formě čelí v okamžiku, kdy se jeden z členských států odmítá na spolupráci podílet.

Větší konkretizaci organizační struktury Visegrádu přinesl až rok 1998, kdy byla aktivity V4 obnovena. I díky tomu fungovala v následujících letech, zejména pak v období 1999-2004, středoevropská spolupráce příkladně. Největší podíl ale nesl seznam konkrétních cílů V4 spolu s jasně stanovenými operačními mechanismy k jejich dosažení. Ani zatím nejlépe zorganizovaná etapa v existenci V4 ale nedokázala zabránit závažným konfliktům mezi členskými státy. Spor o plošné zavedení víz pro občany ze zemí bývalého Sovětského svazu znamenal konec snah o

---

⁸³ JANAS, Zbigniew: *How I Started Visegrad in Mroziowicz's Kitchen*. In: JAGODZINSKI, Andrzej a kol.: c. d., s. 58-59.

společnou vizovou politiku a maďarská kritika Benešových dekretů v roce 2002 na šest měsíců zcela paralyzovala vztahy v rámci V4. Paradoxně nejtěžší etapou v existenci V4 je však až období po vstupu do EU. Završením svého dlouhodobého plánu „návratu do Evropy“ přišla střední Evropa o nejvýznamnější motivační faktor a počínaje kroměřížskou deklarací z května 2004 se vrátila do stavu vágně definovaných a nekonkrétních cílů spolupráce.

Pokud lze ve dvou dekadách vývoje V4 vysledovat jeden prolínající se prvek, pak je to vliv absence pevné institucionální struktury na fungování skupiny. Volná struktura V4 má za následek to, že ve vztazích středoevropských zemí hraje Visegrád vždy pouze takovou roli, jakou mu přisoudí čelní představitelé členských zemí.⁸⁴ Úloha V4 se tak mění spolu s vnitropolitickou situací a s navazujícími proměnami v zahraničně-politické orientaci jejích členů. V současné době je proto aktivita v rámci V4 závislá prakticky výhradně na iniciativě předsednické země. Možnosti a vize skupiny se liší v závislosti na tom, jak odhodlaný je předsednický stát své plány prosadit a jak ochotné jsou ostatní členské země na jeho realizaci spolupracovat.

---

⁸⁴ MYKULANYNETS, Lyubov: c. d.

3. Analýza dimenzí bezpečnosti ve střední Evropě

Úkolem následující kapitoly bude určit, vykazuje-li uskupení států Visegrádské čtyřky charakteristiky teritoriálně ohraničeného modelu vzájemné bezpečnostní závislosti, lze-li je považovat za samostatný regionální bezpečnostní komplex, a tedy existují-li v pěti zkoumaných bezpečnostních dimenzích podmínky pro rozvoj regionální bezpečnostní spolupráce. S využitím Buzanovy metody homogenních komplexů⁸⁵ budou postupně na sérii případových studií analyzovány regionální vazby ve vojenském, politickém, ekonomickém, společenském a konečně i environmentálním sektoru. Zastoupeny tedy budou všechny klíčové sektory lidské bezpečnosti.

V analýze vojenského sektoru zaměří se autor práce na tradiční předmět bezpečnostních studií; otázku vojenské bezpečnosti a regionální vojenské spolupráce v rámci zemí V4. Analýza politického sektoru se zaměří na nevojenské hrozby státní suverenity zemí V4; vše co ohrožuje politickou a sociální stabilitu států, jejich organizaci a vnější legitimitu. Třetí podkapitola bude věnována bezpečnosti ekonomické. Zabývat se bude výzvami spojenými s působením na globalizovaném trhu, obstaráváním strategických surovin či hospodářskou nezávislostí. V případě společenské bezpečnosti bude zkoumána především problematika menšin a potenciálních třecích ploch souvisejících s etnickými spory v regionu. Kapitulu uzavře bližší pohled na sektor environmentální bezpečnosti.

3. 1 Vojenská bezpečnost ve střední Evropě

Vojenská bezpečnost je tradičním předmětem bezpečnostních studií a dominovala této oblasti výzkumu po celou dobu tzv. studené války. Jedná se v zásadě o schopnost státu, jako primárního referenčního objektu vojenské bezpečnosti, odvrátit vnitřní i vnější vojenské hrozby své

---

⁸⁵ Jako součást revidované teorie regionálních bezpečnostních komplexů představil Buzan v roce 1998 dvojí metodu, jak do výzkumu zahrnout různé aktéry a sektory bezpečnosti. Metoda homogenních komplexů zachovává původní Buzanovu myšlenku „uzamčenosti“ bezpečnostních komplexů – tedy že každý z pěti sektorů lidské bezpečnosti je nutné zkoumat odděleně. Metoda heterogenní operuje s formou otevřených komplexů, ve kterých dochází ke spilloveru různých aktérů mezi různými bezpečnostními sektory (vojenský sektor se může prolínat se sektorem ekonomickým). BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – DE WILDE, Jaap: c. d., s. 26-27.

existenci, může ale zahrnout obecně i nasazení vojenské síly proti akutním nevojenským hrozbám.⁸⁶ V současnosti vojenská bezpečnost o své kdysi výsadní postavení v bezpečnostní analýze přišla na úkor výzkumu řady nových hrozeb nevojenského charakteru, přesto se i v současnosti najdou autoři, kteří tento trend rozpínání bezpečnostních studií odsuzují, považují jej za kontraproduktivní a věnují se dnes výhradně zkoumání vojensko-politických mocenských vazeb mezi státy.

Nejvýznamnějším autorem a zastáncem realistického přístupu ke studiu mezinárodních vztahů je v současnosti americký politolog S. M. Walt, jenž ve své práci zkoumá především silové aspekty mezinárodní politiky. Domnívá se, že: „(...) fakt, že existují i jiné bezpečnostní hrozby neznámé, že riziko války bylo eliminováno. Jakkoliv toho můžeme litovat, organizované násilí bylo po milénia součástí lidské existence a je pravděpodobné, že jí zůstane i v dohledné budoucnosti.“⁸⁷ Mohammed Ayoob, odborník na mezinárodní vztahy z Michiganské státní univerzity se zase domnívá, že zaměření na čistě vojenské aspekty bezpečnosti už dnes k vysvětlení moderních konfliktů nepostačuje, hraje však stále klíčovou roli a nemělo by být rozměňováno zaváděním nových bezpečnostních dimenzí.⁸⁸

Třebaže v případě soudobé střední Evropy setrvává přímá vojenská hrozba výhradně v rovině teorií,⁸⁹ v dlouhodobém historickém kontextu je tento klidový stav výjimečný a pro region necharakteristický. Po stovky let sehrávalo území dnešních zemí V4 úlohu bojiště v mnohdy násilném střetávání etnik, kultur, národů a vlivných mocenských celků, jež dlouhodobě udávaly směr a tempo vývoje v této oblasti. Nebyly to však pouze třetí strany, kdo se zde vojensky angažoval. Zejména pád starých regionálních mocností na počátku 20. století rozpoutal mezi mladými samostatnými republikami – Československem, Maďarskem a Polskem – sérii prudkých diplomatických rozporů a vzájemných násilností.

---

⁸⁶ BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – DE WILDE, Jaap: c. d., s. 62.

⁸⁷ WALT, Stephen M.: c. d.

⁸⁸ AYOOB, Mohammed: *Defining Security: A Subaltern Realist Perspective*. In: KRAUSE, Keith – WILLIAMS, Michael C. (eds.): *Critical Security Studies – Concepts and Cases*. Londýn, UCL Press Limited 1997, s. 121.

⁸⁹ BALABÁN, Miloš – DUCHEK, Jan – STEJSKAL, Libor: c. d., s. 18.

Až tzv. „Sedmidenní válka“ a mezinárodní arbitráž musela v lednu 1919 poprvé rozsoudit československo-polský spor o pohraniční Těšínsko.⁹⁰ Spor, jenž v říjnu 1938 vyvrcholil obsazením české části tohoto území polskou armádou a jejím anektováním a jenž byl s konečnou platností vyřešen až vzájemnou smlouvou o vytyčení státních hranic v roce 1959. Vojenské síly bylo užito i v intervenční válce proti revoluční Maďarské republice rad, které se účastnilo také Československo a která vyvrcholila maďarským protiútokem na Slovensko s cílem obsadit a spojit toto území s bolševickým Ruskem.⁹¹ Ke konfliktům docházelo i po skončení druhé světové války, a to nehledě na skutečnost, že všechny tři země byly vojenskými partnery a spojenci v rámci Varšavské smlouvy. Když v srpnu roku 1968 došlo k sovětské invazi do Československa s cílem potlačit místní reformní komunistické hnutí, účastnily se jej vedle ostatních států Varšavské smlouvy také armády Maďarské lidové republiky a Polské lidové republiky. Bylo to naposledy, kdy bylo ve vzájemných vztazích zemí střední Evropy užito vojenské síly. Přesto můžeme konstatovat, že ani tato násilná forma řešení vzájemných sporů není zemím střední Evropy cizí a povaha těchto roztržek, zejména v případě invaze v roce 1968, zapříčinila, že i dnes existuje o těchto incidentech silné společenské povědomí.

Přes historické rozpory lze v současnosti střední Evropu charakterizovat jako neválečné společenství nebo také bezpečnostní komunitu; tedy komunitu, která ze vzájemných sporů zcela vypustila užití síly a odmítá válku jako nejvyššího arbitra vzájemných vztahů.⁹² Původ tohoto stavu, který v době společného členství ve Varšavském paktu existoval pouze v teoretické rovině,⁹³ je nutné hledat v ukončení bipolárního mocenského soupeření v roce 1989.

---

⁹⁰ Během těchto bojů padlo 53 československých legionářů a 92 poláků. Výsledkem arbitráže bylo rozdělení Těšínska podle demarkační linie a na dodržování příměří dohlížela Francouzsko-britsko-americká komise. JELÍNEK, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska*. Opava, Matice Slezská 2009, s. 71-61.

⁹¹ Tamtéž, s. 81.

⁹² ZEMAN, Petr a kol: c. d., s. 31.

⁹³ Praktická nedosažitelnost tohoto stavu pramenila z povahy tzv. „Brežněvovy doktríny“, jejímž prostřednictvím si Sovětský svaz, v rozporu s mezinárodním právem, vyhrazoval možnost vojensky zasáhnout v těch zemích východního bloku, kde by hrozily reformní tendence. Žádný

Konec studené války totiž znamenal úplnou přestavbu bezpečnostní situace ve střední Evropě. Rizika pramenící z možného vypuknutí ozbrojeného konfliktu mezi dvěma mocenskými bloky nahradila rizika pramenící z existence bezpečnostního vakua, v němž se střední Evropa v rámci rozpuštění Varšavské smlouvy a odklonu od Moskvy ocitla. Kombinovaná vojenská síla východního bloku již jako garant bezpečnosti nesloužila a možnost zapojení do západních bezpečnostních struktur byla v letech 1989-1991 příliš vzdálená a nejistá. Výsledkem této geopolitické změny byla kombinace rizik a bezpečnostních výzev, které byly pro země střední Evropy zcela jedinečné a které před Československem, Maďarskem a Polskem otevřely možnost, ne-li přímo nutnost, postupovat při jejich sekuritizaci společně. Jednalo se o kombinaci vnitřních i vnějších hrozeb a bezpečnostních výzev, které – v případě že by země střední Evropy nezvolily při jejich řešení společný postup – měly potenciál vážně ohrozit stabilitu nových demokratických režimů. Jednalo se o:

1. Problémy spojené s rozpuštěním Varšavské smlouvy a s odsunem sovětských vojsk z území střední Evropy.
2. Problémy spojené s modernizací zastaralých armád, zaváděním nových bezpečnostních doktrín a zajištěním civilní kontroly ozbrojených složek.
3. Problémy spojené se zajištěním vlastní bezpečnosti před vnějšími hrozbami, hledání nové bezpečnostní orientace.
4. Přístupový proces k NATO

3. 1. 1 Odsun sovětských vojsk

Během druhé světové války vstoupila sovětská Rudá armáda na území řady evropských států. Třebaže z většiny těchto zemí se po válce postupně stáhla, v několika – zejména středo a východoevropských – zemích setrvala ještě dlouhá léta po skončení bojů. Ve střední Evropě to byl případ Polska a Maďarska, kde Rudá armáda vydržela až do událostí

člen Varšavské smlouvy si proto nemohl být jist, že na něm nebude použito síly v případě, že se odkloní od oficiální moskevské politické linie.

po revolučním roce 1989.⁹⁴ Z Československa odešli Sověti již v roce 1945, „natrvalo“ se však vrátili během invaze v srpnu 1968. Silná vojenská přítomnost jednotek Rudé armády na území států střední Evropy byla formálně projevem spojenečství v rámci Varšavské smlouvy a měla fungovat jako posila národním armádám v případě vypuknutí ozbrojeného konfliktu s vojsky NATO v Evropě.

Pro Československo, Maďarsko a Polsko však byla určující zejména jejich sekundární povaha – a sice povaha okupační síly, která efektivně zajišťovala přímý vliv Moskvy na dění v regionu a ve shodě s Brežněvovou doktrínou bránila škodám na „(...) *socialistickém zřízení a fundamentálních zájmech ostatních socialistických zemí (...)*“.⁹⁵ Úsilí dohodnout se se Sovětským svazem na urychleném odsunu těchto sil tak bylo vlastně snahou obnovit národní suverenitu a úsilím zabránit možné sovětské intervenci proti novým demokratickým režimům v těchto zemích. Setrvání sovětských vojsk ve střední Evropě by znamenalo nejen bezprostřední vojenské ohrožení, ale také faktické selhání snahy vymanit se z vlivu Moskvy a pomýšlet na nové bezpečnostní uspořádání v oblasti.

Jako první zahájilo jednání o stažení sovětských vojsk Československo, kde se v lednu 1990 nacházelo 73 500 příslušníků Rudé armády.⁹⁶ Jak vyplývá ze vzpomínek českého exministra zahraničí Jaroslava Šedivého, který jednání o odsunu v lednu roku 1990 inicioval, sovětská strana usilovala o rozložení odsunu do deseti let, přičemž argumentovala logistickou náročností procesu a odvolávala se na zachování vojenské rovnováhy v Evropě.⁹⁷ Výsledek těchto rozhovorů byl pro osud regionu klíčový. Kdyby se československé diplomacii nepodařilo vyjednat urychlené stažení sovětských vojsk ze svého území, zhoršily by se tím vyjednávací podmínky Maďarska a Polska, které by – v situaci, kdy by se v regionu udržela nejpočetnější část sovětského vojska – těžko mohly očekávat vyjednání lepších podmínek. I z tohoto důvodu maďarská

---

⁹⁴ MINAŘÍK, Pavel: *Bratrská vojska z hranicemi Sovětského svazu*. In: Československá armáda, <http://armada.vojenstvi.cz/povalecna/sovetskojvojska/index.htm> (11. 2. 2010)

⁹⁵ STAVRIANOS, Leften, Stavros: *The Brezhnev Doctrine, 1968*. In: Modern History Sourcebook, <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1968brezhnev.html> (11. 2. 2010)

⁹⁶ MINAŘÍK, Pavel: c. d.

⁹⁷ ŠEDIVÝ, Jaroslav: *Černínský palác v roce nula – Ze zákulisí polistopadové zahraniční politiky*. Praha, Ivo Železný 1997, s. 55-56.

a polská diplomacie s československou stranou úzce spolupracovala, ať již formou konzultací či výměny zkušeností z jednání s Moskvou.⁹⁸

Úspěch české diplomacie, která v únoru 1990 v Moskvě dohodu o odchodu sovětských vojsk jako první uzavřela, vytvořil podmínky pro úspěšné vyjednávání v Maďarsku,⁹⁹ stažení jednotek z Polska však komplikovala polská obava ze sjednoceného Německa. Polský prezident Mazowiecki vnímal přítomnost sovětských vojsk jako protiváhu možného německému expansionismu a obával se bezpečnostního vakua, v němž by se země po stažení sovětů ocitla.¹⁰⁰ Tlak veřejnosti spolu se skutečností, že představitelé Československa a Maďarska už jednání dávno dokončili, ale donutil i polskou vládu odchod vyjednat. Poslední týlové jednotky se odtud stáhly v prosinci 1993.¹⁰¹

Proces odsunu sovětské armády z prostoru střední Evropy v letech 1990-1993 dokumentuje, jak propojené a na sobě závislé byly snahy zbavit se sovětského vojenského vlivu v oblasti. Můžeme si jen domýšlet, jak by se situace vyvinula, kdyby se Československu a Maďarsku jednání nezdařila. Váhající polská vláda by mohla ve světle událostí od snahy zbavit své území cizí armády zcela upustit a jistě by se zkomplikovalo také rozpuštění Varšavské smlouvy, ke kterému ve světle úspěšného dojednání odsunu sovětských vojsk došlo v červenci 1991 – zvláště když Západní spojenci, v obavě před tak náhlým rozbitím nestabilního vojenského bloku, naléhali na středoevropské země, aby na rozpuštění aliance nespěchali.¹⁰²

V případě, že by se sovětská vojska na území Československa, Polska a Maďarska – případně i jen v jedné z těchto zemí – zdržela déle,

---

⁹⁸ Tamtéž, s. 57.

⁹⁹ Stažení 15 tisíc sovětských vojáků z Maďarska lehce zkomplikoval nesmyslný požadavek Moskvy na zaplacení částky 50 miliard forintů (přibližně 800 milionů dolarů) jako náhradu za zmařené investice do infrastruktury. Jednalo se z části o zdržovací manévr, z části o snahu získat alespoň část finančních prostředků potřebných na výstavbu bytů pro odsunuté vojáky a jejich rodiny, na což v Sovětském svazu chyběly peníze. BOHLEN, Celestine: *Evolution in Europe; As Soviets Leave Hungary, Dispute Arises Over the Bill*. The New York Times, 14. 7. 1990. (<http://www.nytimes.com/1990/07/04/world/evolution-in-europe-as-soviets-leave-hungary-dispute-arises-over-the-bill.html>)

¹⁰⁰ *Poland – Soviet Union and Russia*. In: Country Studies, <http://countrystudies.us/poland/89.htm> (11. 2. 2010)

¹⁰¹ MINAŘÍK, Pavel: *Severní skupina sovětských vojsk v Polsku*, <http://armada.vojenstvi.cz/povalecna/sovet.vojska/2.htm> (11. 2. 2010)

¹⁰² ŠEDIVÝ, Jaroslav: c. d., s. 126.

než do roku 1993, možnost jednat o novém bezpečnostním uspořádání v regionu by byla prakticky vyloučena. To byla skutečnost, kterou si střeoevropští partneři uvědomovali a která přispěla k tomu, že své kroky v této oblasti koordinovali. S odstupem času lze o etapě, kdy se vyjednávalo o odsunu sovětských vojsk a rozpuštění Varšavské smlouvy, prohlásit, že se jednalo o období nejaktivnější a nejefektivnější střeoevropské bezpečnostní spolupráce.

3. 1. 2 Modernizace armád

Rozpad bipolárně uspořádaného světa a rozpuštění Varšavské smlouvy znamenaly pro země střední Evropy také nutnost formulovat nové bezpečnostní doktríny, které by adresovaly dramatickou změnu v bezpečnostním uspořádání regionu a zohlednily nově utvářené národní zájmy a priority. Bylo rovněž nutné zajistit civilní kontrolu nad vojenskými složkami a vůbec celým armádním sektorem, a v neposlední řadě také zahájit kroky nutné k modernizaci ozbrojených sil.¹⁰³ To vše v situaci, kdy tyto státy prodělávaly hlubokou ekonomickou krizi a z velké části stále spoléhaly na kompromitovanou a neefektivní vojenskou administrativu, která v minulosti učinila z armád tzv. Východního bloku nástroj politické indoktrinace¹⁰⁴ a nyní - s výjimkou Maďarska, kde početně slabá armáda nezastávala ve společnosti ani v politice země příliš důležité postavení – představovala pro nové demokratické režimy vážnou bezpečnostní hrozbu.¹⁰⁵

V Československu a Polsku probíhala armádní reforma prakticky totožně. Největší výzvou bylo vyřešit problémy s lustracemi a odchody vysokých důstojníků spjatých s komunistickým establishmentem, kteří

---

¹⁰³ GAZDAG, Ferenc: *A Comparative Analysis of the Visegrád Countries and their Endeavours to Integrate into the North Atlantic Alliance*. In: NATO, www.nato.int/acad/fellow/95-97/gazdag.pdf (11. 2. 2010)

¹⁰⁴ KŘÍŽ, Zdeněk: *Civilní řízení a demokratická kontrola armády v České republice – Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989*. Brno, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně 2004, s. 37-38.

¹⁰⁵ Třebaže se v Československu armáda během revolučních událostí roku 1989 zachovala neutrálně, porevoluční vyšetřování odhalilo existenci několika nerealizovaných plánů na udržení moci za pomoci armády.. Také v Polsku existovaly obavy z vojenské intervence zejména ve spojitosti s vyhlášením stanného práva a represemi z roku 1981, které vážně poškodily image polské armády v očích společnosti. KŘÍŽ, Zdeněk: c. d., s. 36-37.

v obou zemích tvořili až 80 % důstojnického sboru a kteří, na rozdíl od vojáků základní vojenské služby, vstupovali do Strany z přesvědčení a nebyli ochotni se vyrovnat se změnami, k nimž v armádě docházelo.¹⁰⁶ Méně významné postavení armády v Maďarsku umožnilo tamnímu režimu uskutečnit drobné reformy už v průběhu 80. let, proto když pak po roce 1989 došlo k větší restrukturalizaci, obešla se bez lustrací a masových odchodů. Byla však pomalá a trpěla absencí konkrétních vizí do budoucna.¹⁰⁷ Vyvrcholením armádních reforem ve střední Evropě bylo přijetí národních vojenských doktrín, jež symbolicky ukončily podřízení bezpečnostních politik Sovětskému svazu a vůbec poprvé otevřely debatu o budoucnosti a směřování nových obranných politik.

Procesem reformace a modernizace armád procházely všechny země střední Evropy současně. Přestože se – podobně jako v případě odsunu sovětských vojsk – jednalo o společnou bezpečnostní výzvu, přístup a výsledná zkušenost jednotlivých států se v mnoha ohledech lišili. Zatímco v Polsku byla reformně armády věnována velká pozornost a ozbrojené složky zaznamenaly po roce 1989 masivní obnovení kredibility, v Československu měla snaha depolitizovat a humanizovat armádu za následek: „(...) *určitý pokles vojenského charakteru armády*“, jak to nazval J. Sedlák.¹⁰⁸ Ve chvíli, kdy byla zajištěna politická neutralita, ustoupily otázky závažnějších reforem sektoru do pozadí. V Maďarsku neměly reformní události ani dramatický průběh, ani dramatické důsledky. Slabý politický a společenský vliv vysokých armádních představitelů neznamenal pro režim vážnou hrozbu a restrukturalizace vojenských sil tak byla brána jen jako záminka pro další škrty ve vojenském rozpočtu a zeštíhlení už tak nejslabší vojenské síly v regionu. V sekuritizaci této společné hrozby tedy postupovaly země střední Evropy individuálně s ohledem na vlastní bezpečnostní priority.

---

¹⁰⁶ Poland – *The Military Society*. In: Country Data, <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-10804.html> (16. 2. 2010)

¹⁰⁷ DUNAY, Pál: *The Half-Hearted Transformation of the Hungary Military*. European Security, 14, 2005, č. 1, s. 17-23. (www.gcsp.ch)

¹⁰⁸ KŘÍŽ, Zdeněk: c. d., s. 45.

3. 1. 3 Hledání nové bezpečnostní orientace

Konec bipolárního soupeření otevřel před státy střední Evropy tři možnosti, jak směřovat svou bezpečnostní orientaci. Jako první to byla idea neutrality. Ta byla podporována zejména Západní bezpečnostní komunitou a zrodila se v 70. letech 20. století v období studenové války a détente.¹⁰⁹ Teorie neutrality operovala s plánem vybudovat ve střední Evropě nárazníkové pásmo nezúčastněných států, které by zmírnilo napětí v Evropě a zároveň částečně vyvázalo zdejší země z podřízeného postavení vůči Sovětskému svazu. Neutralitu by garantovaly oba zúčastněné mocenské bloky.¹¹⁰

S rozpadem sovětského bloku se této myšlenky ujaly zejména představitelé Spojených států, Sovětského svazu a částečně také Velká Británie, kteří zároveň tento přístup lehce modifikovali. Podle závěrů maltské schůzky prezidentů George Bushe a Michaila Gorbačova z prosince 1989 mělo zůstat zachováno blokové rozdělení Evropy s tím, že Varšavská smlouva by se modernizovala podle vzoru NATO a v budoucnu s Aliancí spolupracovala na zajištění bezpečnosti v Evropě.¹¹¹ Tato forma evropské bezpečnostní architektury však byla pro země střední Evropy jen velmi těžko akceptovatelná. Jak ve své knize o rozšiřování NATO podotýká bývalý vedoucí pražského Ústavu mezinárodních vztahů a současný náměstek generálního tajemníka NATO Jiří Šedivý: „Zejména pro tehdejší představitele československé zahraniční politiky bylo pokračování blokové organizace evropské bezpečnosti, ve které byly menší státy pouze subjekty velmocenské manipulace a která předpokládala setrvání jistého kontingentu sovětských vojsk na okupovaných územích, nepřijatelné.“¹¹² Neochota Západu zasahovat do existující bezpečnostní struktury tak vedla k vytvoření alternativní, soběstačné alternativy.

---

¹⁰⁹ WAGNER, Francis, S. a kol.: *Towards a New Central Europe*. Aston Park, Danubian Press Inc. 1970, s. 33-51.

¹¹⁰ VARSANYI, J.: *Limited Sovereignty or Regional Integration for East-Central Europe?* The International and Comparative Law Quarterly, 1974, č. 2, s. 657-666. (journals.cambridge.org)

¹¹¹ ŠEDIVÝ, Jiří: *Dilema rozšiřování NATO*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů Praha, 2001, s. 16-17.

¹¹² Tamtéž, s. 17.

Jednalo se o návrh na vytvoření vlastního regionálního bezpečnostního uskupení, jež by v odpovědi na společné hrozby sdružilo země Visegrádské čtyřky. Tato idea byla obzvláště aktuální bezprostředně po moskevském komunistickém puči, který bývalým sovětským satelitům připomenul v jak nestabilním prostoru se ocitly a jak velmi nutné je opatřit si adekvátní bezpečnostní garance. Nejvýznamnějším proponentem této myšlenky v oblasti bylo Polsko, které se ještě koncem roku 1992 pokoušelo v rámci Visegrádu prosadit myšlenku „středo-východní vojenské aliance“, jež by kromě států V3 obsáhla také Ukrajinu.¹¹³

Ani tato eventualita však nebyla dlouhodobě přijatelná. I v kombinované síle totiž zastaralé a podfinancované armády členských států Visegrádu postrádaly potenciál se skutečně efektivně bránit před společnými vnějšími hrozbami. Navíc se zde ostře střetávaly bezpečnostní priority jednotlivých členských států V3. Snaha Polska zahrnout do uskupení také Ukrajinu svědčí o tradiční polské politice otevřenosti vůči východu. Československo se oproti tomu snažilo jakýmkoliv spojnicím s Východem co nejvíce vzdálit a obnovit zpřetrhané vazby na Západě. Maďarsko se pak orientovalo primárně na jihozápad do oblasti Balkánu. Sdílená hrozba obnovení sovětského vlivu v oblasti nebyla dostatečně silná, aby přinutila země regionu překlenout jinak nesourodé bezpečnostní orientace. Jediným reálným východiskem z bezpečnostního vakua se tak začátkem roku 1993 jevil plné zapojení do severoatlantických bezpečnostních struktur.

3. 1. 4 NATO: přístupový proces

Přístupový proces do NATO byl pro státy střední Evropy zkouškou soudržnosti. Západ zprvu přijímal myšlenku východního rozšíření jen pomalu. Existovala zde obava z ruské reakce a v souvislosti s ní i obava z nového rozdělení Evropy; budou-li přijaty jen některé země Visegrádu,¹¹⁴ kdo se postará o bezpečnost těch zbylých? A nepovede tato selekce

¹¹³ NAGY, Laszlo: *Security Concepts of the Visegrad Countries*. In: Atlantische Commissie, http://www.atlcom.nl/ap_archive/pdf/AP%201998%20nr.%208/Nagy.pdf (16. 2. 2010)

¹¹⁴ Konkrétně bude-li z přístupového procesu vynecháno Slovensko, které po rozdělení v roce 1993 Západní Evropě spíše vzdalovalo.

k novému rozdělení Evropy? Ronald D. Asmus, ředitel Transatlantického centra v Bruselu, komentoval situaci v Evropě takto:

„Pokud by to záviselo jen na NATO, rozšiřování se mohlo celkem klidně zastavit na východoněmecké hranici – ne pro jakousi tajnou dohodu s Moskvou, ale jednoduše kvůli tomu, že na Západě nepůsobila žádná síla ve směru posunutí aliančních hranic dál na východ. Fakt, že Moskva souhlasila se sjednocením Německa v NATO, považovali všichni za malý zázrak. Nikdo nechtěl pokoušet další hranice možností.“¹¹⁵

Také proto zprvu NATO prozápadní nadšení ve střední Evropě brzdilo, podporovalo Visegrád k samostatnosti a i po té, kdy už bylo jasné, že jiná bezpečnostní alternativa, než právě vstup do Severoatlantické aliance pro region neexistuje, vydalo se cestou, kterou členové Visegrádu nazývali „zdržovací“.¹¹⁶ Jednalo se o iniciativu Partnerství pro mír (dále jen PfP), která byla představena v lednu 1994.

Program PfP byl výsledkem roztržičnosti Visegrádu, která se mezi členy začala projevovat na přelomu let 1992-1993. Zatímco představitelé Maďarska a Polska stále vnímali Visegrád jako platformu vhodnou pro rozvíjení bezpečnostní spolupráce, jež by západním partnerům ukázala schopnost střední Evropy pracovat v bezpečnostním kolektivu a urychlila přístupový proces k NATO, Česká republika se soustředila pouze na vlastní připravenost a rozvíjení středoevropské bezpečnostní spolupráce vnímala pouze jako možnou překážku na své cestě do Aliance. Slovensko už bylo v té době plně pohlceno vlastními vnitropolitickými problémy a debaty o budoucnosti Visegrádu v NATO se neúčastnilo. V domnění, že Visegrád nehraje ve středoevropské bezpečnostní politice významnou roli, představila proto administrativa amerického prezidenta Clintona program PfP, který – k rozhořčení některých členů – nijak dosavadní společnou práci Visegrádu nezohledňovala. Každý z partnerských států zapojených do PfP měl bilaterálně formulován individuální přístupový program založený na speciálních požadavcích a schopnostech jeho armády.¹¹⁷ To jen podpořilo „separatistické“ tendence České republiky a dále prohloubilo

¹¹⁵ ASMUS, Ronald D.: *Dvere do NATO*. Bratislava, Kalligram 2002, s. 30.

¹¹⁶ GAZDAG, Ferenc: c. d., s. 21.

¹¹⁷ YOST, David S.: *NATO Transformed – The Alliance's New Roles in International Security*. Washington, United States Institute of Peace Press, 2001, s. 97-98.

vnitřní krizi uvnitř V4, jejíž členové od té doby postupovali v jednání s Aliancí individuálně.

Regionální bezpečnostní iniciativu znovu oživil až vstup České republiky, Maďarska a Polska do NATO v březnu 1999. Fakt, že Slovensko zůstalo v tomto procesu pozadu, regionu neprospěl a vláda slovenského premiéra Mečiara začala v průběhu druhé poloviny 90. let nutnost slovenského členství v NATO zpochybňovat s myšlenkou na princip „pozitivní neutrality“¹¹⁸ garantované z Moskvy.¹¹⁹ Možná bezpečnostní destabilizace regionu byla odvrácena vítězstvím slovenské opoziční koalice ve volbách 1998 a nové odhodlání Slovenska vstoupit do NATO bylo, ve snaze pomoci visegrádskému partnerovi získat stejné bezpečnostní garance, rámováno znovuoobením Visegrádské spolupráce v intenzitě první poloviny 90. let.

V květnu 2001 byl položen základ k vybudování společné česko-polsko-slovenské brigády se sídlem ve slovenských Topolčanech.¹²⁰ Brigáda měla sloužit jako příprava slovenských jednotek na operační postupy vojsk Aliance. Podobný cíl plnil také společný česko-slovenský prapor KFOR v Kosovu, jenž byl složen z tří set českých a stovky slovenských vojáků.¹²¹ Přídavkem k přímé operační spolupráci bylo i zopakování závazku spolupracovat v oblasti vojenského průmyslu a moderního vyzbrojování armád V4. Společných operačních programů se neúčastnilo Maďarsko, které bylo – na rozdíl od svých visegrádských partnerů – zařazeno do Jižního křídla operací NATO a do tohoto prostoru směřovaly také jeho primární bezpečnostní zájmy. Zakládání mnohonárodnostních jednotek se Slovenskem nemělo pro Budapešť žádný význam, účastnila se tak pouze pravidelných čtyřstranných konzultací bezpečnostních expertů, jejichž prostřednictvím členové NATO

---

¹¹⁸ Princip pozitivní neutrality vychází z předpokladu, že klasická neutralita – jako výraz absolutní pasivity a nezájmu k dění kolem – je jako koncept nedostatečná a sobecká. Pozitivní neutralita je oproti tomu doktrínou respektující a aktivně usilující o mír, dodržování lidských práv, odzbrojení a obecně mezinárodní solidaritu. SÉAMUS, Murphy S. J.: *Neutrality: An Immoral Option?* Studies: An Irish Quaterly Review, 81, 1992, č. 322, s. 158. (<http://www.jstor.org>)

¹¹⁹ GAZDAG, Ferenc: c. d., s. 37.

¹²⁰ *Česko-polsko-slovenská brigáda*. In: Ministerstvo obrany České republiky, http://www.army.cz/avis/publikace/integrace/ces_pol_slov_brigada.pdf (17. 2. 2010)

¹²¹ *KFOR II – Česko-slovenský prapor, od 2/2000, Kosovo, 2 400 příslušníků*. In: Ministerstvo obrany České republiky, <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3711> (20. 2. 2010)

předávaly Slovensku své zkušenosti z přístupových rozhovorů. Kombinované úsilí v rámci V4 připravit Slovensko na jeho novou roli v bezpečnostní architektuře regionu bylo zakončeno přijetím Slovenska do NATO v březnu 2004. Čtrnáctiletá snaha zajistit regionu bezpečnostní garance tím byla završena.

3. 1. 5 Visegrád po vstupu do NATO

Vstup do NATO znamenal pro země Visegrádu dva důležité bezpečnostní výstupy. Za prvé se podařilo úspěšně sekuritizovat primární bezpečnostní hrozbu pro region – riziko možného ruského revizionismu. Střední Evropa tím ztratila hlavní pojící prvek, který ji v letech těsně po demokratizaci umožnil překlenout existující vzájemné rozpory a i přes utlumení spolupráce v letech 1993-1999 poskytoval společný základ pro spolupráci na cestě do Západních bezpečnostních struktur. V současnosti pro země Visegrádu neexistuje společná a unikátní vnější vojenská hrozba. Tím že se region stal součástí mnohem širšího bezpečnostního celku, převzal také nové sdílené bezpečnostní hrozby a výzvy převážně globálního charakteru.¹²² Tyto výzvy jsou společné všem partnerským zemím v rámci NATO, a proto se bezpečnostní spolupráce v rámci Aliance soustředí na výrazně širší spektrum partnerů.

Za druhé: vstup do NATO vnesl do bezpečnostních kontaktů v regionu jasnou organizační strukturu, která však partnerské země Visegrádu rozdělila do dvou rozdílně orientovaných operačních křídel. Zatímco Česká republika, Polsko a Slovensko připadli k severnímu křídlu NATO, Maďarsko se stalo součástí křídla jižního. Jakákoliv spolupráce napříč tímto dělením odporuje logice uspořádání Severoatlantické aliance a není vlastně ani v zájmu členských zemí, které se nyní soustředí na spolupráci s partnery, se kterými sdílí blízké geostrategické zájmy. I proto se v současnosti Polsko soustředí spíše na vojenskou spolupráci s pobaltskými zeměmi a Německem. Společná Česko-polsko-slovenská

---

¹²² Podle platné strategické koncepce NATO z roku 1999 se jedná především o mezinárodní terorismus, rizika pramenící z etnických a regionálních konfliktů, proliferaci zbraní hromadného ničení, atd. *The Alliance's Strategic Concept*. In: North Atlantic Treaty Organization, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (17. 2. 2010)

brigáda zanikla v roce 2005, poté, kdy splnila svůj účel pomoci Slovenské republice ke vstupu do NATO a odhodlání vytvořit v rámci NATO společnou visegrádkou brigádu zůstává i nadále v rovině teorií. Maďarsko se na jižním křídle orientuje na spolupráci s Rumunskem a formou odborných konzultací vypomáhá státům západního Balkánu, zejména Albánii, Chorvatsku a Makedonii, v jejich úsilí rozšířit řady Aliance.¹²³ Jedinou aktivní formou regionálního partnerství v NATO tak zůstala česko-slovenská spolupráce, kterou obě strany nadále rozvíjejí jak v rámci společných vojenských cvičení, tak například prostřednictvím společného vzdělávání vojenských specialistů a výměny zkušeností z nasazení ve vojenských misích.¹²⁴

Období mezi lety 1989 a 2004 lze zpětně označit jako první fázi ve vývoji vojenské bezpečnostní spolupráce ve střední Evropě. Jednalo se o etapu, kterou určovaly především události spojené s náhlou ztrátou existujících bezpečnostních garancí a se změnou bezpečnostního prostředí v Evropě. Nová rizika spojená s těmito událostmi dočasně překryla možné vzájemné spory a zaměřila priority České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska shodně k řešení čtyř nejpalčivějších problémů. Šlo především o klíčové prosazení odsunu sovětských vojsk ze střední Evropy, restrukturalizaci armád a hledání nové bezpečnostní orientace a konečně zajištění bezpečnostních garancí před společnými vnějšími hrozbami prostřednictvím vstupu do Severoatlantické aliance.

Bylo to období, kdy se nejsilněji projevovала vzájemná provázanost jednotlivých bezpečnostních témat a jejich analýza by bez širšího pohledu na dění v regionu nebyla možná. Intenzita spolupráce na sekuritizaci výše zmíněných rizik sice kolísala a mezi roky 1993-1999 dokonce zcela zanikla, na faktu, že zde existovala zřejmá bezpečnostní závislost však ani tato skutečnost nic nemění. Na úspěchu jednání o odsunu sovětských vojsk z Československa přímo závisela budoucnost sovětských posádek

---

¹²³ *Hungary and the integration endeavours of the Western Balkans region*. In: Ministry of the Foreign Affairs of the Republic of Hungary, http://www.mfa.gov.hu/kum/en/bal/foreign_policy/security_policy/hungary_in_nato/hungary_western_balkan/ (18. 2. 2010)

¹²⁴ ŠINDELÁŘ, Miroslav: *Slovenská armáda má zájem o vojenské vzdělávání v Česku*. In: Ministerstvo obrany České republiky, <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=15707> (20. 2. 2010)

v Maďarsku a Polsku. Na úspěchu restrukturalizace armád všech členských zemí Visegrádu přímo závisela ochota Západu otevřít jednání o možném rozšíření Severoatlantické aliance. Na základě těchto skutečností je proto možné tvrdit, že mezi lety 1989-1999 a částečně taky do roku 2004, kdy do Aliance vstoupilo Slovensko, utvářely země Visegrádu zřetelný vojenský bezpečnostní komplex.

Jakmile však byl přístupový proces do NATO završen, situace ve střední Evropě se změnila. Unikátní bezpečnostní hrozby byly eliminovány a začaly se naplno projevat rozdílné geopolitické preference zemí V4 – proces, který byl ještě posílen rozdělením střední Evropy do dvou rozdílných organizačních struktur v rámci NATO. Třebaže v rovině politických deklamací zastávala otázka středoevropské vojenské spolupráce důležité postavení i po roce 2004, v praxi se dovršením vstupu do NATO spolupráce zcela zastavila. Polsko se sice pokračování užší středoevropské spolupráce nebrání, prioritou je však pro něj spíše severní směr – region Pobaltí, Dánsko a Německo. Maďarsko směřuje své primární vojenské zájmy jižním a jihovýchodním směrem a přestože formu visegrádské spolupráce neodmítá, postrádá v tomto pro něj sekundárním směru potřebné vojenské kapacity. Ohled je třeba brát také na jazykovou bariéru, jež v případě Maďarska sehrává mnohem větší roli, než v případě ostatních, jazykově příbuzných, zemích V4.

Prostor pro společnou vojenskou spolupráci se otevírá alespoň v rámci tzv. battlegroups EU, plán na vytvoření společné Visegrádské Battlegroup do roku 2015 však stále postrádá větší politický impulz ze strany visegrádských zemí a ani dnes nemá konkrétnější podobu. Aktivní tak zůstává pouze Česko-slovenská vojenská spolupráce, jejímž aktuálním výsledkem bylo například vytvoření sil rychlé reakce v rámci Česko-slovenské battlegroup o síle 2600 vojáků.¹²⁵ Na základě těchto skutečností je proto možné konstatovat, že v současnosti Visegrádská skupina vojenský bezpečnostní komplex nevytváří.

---

¹²⁵ RŮŽIČKOVÁ, Jana: *Česko-slovenská battlegroup připravena*. In: Ministerstvo obrany České republiky, <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=14417> (10. 3. 2010)

3. 2 Politická bezpečnost ve střední Evropě

Definice politické bezpečnosti je zřejmá. Jedná se o hrozby, které – ať už z vnějšku či zevnitř – útočí na samou podstatu politické organizační struktury státu; legitimitu politické uspořádání, státní suverenitu, územní celistvost, národní identitu či ideologické základy.¹²⁶ Jasná definice však v tomto případě neznamena jednoduchou identifikaci konkrétních hrozeb, jelikož takřka každé bezpečnostní riziko, ať už vojenského, společenského či ekonomického charakteru, s sebou nese také zřetelný politický podtext.

Vojenská agrese přirozeně ovlivňuje státní politickou suverenitu, různé společenské hrozby mohou poškodit národní identitu, stejně jako narušení ekonomické bezpečnosti naruší nevyhnutelně i legitimitu politického zřízení. Jsou to však škody sekundární, protože primárně ohrožují jiný bezpečnostní sektor, než sektor politický. Proto hledáme-li jednoznačné politické hrozby, hledáme takové, jež primárně ovlivňují samotný ideový základ, na němž stabilita a bezpečnost politických institucí stojí. Podle Buzana je to nacionalismus a politická ideologie.¹²⁷ Podstata těchto dvou pojmů naznačuje, že politické bezpečnostní hrozby se týkají spíše ohrožení obecnějších principů, než konkrétních složek moci. Jako takové jsou proto náchylnější k ohrožení i na mezinárodní úrovni mimo obvyklé regionální struktury. Jak k tomuto problému podotýká Buzan: „*Principy překonávají vzdálenosti relativně snadněji než (vojenská) síla.*“¹²⁸

Následující podkapitola se proto pokusí identifikovat rizika, jež ohrožovala politicko-bezpečnostní situaci v zemích V4 od roku 1989 a následně určit, zda byly tyto hrozby pro region střední Evropy výjimečné a zda generovaly vzájemnou bezpečnostní závislost. Podobně jako se vojenské hrozby pro státy střední Evropy na přelomu 80. a 90. let 20. století generovaly z událostí spojených s pádem totalitních režimů a rozpadem Varšavské smlouvy, rizika pro stabilitu politických systémů přímo vycházela z procesu tranzice k demokracii a problémů, jež byly – ať už přímo či nepřímo – spojené s konsolidací těchto nových režimů a se

¹²⁶ BALABÁN, Miloš – DUCHEK, Jan – STEJSKAL, Libor: c. d., s. 18.

¹²⁷ BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – DE WILDE, Jaap: c. d., s. 175.

¹²⁸ Tamtéž, s. 186.

začleňováním do evropských struktur. V regionu střední Evropy se jednalo o tyto hrozby:

1. Revoluce 1989, přechod k demokracii a konsolidace demokratických režimů
2. Vstup do EU a obava z ohrožení národní suverenity

3. 2. 1 Revoluce 1989, přechod k demokracii a konsolidace demokratických režimů

V průběhu roku 1989 došlo ve střední Evropě k dramatickým společenským změnám, které vedly k pádu nedemokratických režimů v regionu a otevřely před Československem, Maďarskem a Polskem cestu dlouhé a náročné demokratické tranzice. V tomto období čelily země regionu společným vnitřním politicko-bezpečnostním rizikům, jež útočila na nové principy demokratických vlád a hrozila zvrátit shodně probíhající proces konsolidace. Podle Samuela P. Huntingtona otázka dlouhodobého zajištění politické bezpečnosti, přežití demokracie a konsolidace nového systému závisí především na tom, jak se nové politické struktury vypořádají s přímými, kontextuálními a systémovými důsledky přechodu.¹²⁹ Problematika přechodů k demokracii je oblast natolik rozsáhlá a komplikovaná, že tato podkapitola pouze poukáže na některé společné rysy středoevropské konsolidace demokratických režimů. Jejím cílem není hodnotit, je-li tranzice již ukončená případně jak úspěšná či neúspěšná byla. Podobné informace nejsou pro analýzu politické bezpečnosti v regionu podstatné.

Přímé důsledky přechodu vyplývají ze samé podstaty demokratické tranzice a zahrnují rizika, která pramení z odkazu, jenž novým vládám zanechal bývalý režim. Jedná se o zákony a organizace autoritářského režimu, kompromitovaný úřednický aparát, represivní policejní struktury a s nimi spojené zločiny spáchané činiteli bývalého režimu – ve zkratce: schopnost vyrovnat se s mnohdy násilnou minulostí. Střední Evropa

---

¹²⁹ HUNTINGTON, Samuel P.: *Třetí vlna. Demokratizace na sklonku dvacátého století*. Centrum pro studium demokracie a kultury 2008, s. 204-205.

zvolila v řešení tohoto problému metodu „odpustit a zapomenout“. V Maďarsku nebyla otázka zločinů komunismu nikdy ani otevřena, v Československu a Polsku proběhly spíše jen symbolické pokusy potrestat viníky a tehdejší politické elity se stavěly proti kriminalizaci bývalých představitelů režimu. Důvody byly všude shodné; s režimem zde během 50 let komunistické nadvlády spolupracovalo tolik lidí, že trestní stíhání by vedlo jen k další polarizaci již tak rozdělené společnosti.¹³⁰ Dnes lze konstatovat, že bezpečnostní rizika pramenící z *přímých* důsledků tranzice byla odstraněna, jelikož 20 let po změně režimů nemá toto téma dostatečně silnou politickou váhu, aby ohrozilo legitimitu demokraticky zvolených vlád. Vyrovnaní se zločiny komunismu se v zemích Visegrádu přesunulo spíše do roviny společenské debaty a není dále předmětem sekuritizace.

Kontextuální problémy definuje Huntington jako rizika, jež: „(...) *vyvstávají z povahy společností, jejího hospodářství, kultury a dějin; do jisté míry jde o chronické problémy země, které se projevují bez ohledu na to, jakou formu vlády zrovna má.*“¹³¹ V případě zemí Visegrádu se jednalo zejména o problém spojený s vysokým podílem státního sektoru v hospodářství a následnou privatizací. Třebaže ve výsledku zvolily země střední Evropy rozdílné privatizační přístupy, panovala v této oblasti aktivní spolupráce zejména v rámci instituce Central and Eastern Privatization Network se sídlem v Lublani, jejímž prostřednictvím si členské země vyměňovaly zkušenosti a poskytovaly technickou asistenci.¹³² Většina státního majetku byla v zemích V4 privatizována již v první polovině 90. let minulého století, přesto i dnes zůstává otázka přechodu státního majetku do soukromých rukou důležitým politikem a nese s sebou potenciální hrozbu destabilizace politického systému. Jedním z vedlejších produktů privatizace je totiž korupce – jedna z hlavních hrozeb tzv. *systémových* problémů demokratické tranzice.¹³³

---

¹³⁰ Tamtéž, s. 223-224.

¹³¹ Tamtéž, s. 204.

¹³² TRÍŠKA, Dušan: *Privatizace a kapitalismus v České republice*. In: Revue Politika, <http://www.cdk.cz/rp/clanky/292/privatizace-a-kapitalismus-v-ceske-republice/> (22. 2. 2010)

¹³³ HUNTINGTON, Samuel P.: c. d., s. 205.

Obzvláště nebezpečná je v tomto směru korupce vysokých vládních představitelů, která je spojena s prodejem klíčových státních podniků zahraničnímu kapitálu a stala se negativním průvodním jevem posledních fází privatizace ve všech zemích V4. V České republice rozpoutala širokou společenskou debatu privatizace státního podílu ve firmě na zpracování ropy Unipetrol, která proběhla v roce 2005. Údajnou korupci vysokých vládních představitelů ze strany polských lobbistů, jež zastupovali firmy účastníci se výběrového řízení o odkoupení podílu ve výši necelých 15 miliard českých korun, vyšetřovala jak česká, tak i polská policie a zabývaly se jí i sněmovní komise v obou zemích.¹³⁴ V Polsku byla v témže roce aktuální korupční aféra spojená s privatizací oceláren Częstochowa, při níž mělo ze strany zahraničních zájemců dojít k uplácení členů polského sejmů.¹³⁵

I v Maďarsku se problém korupce zhoršuje. Podle výzkumu maďarské pobočky Transparency International (TI) až tři čtvrtiny vysokých maďarských manažerů uvádějí, že korupce je pro jejich firmy nezbytnou podmínkou úspěšného podnikání.¹³⁶ Podle výsledků aktuálního (2009) Indexu vnímání korupce (*Corruption Perception Index*) je ale ze všech zemí V4 situace nejhorší na Slovensku, které meziročně kleslo v žebříčku zemí s nejvyšší mírou korupce z 52. na 60. příčku.¹³⁷ Posledním případem korupce na nejvyšších vládních pozicích byl neprůhledný tendr slovenského ministerstva pro regionální rozvoj z roku 2009, při němž byla dotace z evropských rozvojových fondů ve výši 117 miliard euro přidělena firmě napojené na předsedu koaliční Slovenské národní strany. Tato

---

¹³⁴ *Hlavní aféry kolem privatizace společnosti Unipetrol*. České noviny, 30. 6. 2009. (http://www.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/hlavni-afery-kolem-privatizace-spolecnosti-unipetrol/385789&id_seznam=1543)

¹³⁵ SURDEJ, Aleksander – GADOWSKA, Kaja: *Political Corruption in Poland*. In: International Relations and Security Network, http://kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/15381/ipublicationdocument_singledocument/F1BF3B99-B33A-4C2B-A1B6-6E48C78B1C8B/en/fsoAP65.pdf (22. 2. 2010)

¹³⁶ *Hungary – Corruption Continues*. In: Organized Crime and Corruption Reporting Project, http://reportingproject.net/new/index.php?option=com_content&task=view&id=198&Itemid=43 (22. 2. 2010)

¹³⁷ *Analýzy a hodnotenia*. In: Transparency International Slovensko, <http://transparency.sk/analiza-hodnotenie/> (25. 2. 2010)

kauza byla projednávána i na půdě Evropské komise a vedla k odvolání slovenského ministra Mariána Janouška.¹³⁸

Jaké dopady může mít takový vývoj na středoevropské demokracie v době 20 let po změně režimů? Jak se k situaci konkrétně v České republice vyjádřil ředitel české pobočky TI David Ondráčka: „*Pokud by to [korupce vládních představitelů – pozn.] pokračovalo tímto tempem, výsledkem by mohl být totální konec legitimacy celého politického systému. Lidí by to mohlo odradit od voleb a jakékoli účasti na veřejném životě.*“¹³⁹ Mezi rizika takovéto společenské deziluze patří právě zejména pokles zájmu o politické dění, rozčarování z chování osob v nejvyšších politických funkcích a celkově i rozčarování z demokracie jako takové.¹⁴⁰ Takové tendence už jsou v některých zemích regionu střední Evropy pozorovatelné.

Podle průzkumu americké organizace Pew Research Center z listopadu 2009 podpora demokratické tranzice v zemích střední Evropy buď stagnuje nebo klesá. Výjimkou je pouze Polsko, kde je s porevolučním vývojem v roce 2009 spokojeno o 4 % více lidí, než v roce 1991. Na Slovensku podpora vzrostla o jeden procentní bod ze 70 na 71 %. V České republice se stav nezměnil, podpora demokracii je stejná, jako byla v roce 1991, tedy 80 %. Zdaleka nejhorší je situace v Maďarsku, kde je podle výzkumu spokojeno s vývojem v zemi jen 56 % lidí, což je o 18 % méně, než v roce 1991. Alarmující je také skutečnost, že v Maďarsku a na Slovensku byla většina dotázaných přesvědčena, že za komunismu se jim žilo lépe. Na Slovensku takto odpovědělo 48 % dotázaných a v Maďarsku dokonce 72 %. Většina Maďarů a Slováků je rovněž přesvědčena, že politická situace a životní podmínky se v jejich zemi výrazně zhoršily v posledních pěti letech, přičemž jako největší problémy hodnotí korupci a kriminalitu.¹⁴¹

---

¹³⁸ SMATANA, Lubomír – HROMÁDKA, Martin: *Slovenský ministr pro regionální rozvoj končí kvůli podezřelé zakázce*. Český rozhlas, 15. 4. 2009.

(http://www.rozhlas.cz/zpravy/zahranici/_zprava/570777)

¹³⁹ PERKNEROVÁ, Kateřina: *Propojení byznysu a politiky ohrožuje legitimitu systému*. Deník, 4. 8. 2009. (http://www.denik.cz/z_domova/propojeni-byznysu-a-politiky-20090804.html)

¹⁴⁰ HUNTINGTON, Samuel P.: c. d., s. 255.

¹⁴¹ *Two Decades After the Wall's Fall. End of Communism Cheered But Now With More Reservations*. In: The Pew Global Attitudes Project, <http://pewglobal.org/reports/pdf/267.pdf> (20. 2. 2010)

Minimálně v případě Maďarska a Slovenska tedy lze pozorovat zřetelnou nespokojenost s porevolučním vývojem. Ostatně celospolečenská maďarská nespokojenost už jednou přerostla v násilné protivládní protesty a ve srážky s policií, během vládní krize v září 2006. Tu vyvolalo přiznání tehdejšího maďarského premiéra Gyurcsánye, že před parlamentními volbami lhal o skutečném ekonomickém stavu země.¹⁴² V České republice je společnost k politickému vývoji a životním podmínkám spíše neutrální, v Polsku spíše pozitivní.

3. 2. 2 Vstup zemí střední Evropy do EU a obava z ohrožení národní suverenity

Vstupem do Evropské unie k 1. květnu 2004 otevřelo se před státy střední Evropy nové politické riziko – ohrožení národní suverenity ze strany supranacionálních institucí EU. Částečná ztráta suverenity je pro moderní stát v mezinárodních vztazích věc zcela přirozená. Dochází k ní s uzavřením každé obchodní smlouvy a dohody se třetí stranou, ve které se dobrovolně vzdává svobody rozhodování v určitém konkrétním bodě. Jedná se o omezení, která se přirozeně násobí se vstupem do národního či nadnárodního společenství jako je právě EU nebo i NATO, kde vzájemné vztahy upravuje sada závazných smluv, ale i nadnárodních institucí. Podstatný je zde fakt, že se jedná o omezení suverenity dobrovolné a stát s ním souhlasí v dobré víře ve vlastní prospěch.¹⁴³

Pro tuto analýzu však není podstatné, je-li téma ohrožení národní suverenity ze strany EU skutečně oprávněné. Důležité je, je-li tato skutečnost vnímána politickými představiteli a společnostmi ve střední Evropě jako hrozba a můžeme-li zde nalézt vzorec regionalizační dynamiky a vzájemné bezpečnostní závislosti.

---

¹⁴² *Policie použila v Budapešti slzný plyn*. Aktuálně, 20. 9. 2006.

(http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=240586&tro2_0_0)

¹⁴³ PLOCEK, Josef: *Jakou mají budoucnost suverenity, národní a teritoriální stát?* In: Střední Evropa – revue pro středoevropskou kulturu a politiku, <http://stredni.evropa.sweb.cz/editor/clanek120.pdf> (23. 2. 2010)

Už před samotným vstupem do EU patřila otázka ztráty národní suverenity k základní euroskeptické argumentaci,¹⁴⁴ skutečně závažným tématem celospolečenské debaty v zemích střední Evropy se však stala až s ratifikačním procesem Lisabonské smlouvy mezi roky 2007 a 2009. Největší komplikace a politický rozkol způsobila ratifikace v České republice, kde se jejím prostřednictvím znovu otevřela otázka takzvaných Benešových dekretů. Prezident Klaus, který patří mezi dlouholeté odpůrce prohlubování evropské integrace, podmiňoval podepsání smlouvy, již už předtím schválila poslanecká sněmovna i senát, výjimkou z Evropské listiny základních práv.¹⁴⁵ Ta měla zajistit, aby nedošlo k ohrožení právních jistot občanů ČR, kteří by mohli být vystaveni riziku prolomení Benešových dekretů. K tomuto požadavku se později přidalo také Slovensko.¹⁴⁶

Klausův postoj vyvolal silnou reakci jak doma, tak i v zahraničí. Místopředseda české Strany zelených Ondřej Liška dokonce otevřel diskusi o možném odvolání prezidenta z funkce.¹⁴⁷ Podobný tlak přicházel i zvenčí od německých a francouzských diplomatů, kteří se obávali zablokování ratifikačního procesu. Podle českého senátora Jiřího Oberfalze bylo českým diplomatům dokonce vyhrožováno vyloučením z EU.¹⁴⁸

---

¹⁴⁴ V České republice zastoupené především tzv. Manifestem českého eurorealismu, jenž byl sepsán některými členy Občanské demokratické strany v čele se současným poslancem Evropského parlamentu Janem Zahradilem. V Maďarsku se, vedle řady menších extrémně pravicových stran, jednalo zejména o stranu FIDESZ, v Polsku pak o Právo a spravedlnost a Polskou sebeobranu. Pozici mírných euroskeptiků na Slovensku zastávala Slovenská národní strana a Hnutí za demokratické Slovensko. TAGGART, Paul – SZCZERBIAK, Aleks: *Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe*. In: Sussex European Institute, <http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/wp46.pdf> (28. 2. 2010)

¹⁴⁵ BARTOŠ, Adam B.: *V Lisabonu chci záruky proti prolomení Benešových dekretů, potvrdil Klaus*. iDnes, 9. 10. 2009. (http://zpravy.idnes.cz/v-lisabonu-chci-zaruky-proti-prolomeni-benesovych-dekretu-potvrdil-klaus-1ti-/domaci.asp?c=A091009_103038_domaci_adb)

¹⁴⁶ PŘIBIL, Marek: *Fico připustil, že se Slovensko přidá k české žádosti o výjimku*. Právo, 19. 10. 2010. (http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/z_medii/fico_pripustil_ze_se_slovensko_prida_k.h.tml)

¹⁴⁷ JANIŠ, Petr: *Klaus není pro Lišku prezidentem, kdyby to šlo, odvolal by ho*. Novinky, 30. 11. 2009. (<http://www.novinky.cz/domaci/155555-klaus-neni-pro-lisku-prezidentem-kdyby-to-slo-odvolal-by-ho.html>)

¹⁴⁸ PANCEVSKI, Bojan: *Germans Seek to Oust Czech President Vaclav Klaus Over EU Treaty*. Times Online, 11. 10. 2009. (<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article6869578.ece>)

Snaha získat výjimku týkající se Benešových dekretů ale vzbudila pozornost i v Maďarsku. Maďarsko, jako první země, jež Lisabonskou smlouvu ratifikovala, se postavilo ostře proti navrhovaným změnám a hrozila českou výjimku zablokovat, objeví-li se v ní zmínka o Benešových dekretech. Polský prezident Lech Kaczyński chtěl původně s podpisem smlouvy počkat na opakování referenda o ratifikaci v Irsku, nakonec však i on smlouvu podepsal s tím, že se další integrace neobává, ale že by neměla zajít příliš daleko.¹⁴⁹ Klaus nakonec Lisabonskou smlouvu v listopadu 2009 podepsal, varoval však zároveň, že v okamžiku, kdy vstoupí v platnost, ztratí Česká republika část své suverenity.¹⁵⁰

Ve výsledku je jakákoliv hrozba pramenící z členství v Evropské unii diskutabilní. Omezení suverenity ze strany supranacionálních institucí je sice zjevné, ale jak bylo řečeno úvodem, je také zcela dobrovolné a státy jsou ochotné jej akceptovat výměnou za prospěch, který jim členství v supranacionálním celku přinese – v případě zemí V4 to bylo zejména upevnění demokratických institucí, přístup k jednotnému evropskému trhu a evropským rozvojovým fondům. Potenciál ohrožit demokratickou stabilitu a ústavní pořádek však – jak se ukázalo v případě české debaty o ratifikaci Lisabonské smlouvy – tyto debaty nepochybně mají.

Splňují tedy výše uvedené skutečnosti parametry politického bezpečnostního komplexu? Je možné na jejich základě konstatovat, že země Visegrádské čtyřky spojuje v oblasti politických rizik zřetelná regionální dynamika a že hrozby jejich politické bezpečnosti působí pouze zde a v ostatních regionech absentují? Výše uvedené skutečnosti dokazují, že nikoliv. Problémy vycházející z demokratické tranzice jsou z logiky věci společné všem zemím, které tímto náročným procesem procházejí.

V Evropském prostoru bychom proto museli analýzu rozšířit i na ostatní postkomunistické země, které dnes čelí stejným problémům spojeným s úpadkem důvěry v politické představitele, nezájmem o politické dění a celkově s nespokojeností s vývojem demokracie. Ve

---

¹⁴⁹ RETTMAN, Andrew: *Poland Ratifies Lisbon Treaty as Czechs Cloud Hangs Overhead*. EU Observer, 10. 10. 2009. (<http://euobserver.com/9/28809>)

¹⁵⁰ *Klaus podepsal Lisabonskou smlouvu*. České noviny, 3. 11. 2009. (<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/klaus-podepsal-lisabonskou-smlouvu/405909>)

skutečnosti jsou tyto tendence v zemích východní Evropy ještě mnohem silnější a politický vývoj zde ovlivňují mnohem intenzivněji.¹⁵¹ Vypozorovat nelze ani regionální dynamiku problematice konsolidace. V konkrétním případě korupce můžeme konstatovat společný původ a povahu problému, nelze však tvrdit, že tento problém nelze řešit odděleně, tedy v každé členské zemi V4 zvlášť. Úspěch hypotetických protikorupčních opatření v České republice by prohlubující se korupce v Maďarsku, v Polsku či na Slovensku ovlivnit nedokázala. Potřebná motivace ke společné sekuritizaci problému proto chybí.

Co se týče hrozeb národní suverenity ze strany Evropské unie – ponecháme-li stranou oprávněnost takového tvrzení – je nutné konstatovat, že i tato forma ohrožení je z logiky rovnocenných podmínek v EU společná všem členským státům unie a nelze ji žádným způsobem vztahovat pouze na oblast Visegrádu.¹⁵² Ostatně i zde se debata o této problematice týká výhradně České republiky a jako vážná bezpečnostní hrozba a objekt nutné sekuritizace je vnímána jen velmi úzkým a spíše radikálním okruhem politického spektra. Lze tedy vyvodit závěr, že ani v této oblasti politické bezpečnosti státy Visegrádu bezpečnostní komplex nevytvářejí, jelikož většina středoevropských zemí ohrožení suverenity – ať už domnělé nebo oprávněné – jako hrozbu nevnímá.

3. 3 Ekonomická bezpečnost

Ekonomický nebo také hospodářský sektor je kontroverzní oblastí bezpečnosti. Jeho zrádnost tkví jak v řadě možných objektů sekuritizace, tak v pestré agendě bezpečnostních témat a jejich častém přelévání do ostatních bezpečnostních sektorů. Atributy ekonomické bezpečnosti jsou

---

¹⁵¹ Nejsilněji na Ukrajině, v Bulharsku a Litvě. *Two Decades After the Wall's Fall. End of Communism Cheered But Now With More Reservations*. In: The Pew Global Attitudes Project, c. d. Bulharsko navíc jako první členská země EU v historii přišlo o peníze z evropských fondů (ve výši 220 milionů euro) kvůli podezření z rozsáhlé korupce při jejich přerozdělování. BRUNSDEN, Jim: *Fear of Fraud Costs Bulgaria EU Funding*. *European Voice*. 25. 11. 2008. (<http://www.europeanvoice.com/article/2008/11/fear-of-fraud-costs-bulgaria-eu-funding/63174.aspx>)

¹⁵² Zdaleka nejzávažnější společenskou debatu rozpoutal proces ratifikace Lisabonské smlouvy v Irsku a také ve Velké Británii je téma převádění některých pravomocí státu pod instituce Evropské unie významným politikem.

podle Buzana zejména obavy ze stability světových finančních trhů, prevence globálních hospodářských krizí, schopnost uchovat si hospodářskou nezávislost v prostředí globální konkurence či zajištění bezpečného a stabilního přístupu ke zdrojům a surovinám.¹⁵³ Na první pohled je zřejmé, že v těchto tématech převládá globální prvek analýzy. To je dáno silnými globalizačními tendencemi světové ekonomiky a faktem, že ekonomické hrozby – na rozdíl od těch vojenských – nejsou omezeny vzdáleností k „cíli“ a mohou nezměněnou intenzitou ohrožovat aktéry bezpečnosti kdekoliv na světě.

Zároveň je nutné podotknout, že jen velmi málo ekonomických rizik je možné skutečně sekuritizovat či vůbec jakkoliv ovlivnit. Roli zde hraje tzv. *princip ekonomické nejistoty*, jenž vychází z implicitně nejisté povahy liberálního tržního hospodářství. Ekonomické krize buď vůbec předvídat nelze, případně by bylo jejich řešení, které obvykle vyžaduje drastické ekonomické zásahy ze strany státu, přineslo výrazné potíže v krátkodobém horizontu. To je riziko, které na sebe vlády čelící ekonomickým hrozbám berou jen velmi nerady.¹⁵⁴ Neochota či neschopnost politicky jednat může navíc vyústit spilloverem ekonomických rizik i do jiných dimenzí bezpečnosti – nejčastěji právě do sféry politické.¹⁵⁵

Hledání hrozeb, jež se mohou stát předmětem efektivní sekuritizace a jež disponují potenciálem ohrozit hospodářskou existenci referenčního objektu se proto musí omezit pouze na oblast zajištění dodávek přírodních zdrojů nutných k chodu země. Ostatní témata ekonomické bezpečnosti jsou buď zřetelně globálního charakteru, a tedy nejsou pro tuto analýzu relevantní (působení států na globálním trhu) nebo lze jejich příchod těžko předvídat a dopady se projeví spíše v rámci spilloveru do jiných sektorů bezpečnosti (ekonomická krize ekonomické krize).

---

¹⁵³ BALABÁN, Miloš – DUCHEK, Jan – STEJSKAL, Libor: c. d., s. 19.

¹⁵⁴ ALTING VON GEUSAU, Frans A. M. – PELKMANS, Jacques: *National Economic Security: Perceptions, Threats and Policies*. Tilburg, John F. Kennedy Institute 1982, s. 26-27.

¹⁵⁵ Příkladem může být výrazný politický dopad světové ekonomické krize a hrozícího státního bankrotu na Islandu, kde v lednu 2009 došlo k vynucené demisi místní konzervativní vlády. Neschopnost zajistit ekonomickou bezpečnost nedopadla ani tak na ekonomický, jako spíše na politický sektor.

V průběhu posledních 20 let došlo ve střední Evropě k razantnímu odpoutání od sovětského, respektive ruského hospodářského vlivu. Ekonomická přestavba nasměřovala země V4 směrem k západním trhům a zbavila je hospodářské závislosti na prostoru bývalého Sovětského svazu. Jedno důležité pojítko s Moskvou však v regionu přetrvало a od konce bipolárního soupeření mezi Východem a Západem nedoznalo prakticky žádných výraznějších změn. Jedná se o zásadní energetickou závislost zemí Visegrádu na Rusku, kterou ještě násobí absolutní ruský monopol na přepravu energetických surovin.

Export nerostného bohatství stal se v Rusku novým způsobem prosazování politického vlivu ve svém okolí. Takřka bezvýhradní dominance v oblasti dodávek ropy a zemního plynu pro oblast střední a východní Evropy umožnila Moskvě vytvořit efektivní a nenásilný nástroj zahraniční politiky, který Rusku navrátil ztracené sebevědomí a aktivitu v jednání se zeměmi, jež kdysi patřily do sovětské sféry vlivu. Mnohými zahraničními, ale i domácími experty je tato ruská „energetická výhoda“ vnímána jako hrozba. Například americký analytik Ryan Miller z euroatlantického think tanku Atlantic Community se domnívá, že Rusko využívá svého nerostného bohatství a tranzitní sítě s cílem obnovit svůj dřívější vliv na region střední Evropy, získat schopnost ovlivňovat podobu zdejší bezpečnostní architektury, mít šanci zablokovat snahu o větší diverzifikaci importovaných zdrojů a konečně i umlčet kritiku ruské zahraniční politiky, jež tradičně vychází především z Polska a České republiky.¹⁵⁶

Podobného názoru je i český analytik Lukáš Tichý z pražského Institutu mezinárodních vztahů. Ten se domnívá, že Rusko se snaží obnovit svou dominanci ve střední a východní Evropě především prostřednictvím výstavby nových plynovodů, jež by eliminovaly důležitou roli střední Evropy jako tranzitního prostoru pro ruský plyn směřující na Západ a umožnily do budoucna manipulovat s dodávkami plynu do této oblasti, aniž by přitom došlo k narušení klíčových dodávek do Německa a

---

¹⁵⁶ MILLER, Ryan R.: *Central Europe's Energy Security Schism*. In: Atlantic Community, http://www.atlantic-community.org/app/webroot/files/articlepdf/Central_Europe_Energy_Security_Schism20080724.pdf (24. 2. 2010)

dál na Západ. Upozorňuje také na fakt, že se ruské, státem ovládané, firmy snaží získat kontrolní podíly v rafinériích a strategických distribučních podnicích v zemích střední Evropy.¹⁵⁷ Tímto způsobem by mohly ovládat distribuční síť přímo v regionu a znemožnit tak místním vládám snahy o větší energetickou diverzifikaci.

Apriorní předpoklad, že každá ruská akce je nutně motivována snahou získat větší politický vliv, je však velmi jednostranným pohledem na ruskou energetickou politiku ve střední Evropě. Je nutné si uvědomit, že Rusko je na prodeji nerostných surovin existenčně závislé a státem ovládané firmy, jako je největší exportér ropy a zemního plynu Gazprom, jednájí z přirozené logiky zajištění odbytu a firemního růstu. Snaží se maximalizovat svůj zisk a podíl na trhu tím, že k sobě poutají své zákazníky a komplikují jim kontakty s možnou konkurencí – tím logicky chrání ruský rozpočet před neočekávanými schodky, jež by mohly vyplynout z menších odběrů surovin. Rusko také ještě nikdy nepřerušilo dodávky plynu¹⁵⁸ platícím evropským zákazníkům. Finanční ztráty z takové nátlakové strategie by byly ohromné.¹⁵⁹ Pro potřeby této analýzy však opět platí, že není důležité, jsou-li obavy o bezpečnost opodstatněné, ale zda jsou předmětem sekuritizace a generují zřetelnou regionální dynamiku a závislost.

3. 3. 1 Energetická bezpečnost České republiky

Česká republika závisí na dodávkách ruského plynu přibližně ze 75 %.¹⁶⁰ Zbylou spotřebu obstarává import norského plynu. Energetická bezpečnost je součástí programového prohlášení vlády České republiky a

---

¹⁵⁷ TICHÝ, Lukáš: *Pokračování energetických zájmů a vlivu Ruské federace ve střední Evropě*. In: Asociace pro mezinárodní otázky, <http://www.amo.cz/publikace/pokracovani-energetickych-zajmu-a-vlivu-ruske-federace-ve-stredni-evrope.html> (24. 2. 2010)

¹⁵⁸ Zde je nutné zdůraznit, že právě plyn je hlavní energetickou kartou ruského obchodu s nerostným bohatstvím. Ropa, která také tvoří podstatnou část exportu do zemí střední Evropy, je na rozdíl od plynu přebytková komodita a díky rozsáhlejší tranzitní síti mohou být ruské dodávky snadněji nahrazeny.

¹⁵⁹ Během ukrajinské plynové krize lednu 2009 přicházel Gazprom na ziscích přibližně o 100 milionů dolarů denně nemluvě o poškození kreditu a možných nárocích odběratelů vymáhat vzniklé škody. TVARŮŽKOVÁ, Lucie – SOUKUP, Ondřej: *Plynová krize pro Gazprom: Ztráta 100 milionů dolarů denně*. Hospodářské noviny, 13. 1. 2009. (<http://ekonomika.ihned.cz/c1-32688810-gazprom-prichazi-o-stovky-milionu-dolaru>)

¹⁶⁰ MILLER, Ryan R.: c. d.

jako taková je tedy zřejmým cílem sekuritizace.¹⁶¹ V českém přístupu k energetické bezpečnosti pracují primárně dvě tendence; ta první rozpoznává energetickou závislost na Ruské federaci jako bezpečnostní hrozbu, kterou je třeba eliminovat především důslednou snahou o diverzifikaci zdrojů. Ta druhá se nechce vzdát postavení České republiky jako významné tranzitní země pro plyn putující do Německa a dále do západní Evropy.

V rámci snah o snížení závislosti zahájilo Česko, jako jediná země regionu, již v průběhu 90. let 20. století import plynu z Norska, jehož dovoz dnes pokrývá až 27 % domácí spotřeby.¹⁶² Energetická bezpečnost byla také jednou z priorit českého předsednictví EU v první polovině roku 2009. Hlavní úsilí směřovalo k jednotnějšímu přístupu ve vnější energetické politice a k rozvoji projektu tzv. jižního energetického koridoru zahrnujícího výstavbu přepravních tras směrem do kaspického regionu.¹⁶³ Konkrétním vyjádřením posledního bodu byla a stále zůstává výrazná česká snaha získat širší podporu Evropské unie pro výstavbu plynovodu Nabucco, jenž má v budoucnosti přivádět kaspický plyn přes území Turecka, Bulharska, Rumunska a Maďarska až do rozvodného bodu v Rakousku. Cílem je další snížení podílu ruského plynu na středoevropské spotřebě.

Na aktuálním summitu zemí V4 o energetické bezpečnosti, který se konal koncem února 2010 v Budapešti, získala Česká republika pro projekt tzv. jižního energetického koridoru podporu ostatních zemí Visegrádu a navíc také zúčastněných zástupců Bulharska, Chorvatska, Srbska a Rumunska. Země se shodly také na potřebě společně budovat obousměrnou energetickou infrastrukturu.¹⁶⁴ Výsledek jednání je však spíše překvapením a zůstává otázkou, zda-li se nejedná o pouhou politickou deklaraci bez hlubšího záměru výsledky setkání skutečně uvést v praxi. Maďarsko spolu s Bulharskem totiž podporují také výstavbu

---

¹⁶¹ *Programové prohlášení vlády ČR*. In: Vláda České republiky, <http://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/PVV-cerven-2009.pdf> (25. 2. 2010)

¹⁶² MILLER, Ryan R.: c. d.

¹⁶³ *Pracovní program českého předsednictví – Evropa bez bariér*. In: EU2009, <http://www.eu2009.cz/scripts/file.php?id=6225&down=yes> (25. 2. 2010).

¹⁶⁴ *Declaration of the Budapest V4+ Energy Security Summit*. In: The Visegrad Group, <http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=1&articleID=27720&ctag=articlelist&iid=1> (25. 2. 2010)

konkurenčního plynovodu South Stream, který má v budoucnu – i přes maďarské území – přivádět ruský plyn do jižní Evropy. Za této situace nepůsobí prohlášení některých partnerů v rámci V4 příliš důvěryhodně, jelikož na jedné straně deklarují snahy spolupracovat na snižování závislosti na ruském plynu a na druhé straně aktivně spolupracují na budování nové ruské distribuční sítě.

Druhá česká bezpečnostní tendence, snaha uchovat si postavení významné tranzitní země v cestě ruského plynu na Západ, není s výše řečeným v kontradikci. Česká republika se v této oblasti obává zejména budování plynovodů Nord Stream a South Stream, jež mají přivádět ropu do Německa a Rakouska přes Baltské moře respektive jižní Evropu a efektivně tím obejdou region střední Evropy. Nejen že by tak Česko mohlo přijít o finanční příjmy z tranzitu, vystavilo by se navíc bezpečnostnímu riziku možného budoucího blokování dodávek ruského plynu. V tomto ohledu se české obavy zcela shodují s postojem Polska a pobaltských republik.

3. 3. 2 Energetická bezpečnost Maďarska

Postavení Maďarska v energetické bezpečnostní architektuře střední Evropy je problematické. Země, která dováží z Ruska téměř 70 % své spotřeby zemního plynu, dlouhodobě deklaruje podporu středoevropské energetické spolupráci a v roce 2006 byla dokonce iniciátorem plánu na budování nové regionální infrastruktury, jež by propojila plynové zásobníky v regionu a pomohla překonávat krize způsobené výpadem ruských dodávek.¹⁶⁵ Na druhou stranu však aktivně spolupracuje s ruským Gazpromem ve snaze zajistit zemi stabilní dodávky plynu nehledě na možná bezpečnostní rizika zvyšující se závislosti. Zde je třeba zdůraznit, že v roce 2008 nabídl ruský Gazprom Maďarsku šanci stát se hlavním tranzitním bodem v plánovaném projektu prodloužení plynovodu Blue Stream. Projekt, který by Maďarsku přinesl velké tranzitní zisky přiměl

---

¹⁶⁵ MILLER, Ryan R.: c. d.

maďarského premiéra Gyurcsányje k prudkému odklonu od dosavadní regionální spolupráce a nabídce bezvýhradní spolupráce ruské straně.¹⁶⁶

Prodloužení plynovodu Blue Stream se z ekonomických důvodů nikdy neuskutečnilo a Maďarsko bylo nuceno vrátit se ke společnému projektu Nabucco, přesto však byla tato nečekaná změna preferencí v maďarské energetické politice vnímána středoevropskými partnery jako rána a důkaz nejednotnosti v řešení energetické závislosti.¹⁶⁷ Ani to však vládě premiéra Gyurcsányje nebránilo v rozvíjení bilaterálních rozhovorů o spolupráci na ruském South Streamu, jež byly oficiálně stvrzeny uzavřením maďarsko-ruské dohody v únoru 2009.¹⁶⁸ Lze tedy konstatovat, že Maďarsko je v otázce energetické bezpečnosti zastáncem komerčně motivovaného oportunistu; rozvíjí spolupráci jak v rámci střední Evropy, tak i v rámci dlouhodobějšího partnerství s Ruskem.

3. 3. 3 Energetická bezpečnost Polska

Navzdory tomu, že na ruských dodávkách plynu závisí Polsko jen z necelých 50 % své domácí spotřeby¹⁶⁹ a že – na rozdíl od svých partnerů v regionu střední Evropy – disponuje vlastními, byť poměrně malými zásobami zemního plynu, patří Varšava k největším evropským proponentům energetické diverzifikace. Slovy polského premiéra Donalda Tuska, cílem polské vnější energetické politiky je dosáhnout: „základní úrovně závislosti, která by nám dala možnost výběru“.¹⁷⁰ Polsko se proto soustředí zejména na projekt Baltic Pipe, jenž by měl v budoucnu napojit Polsko na Dánské zásoby zemního plynu a také na budování terminálu na

---

¹⁶⁶ KARÁSEK, Tomáš: *EU Energy Policy, Eastern Enlargement and the Concept of Securitization*. In: KARÁSEK, Tomáš (ed.): *European Union in a New Security Environment*. Praha, Matfyzpress 2008, s. 124.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ *Rusko podepsalo s Maďarskem dohodu o plynovodu South Stream*. Finance, 28. 2. 2008. (http://www.finance.cz/zpravy/finance/153772-rusko-podepsalo-s-madarskem-dohodu-o-plynovodu-south-stream/?id_tovar_2841=4814&t=1265567303)

¹⁶⁹ LOSONZ, Miklós: *Energy Dependence and Supply in Central and Eastern Europe*. In: Euractiv, <http://www.euractiv.com/en/energy/analysis-energy-dependence-supply-central-eastern-europe/article-155274> (25. 2. 2010)

¹⁷⁰ MILLER, Ryan R.: c. d.

přijímání zkapalněného zemního plynu (dále jen LNG) na pobřeží Baltského moře.

Stejně jako v České republice, i v Polsku panují obavy ohledně výstavby plynovodu Nord Stream, jenž má potenciál ohrozit polské postavení jedné z nejvytíženějších tranzitních zemí pro ruský plyn. Co se budování ruského South Streamu týče, třebaže se Varšavy debata kolem tohoto projektu přímo netýká, lze ji označit za hlavního spojence ve snaze Prahy uskutečnit plánovaný tranzit kaspického plynu do střední Evropy prostřednictvím plynovodu Nabucco. Tuto podporu aktuálně deklarovalo na setkání zemí V4+ v Budapešti.

3. 3. 4 Energetická bezpečnost Slovenska

Slovensko patří k zemím, které jsou na dodávkách ruského plynu závislé ze 100 % vlastní spotřeby,¹⁷¹ diverzifikace by tedy měla patřit k hlavním snahám v rámci slovenské vnější energetické politiky. Slovensko je však zároveň nejdůležitější a nejvytíženější tranzitní zemí. Do západní Evropy skrz něj proudí až 2/3 ruského plynu,¹⁷² a jako takové si během vlády premiéra Roberta Fica vybudovalo s Ruskem vztah oboustranné prospěšnosti. Až do ukrajinské plynové krize zastávalo Slovensko roli umírněného mediátora, který spoléhal na spolehlivost ruských dodávek a nesdílel česko-polské obavy z přílišné závislosti. Zároveň se Bratislava výrazněji neangažovala ani v jednáních o budování nových ropovodů. Situace se změnila až s přerušením dodávek v lednu 2009, které ze střední Evropy nejhůře zasáhlo právě Slovensko. Ukázalo se, že udržovat dobré vztahy s Moskvou k zaručení plynulých dodávek nestačí, je-li v cestě nespolehlivá Ukrajina, a tak i Slovensko začalo aktivněji podporovat snahy o budování alternativních plynovodů a zejména střeoevropské sítě pro reverzní tok plynu, jež by – pokud by došlo k dalšímu přerušení dodávek – umožnila zásobovat Slovensko rezervami ostatních států v regionu.

---

¹⁷¹ LOSONZ, Miklós: c. d.

¹⁷² TEREM, Peter: *Téma energetickej bezpečnosti na Slovensku*. In: Euro-Atlantic Quaterly, http://www.eaq.sk/magazine/EAQ2_Eseje:%20Terem.pdf (25. 2. 2010)

Z výše uvedeného vyplývá, že téma zajištění dodávek energetických surovin je v zemích V4 jednoznačným objektem aktivní sekuritizace. Propojená tranzitní síť navíc generuje zřetelnou regionální závislost, kdy akce jednoho státu nemůže být bez následků pro státy v jeho okolí. Česká republika a Polsko jsou v této oblasti z regionu nejdále a na své energetické bezpečnosti pracují intenzivně již od 90. let 20. století. Aktivně se účastí řady projektů, jež mají odlehčit jejich závislosti na dodávkách ruského zemního plynu a fungují jako hlavní hnací síla v úsilí vybudovat základy pro pevnější regionální spolupráci v této oblasti. Obě země si dobře uvědomují, že ve snaze čelit ruskému vlivu a energetické lobby je širší spolupráce v rámci Visegrádu ale i Evropské unie nezbytná.

V protikladu těmto tendencím stály dlouho Slovensko a Maďarsko. Slovensko svou energetickou bezpečnost směřovalo na zajištění bezpečných dodávek prostřednictvím dobrých vztahů s Ruskem, po ukrajinské plynové krizi se však aktivně zapojilo do iniciativy vybudovat středoevropskou síť pro obousměrný tok plynu. Maďarsko, upřednostňovalo ad-hoc rozhodování podle komerční výhodnosti nabízených projektů. I maďarská vláda však nakonec své odhodlání prohloubit středoevropskou spolupráci v rámci zajišťování energetické bezpečnosti stvrdila podpisem společné deklarace států V4 na summitu v Budapešti, jenž se konal 24. února 2010. Deklarace, jíž státy Visegrádu označují energetickou bezpečnost za svou prioritu a vyjadřují záměr koordinovat své vnější politiky v této oblasti označil maďarský premiér Gordon Bajnai za milník v historii Visegrádské skupiny.¹⁷³

Silná regionální dynamika energetické bezpečnosti je tedy zřejmá. Problémem ovšem zůstává skutečnost, že toto téma je vysoce aktuální ve všech zemích bývalého východního bloku a nelze o něm tvrdit, že se týká výhradně zemí Visegrádu. To ostatně dokumentuje přítomnost Bulharska, Chorvatska, Rumunska a Srbska na summitu V4 a také podepsání dohody o vytvoření tzv. „severo-jihovýchodního energetického trojúhelníku“, jehož vrcholy tvoří tři nové priority Visegrádské energetické

---

¹⁷³ Bajnai: *Energetický summit bol pre V4 milnikom*. The Epoch Times, 25. 2. 2010. (<http://www.velkaepocha.sk/2010022412533/MADARSKO-Energeticky-summit-bol-pre-V4-milnikom-tvrdi-Bajnai.html>)

politiky. Polský LNG terminál na severu, chorvatský LNG terminál na jihu a plynovod Nabucco na východě.¹⁷⁴ Nová Visegrádská energetická politika tak jednoznačně odkazuje na nutnost rozšířit řady strategických partnerů, má-li být v otázce diverzifikace zdrojů dosaženo lepších výsledků, než doposud. I proto se autor tohoto textu domnívá, že i přes velmi silnou regionální dynamiku a zřetelnou vzájemnou závislost, nelze v případě ekonomického (energetického) sektoru mluvit o existenci bezpečnostního komplexu.

3. 4 Společenská bezpečnost

Společenská nebo také sociální bezpečnost byla dlouhou dobu opomíjenou kategorií bezpečnostních studií. Klasické pojetí bezpečnosti sice běžně operovalo s pojmem „*národní bezpečnost*“, vždy však pouze se státem coby hlavním referenčním objektem možného vojensko-politického ohrožení. Národu samotnému – tedy etniku či společnosti nebo prostě jen osobám žijícím společně v jednom státě – bylo dlouhodobě věnováno jen minimum pozornosti. Četné etnické konflikty, které se na světě rozpoutaly se zánikem mocenské bipolarity, však jasně ukázaly, že podceňovat roli společnosti v bezpečnostní architektuře státu nadále není možné.

Podstatou společenské bezpečnosti je identita – tedy kolektivní vědomí vlastní existence, jedinečnosti ale i sounáležitosti s konkrétním územím a loajality ke konkrétnímu státnímu útvaru. K jejímu narušení podle Buzana dochází v situaci, kdy: „*(...) společenství jakéhokoliv druhu označí jistý vývoj či možnost určitého vývoje za hrozbu pro svou další existenci.*“¹⁷⁵ K takovému ohrožení může dojít například prostřednictvím migrace, převažujícího vlivu silnější či početnější kultury (otázka menšin), případně vlivem členství ve větším regionálně-integračním celku (EU), jenž má snahu budovat novou, paralelní identitu vedle stávající národní.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ *Countries Step Up Cooperation, Sign Joint Declaration At Budapest Energy Summit.* In: Politics.hu, 25. 2. 2010 (<http://www.politics.hu/20100225/countries-step-up-cooperation-sign-joint-declaration-at-budapest-energy-summit>)

¹⁷⁵ BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – DE WILDE, Jaap: c. d., s. 140.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 141.

Jak je z těchto společenských hrozeb patrné, sociální bezpečnost vykazuje silnou regionalizační dynamiku, jelikož podobně jako ve vojenském sektoru, i zde hraje vzdálenost na jakou hrozby cestují důležitou roli. Migrace bude mnohem závažnějším problémem pro sousední země, než pro ty vzdálenější a stejně tak kulturní a jazykové vlivy budou snáze působit ve svém bezprostředním okolí, třebaže díky masovým médiím a moderním nástrojům komunikace mají dnes mnohem lepší „exportní“ podmínky, než kdy dříve.

Přistoupíme-li k identifikaci konkrétních hrozeb společenské bezpečnosti v regionu střední Evropy, dojdeme k závěru, že dvě ze tří Buzanem předkládaných hrozeb – imigrace a paralelní budování regionální identity – zde jako relevantní hrozba nepůsobí. Třebaže politické změny k nimž ve střední Evropě došlo v roce 1989, přinesly Evropě nárůst počtu lidí hledajících zde trvalý pobyt, čísla imigrantů nejsou – alespoň ve srovnání se zeměmi v západní Evropě – natolik vysoká, aby znamenala významnější ohrožení národní identity zemí Visegrádu. Česká republika, Maďarsko a Slovensko plnily dlouhou dobu úlohu spíše tranzitních zemí v cestě dál na Západ a i po vstupu do EU zůstává v těchto zemích migrační přírůstek obyvatel pod jedním procentním bodem.¹⁷⁷

Na polskou situaci nelze nahlížet stejnou optikou, jelikož Polsko patří k zemím s největším pohybem obyvatel v Evropě a dlouhodobě vykazuje záporný migrační přírůstek. To je dáno zejména množstvím poláků, jež každoročně vyrážejí za prací do zahraničí. Přesto ani zde, i přes fakt, že je Polsko oblíbenou destinací imigrantů ze zemí bývalého Sovětského svazu, není množství žádostí o trvalý pobyt natolik veliké, aby působilo výraznější společenské problémy. Ročně se jedná o přibližně 30 000 žádostí,¹⁷⁸ což je v zemi s takřka 40 miliony obyvatel zanedbatelné číslo.

---

¹⁷⁷ *Czech republic*. In: Migration Information Source, http://www.migrationinformation.org/Resources/czech_republic.cfm (2. 3. 2010), *Hungary*. In: Migration Information Source, <http://www.migrationinformation.org/Resources/hungary.cfm> (2. 3. 2010), *Slovakia Net Migration Rate*. In: Index Mundi, http://www.indexmundi.com/slovakia/net_migration_rate.html (2. 3. 2010)

¹⁷⁸ IGLICKA, Krystyna: *EU Membership Highlights Poland's Migration Challenges*. In: Migration Information Source, <http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?ID=302> (2. 3. 2010)

Také druhá hrozba společenské bezpečnosti, riziko paralelně budované evropské identity a sounáležitosti k většímu regionálnímu celku, postrádá nutný potenciál skutečně významně ohrozit společenskou bezpečnost ve střední Evropě. Obava z EU se týká hlavně ohrožení politické suverenity, nikoliv ohrožení národní identity, což pramení i z toho, že EU v současné podobě stále ovlivňuje a přetváří spíše úroveň politickou, než společenskou. Jedinou relevantní společenskou hrozbou ve střední Evropě tak zůstává otázka menšin.

3. 4. 1 Problematika romské otázky

Romové tvoří ve střední Evropě nejpočetnější menšinovou skupinu obyvatel. Třebaže podle oficiálních čísel žije na území České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska necelých 500 000 Romů, podle odhadů skutečné číslo přesahuje 1 milion, což z tohoto etnika činí zdaleka nejpočetnější menšinu na území Visegrádu.¹⁷⁹ Spojovacím prvkem v postavení Romů v zemích V4 je obecně velmi slabá úroveň společenské integrace, nezaměstnanost, nízká úroveň vzdělání, špatné životní podmínky a konflikty s většinovým obyvatelstvem. Co se liší je přístup jednotlivých zemí k řešení tohoto problému.

V České republice stále chybí systematický přístup k řešení romské otázky, což je výsledek zejména chybějící dlouhodobé politické vůle a konkrétních programů pro jednotlivé místní samosprávy.¹⁸⁰ Stále více se zde prosazují polo-zákonná řešení zahrnující nucená vystěhování a odsouvání Romů mimo města, což jen prohlubuje společenské vyloučení a zhoršuje vyhlídky na možné řešení situace. Alarmující je zejména skutečnost, že vývoj romské otázky v České republice má významné bezpečnostní dopady, které jsou spojené hlavně s radikalizací ultranacionalistických skupin a také s rostoucí intenzitou rasově motivované trestné činnosti. Vyvrcholením tohoto společenského pnutí

---

¹⁷⁹ VERMEERSCH, Peter: *Minority Policy in Central Europe: Exploring the Impact of the EU's Enlargement Strategy*. The Global Review of Ethnopolitics, 3, 2004, č. 2, s. 4-5. (www.ethnopolitics.org)

¹⁸⁰ *Podle expertů stále nejsme schopni řešit sociální vyloučení Romů*. In: Euractiv, 1. 10. 2009. (<http://www.euractiv.cz/socialni-politika/clanek/resi-eu-efektivne-problem-socialne-vyloucenych-prislusniku-romske-mensiny-006558>)

byly nedávné násilné střety na romském sídlišti v Litvínově, žhářský útok na romskou rodinu ve Vítkově a v důsledku těchto incidentů také doposud bezprecedentní krok, při němž došlo k postavení extrémistické Dělnické strany mimo zákon.

V Maďarsku dlouhodobě funguje specializovaná strategie pro integraci romského obyvatelstva, která zahrnuje speciální programy pro zaměstnanost, bydlení a výuku. Výsledky jsou přesto nedostatečné a stávají se terčem společenské kritiky, která se zaměřuje hlavně na problém pozitivní diskriminace Romů na úkor většinové společnosti. Vyvrcholením společenského napětí v zemi byla série ozbrojených útoků na Romy, během nichž zahynulo v průběhu roku 2009 šest lidí.¹⁸¹ Také zde těží z romské otázky ultranacionalistické strany jako je například Hnutí za lepší Maďarsko (Jobbik), které – i díky své předvolební kampani zaměřené speciálně na kritiku romské otázky – získalo tři křesla v Evropském parlamentu a stalo se třetí nejsilnější politickou stranou v zemi. Maďarský politolog László Ölls následně varoval, že úspěch maďarských extrémistů může posílit podobné strany i v okolních zemích.¹⁸²

V Polsku je romská menšina zastoupena v mnohem menší míře, než ve zbytku zemí V4 a s počtem 80 tisíc příslušníků tohoto etnika patří k nejméně početným v Evropě.¹⁸³ Třebaže místní romská komunita čelí prakticky stejným potížím jako ve zbytku regionu, romská problematika v Polsku negeneruje prakticky žádnou společenskou debatu a není ani předmětem výrazné politizace. To je dáno právě nízkým počtem Romů v zemi a faktem, že na rozdíl od okolních zemí je zde toto etnikum soustředěno spíše na venkově a obecně mimo větší městské aglomerace, kde by mohlo docházet ke konfliktům s většinovým obyvatelstvem.¹⁸⁴

---

¹⁸¹ *Útoky na Romy trápí i Maďarsko. Policie zatkla první podezřelé.* Hospodářské noviny, 21. 8. 2009. (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-38119980-utoky-na-romy-trapi-i-madarsko-policie-zatkla-prvni-podezrele>)

¹⁸² PALATA, Luboš: *Jobbik je dítě maďarské politiky.* Lidové noviny, 10. 6. 2009. (http://www.lidovky.cz/jobik-je-dite-madarske-politiky-doc-/ln_noviny.asp?c=A090610_000034_ln_noviny_sko&klic=231952&mes=090610_0)

¹⁸³ HOLOMEK, Karel: *Romská menšina v České republice.* In: GABAL, Ivan a kol.: *Etnické menšiny ve střední Evropě.* Praha, G plus G 1999, s. 156.

¹⁸⁴ *Roma Minority in Visegrad Countries.* In: Visegrad Info, <http://www.visegrad.info/minorities-social-exclusion-roma-minority/factsheet/roma-minority-in-visegrad-countries.html> (3. 3. 2010)

Zcela rozdílná situace panuje v sousedním Slovensku. Slovensko je země s největším podílem menšin ve střední Evropě. Podle oficiálních údajů tvoří různá etnika více než 10 %¹⁸⁵ obyvatel Slovenska, neoficiální odhady upravující počet Romů žijících na Slovensku však toto číslo zvyšují až na 20 %.¹⁸⁶ Přestože i na Slovensku existuje speciální legislativa upravující postavení Romů ve společnosti, slabá informovanost o povaze problému ve spojení s neochotou politických představitelů pracovat na řešení společensky velmi citlivých témat vede k tomu, že ani zde se dlouhodobě nedaří řešit jejich špatné životní podmínky, slabou úroveň vzdělání a celkové společenské vyloučení.¹⁸⁷ Také na Slovensku proto roste vliv a intenzita extremismu. Vedle růstu popularity ultranacionalistických extrémistických uskupení jako je například Slovenská pospolitosť, která za širší podpory obyvatel pořádají provokativní protestní pochody, je alarmující zejména úspěch Slovenské národní strany. Ta získala v parlamentních volbách v roce 2006 přes 11 %¹⁸⁸ hlasů a v současnosti je dokonce členem slovenské vládní koalice. Svou politiku přitom založila právě na kritice a kriminalizaci menšin v zemi.

Tyto skutečnosti jasně indikují stále se zhoršující postavení etnických menšin v zemích Visegrádu. Je však nutné položit si otázku, zda-li je tímto rizikovým společenským vývojem ohrožen také stát jako takový. V případě, že se bude společenská fragmentace dále prohlubovat, může dojít k situaci, kdy nacionalistické či ultranacionalistické strany využijí neschopnost současného politického vedení situaci ve společnosti řešit k zajištění participace na politickém procesu. Odkaz na zanedbané společenské hrozby tak může sloužit – a také slouží – jako prostředek politického extremismu na cestě k získání politické moci, jak ostatně dokumentuje příklad Slovenské národní strany, maďarského Jobbiku či

---

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ TANNER, Arno: *The Roma of Eastern Europe: Still Searching for Inclusion*. In: Migration Information Source, <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=308> (3. 3. 2010)

¹⁸⁷ JARÁBIK, Balázs: *Staying Afloat – Cooperation is the Way Forward for Slovakia's Roma*. In: Central Europe Review, <http://www.ce-review.org/00/41/jarabik41.html> (9. 3. 2010)

¹⁸⁸ *Volby NR SR 2006*. In: Štatistický úrad Slovenskej republiky, http://www.statistics.sk/nrsr_2006/slov/obvod/results/tab3.jsp (5. 3. 2010)

české Dělnické strany.¹⁸⁹ Na společenskou dichotomii proto v konečném důsledku nedoplácí pouze sama společnost, ale i stát jako takový formou ohrožení základů ústavnosti a politické plurality.

3. 4. 2. Problematika národnostních menšin

Vedle specifické romské menšiny žije na území států střední Evropy také řada jiných etnik a národnostních menšin. Historicky se hranice států a národů v tomto regionu protínaly jen zřídka a výsledkem byla a stále je pestrá národnostní skladba napříč většinou zemí Visegrádu. Československo se až do nuceného odsunu po druhé světové válce potýkalo s početnou německou menšinou na svém území a až do konečného vyřešení česko-slovenských vztahů v roce 1993 také s nerovným partnerstvím se svými východními federativními sousedy. Maďarsko již od konce první světové války řeší problémy spojené s dopady Trianonské smlouvy¹⁹⁰ a s velkým počtem etnických Maďarů, kteří žijí mimo území země – zejména v sousedním Slovensku a Rumunsku. Polsko dlouhodobě řeší otázku německé a běloruské menšiny na svém území a konečně Slovensko hledá způsoby soužití s početnou maďarskou menšinou, jež zahrnuje celou desetinu obyvatel země.¹⁹¹

A je to právě otázka maďarské menšiny žijící mimo území Maďarska, co dnes generuje největší regionální dynamiku a poskytuje prostor pro vznik bezpečnostních rizik pro zúčastněné země. Základy slovensko-maďarského sporu je nutné hledat v historii. Slovensko bylo v minulosti

---

¹⁸⁹ Dělnická strana byla v České republice zakázána na podnět Ministerstva spravedlnosti ČR. Její politický program nesl podle soudu xenofobní a šovinistické prvky, měl zřetelný rasistický podtext a návaznost na národně socialistickou ideologii. Ani zrušení strany však nezabránilo jejím čelním představitelům v úmyslu kandidovat v příštích parlamentních volbách, tentokrát na kandidátní listině spřízněné Dělnické strany sociální spravedlnosti. *Zakázaná Dělnická strana půjde do voleb, jen pod jinou hlavičkou*. Lidové noviny, 20. 2. 2010. (http://www.lidovky.cz/zakazana-delnicka-strana-pujde-do-voleb-jen-pod-jinou-hlavickou-pvr-/In_domov.asp?c=A100220_101839_In_domov_mk)

¹⁹⁰ Trianonská smlouva byla jednou z pařížských mírových smluv podepsaných po první světové válce a upravovala postavení Maďarska v poválečné architektuře Evropy. Maďarsko na jejím základě přišlo o 30 % národní populace a 60 % území. Pro značnou část maďarské veřejnosti zůstala tato smlouva dodnes jednou z největších historických křivd a i dnes je tzv. „fenomén Trianon“ významným bodem maďarské zahraniční politiky. HUNČÍK, Peter: *Maďarská menšina ve Slovenské republice*. In: GABAL, Ivan a kol.: c. d., s. 204.

¹⁹¹ *Roma Minority in Visegrad Countries*. In: Visegrad Info, c. d.

uherskou součástí Rakousko-uherské monarchie a v době vzniku samostatného Československa zůstalo na území nové republiky téměř 750 tisíc Maďarů.¹⁹² Do vztahů mezi Čechoslováky a etnickými Maďary se v průběhu 20. století negativně zapsalo mnoho událostí, nejvíce však asi poválečné období v rozmezí let 1945-1948, kdy v rámci Benešových dekretů přišli Maďaři na území Československa o své občanství a tedy i všechna občanská práva. Byla zahájena konfiskace maďarského majetku a také přípravy na odsun Maďarů zpět do Maďarska. Tento plán byl nakonec na Pařížské konferenci v roce 1946 na popud vítězných mocností zamítnut, přesto Československo do roku 1950 opustilo, ať už dobrovolně nebo pod nátlakem, až 350 tisíc Maďarů.¹⁹³

Moderní slovensko-maďarský spor pak zahájilo rozdělení Československa v roce 1993. Jako první ochladila vzájemné vztahy nacionalisticky orientovaná politika slovenského premiéra Mečiara, jež vykazovala zřetelnou konfrontaci mezi zájmy samostatného Slovenska a zdejší maďarské menšiny. Toto napětí, jež se v rámci Slovenska projevovalo neochotou slovenských politických stran spolupracovat s vlivnou a konstruktivní stranou Maďarské koalice, se postupně přenášelo i na Slovensko-maďarské vztahy.¹⁹⁴ Když pak v roce 2001 přijala maďarská vláda premiéra Orbána tzv. krajanský zákon, který poskytoval výhody Maďarům žijícím mimo území Maďarska, došlo mezi oběma zeměmi k první vážné diplomatické rozepři. Slovenská strana považovala maďarský zákon za zásah do národní svrchovanosti a požadovala po Maďarsku, aby bylo Slovensko z jeho působnosti vyjmuto. K tomu nakonec po dvou letech jednání skutečně došlo, postavení maďarských Slováků však bylo – jako forma kompenzace – upraveno alespoň bilaterální smlouvou.¹⁹⁵ Tím bylo téma maďarské menšiny vůbec poprvé uznáno jako důležitý předmět mezinárodní politiky.

---

¹⁹² HAVLÍK, Vlastimil: *Krajanský zákon – korálek na šňůrce slovensko-maďarských vztahů*. In: Global Politics, <http://www.globalpolitics.cz/clanky/krajansky-zakon-sr> (3. 3. 2010)

¹⁹³ HUNČÍK, Peter: *Maďarská menšina ve Slovenské republice*. In: GABAL, Ivan a kol.: c. d., s. 208-209.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 216-218.

¹⁹⁵ HAVLÍK, Vlastimil: c. d.

Od té doby v této poloze setrvalo a v současnosti funguje jako základ pro jeden z nejzávažnějších a potenciálně nejnebezpečnějších sporů na území střední Evropy. Zatím nejdramatičtější vývoj ve slovensko-maďarském sporu zaznamenal rok 2009. Nejprve nebyl maďarský prezident László Sólyom vpuštěn na slovenské území, protože se jeho plány na odhalení sochy maďarského světce ve slovenském Komárně překrývaly s citlivým datem výročí okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy, následně pak začala v září téhož roku platit slovenská novela jazykového zákona, která se týká povinného užívání slovenštiny na státních úřadech. To je maďarskou menšinou vnímáno jako akt přímé diskriminace. V návaznosti na tuto skutečnost došlo v Maďarsku i na Slovensku k řadě alarmujících násilností, které vyvrcholily neúspěšným žhářským útokem na slovenskou ambasádu v Budapešti.¹⁹⁶

Za nebezpečné je rovněž nutné považovat politické úspěchy silně nacionalisticky orientovaných stran v obou zemích, jež – podobně jako v případě romské otázky – z napětí ve vzájemných vztazích těží politický kapitál a rekrutují radikálněji smýšlející voliče. Na Slovensku se jedná o Slovenskou národní stranu, která samotnou svou existenci založila na boji s údajnou maďarskou iredentou¹⁹⁷ a v době napjatých vztahů se svými jižními sousedy se situuje do role politické hráze před maďarským extremismem. V Maďarsku se naopak slovenský nacionalismus a diskriminační kroky vůči maďarské menšině staly úspěšným programovým prostředkem radikální nacionalistické strany Hnutí za lepší Maďarsko. Potvrzují se tak slova László Öllse, že: „*Extrémisti se podporují tím, že se vzájemně napadají.*“¹⁹⁸ Dokud se budou vrcholného politického života na Slovensku i v Maďarsku účastnit silně nacionalistické strany, bude jejich populistická rétorika fungovat jako katalyzátor pro další růst extremismu na jedné i druhé straně hranice.

Společenská bezpečnost ve střední Evropě je téma podceňované a dlouhodobě neřešené. Etnické problémy dnes visegrádkou společností –

---

¹⁹⁶ *Začal platit slovenský jazykový zákon, Maďaři se bouří.* Aktuálně, 2. 9. 2009. (<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=646397>)

¹⁹⁷ KONEČNÝ, Miroslav – ZETOCHA, Karel: *Slovenská národní strana: druhá šance.* In: Středoevropské politické studie, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=235> (3. 3. 2010)

¹⁹⁸ PALATA, Luboš: c. d.

snad jedině s výjimkou Polska – rozdělují více, než kdy dříve, životní podmínky menšin žijících na území České republiky, Maďarska a Slovenska se nelepší a rasově motivovaná trestná činnost dosahuje v posledních letech nezvyklé intenzity a brutality. Neschopnost vlád tento problém řešit vede k růstu popularity extremistických skupin a ultranacionalistických politických stran, které řešení – mnohdy i za užití neústavních prostředků jako jsou polovojenské gardy v Maďarsku – slibují. Objevují se zde však i první snahy o sekuritizaci tohoto problému, ať již ve formě zákazu Dělnické strany v České republice, zákazu Maďarské gardy v Maďarsku či pokusů o zrušení občanského sdružení Slovenská pospolitosť na Slovensku. Hrozba extremismu, kterou rozdělená střeoevropská společnost produkuje, navíc vykazuje zcela zřetelnou regionální dynamiku – když se daří extremismu v jedné zemi, povzbudí a motivují tyto úspěchy podobně smýšlející skupiny v jejím bezprostředním okolí. Vznik Maďarské gardy v létě roku 2007 a medializace, jaké se díky tomu dostalo maďarským extremistům například nastartovala v zimě téhož roku vznik podobného uskupení také v České republice. Podobnou reciprocitu lze spatřovat i ve vztahu mezi slovenskými a maďarskými extremisty, jež se posilují právě vzájemnými výpady.

Je však relevantní tvrdit, že společenské pnutí a nárůst extremismu je hrozba výhradně střeoevropská? Aktuální zpráva střeoevropské výzkumné společnosti Political Capital o stavu pravicového extremismu v Evropě ukazuje, že největší nárůst podpory společnosti ultranacionálním hnutím zaznamenaly kromě střeoevropských zemí na čele s Maďarskem, Slovenskem a Českou republikou také Ukrajina, Bulharsko a Litva. Jak ale autoři výzkumu podotýkají, východoevropský extremismus je spíše než s rasovými otázkami spojen s nespokojeností s politickým systémem, vládou a způsobem, jakým vrcholní představitelé v zemi využívají své politické moci.¹⁹⁹ Také romská otázka, třebaže není pro region Visegrádu unikátní, nese výrazná střeoevropská specifika a vykazuje zřetelnou dynamiku. Poměr romské menšiny v zemích V4 je až na polskou výjimkou

---

¹⁹⁹ SZABADOS, Krisztian a kol.: *Back by Popular Demand*. In: Political Capital, http://www.riskandforecast.com/post/in-depth-analysis/back-by-popular-demand_411.html (4. 3. 2010)

srovnatelný, a stejně tak lze srovnávat i společenské postavení či míru stěhování romských rodin v rámci zemí Visegrádu. Lze konstatovat, že etnicky motivovaný extremismus a příhraniční spory utvářejí zřetelnou doménu visegrádského regionu. I proto se autor domnívá, že země střední Evropy utvářejí specifický společensko-bezpečnostní komplex.

3. 5 Environmentální bezpečnost

Environmentální bezpečnost je nejmladším oborem ve studiu bezpečnosti a ze všech pěti sektorů se asi nejvíce vymyká tradičnímu chápání tohoto pojmu. Zabývá se totiž tématy jako je narušení ekosystémů, změny klimatu, vyčerpání přírodních zdrojů, ekologické katastrofy, populační a potravinové problémy, dlouhodobě neudržitelné způsoby výroby či vliv degradace životního prostředí na společnost.²⁰⁰ Premisou je, že všechny tyto změny negativně ovlivňují míru bezpečnosti - a to jak států, jako primárních aktérů, tak i globální společnosti a lidské rasy jako celku.

Odborný pohled na tuto problematiku se liší. Zásadní otázky, jež si současné bezpečnostní společenství klade, jsou, zda-li je vůbec možné pozorovat a prokazatelně potvrdit souvislost mezi změnami životního prostředí a bezpečností a – pokud ano – má-li smysl se touto souvislostí vůbec zajímat, vzhledem k tomu, že k ovlivnění přírodních procesů máme jen omezené prostředky, případně by jakékoliv sekuritizační kroky vyžadovaly koncentrované úsilí celého mezinárodního prostoru. Například Hugh Dyer z katedry Politických a mezinárodních studií na univerzitě v Leedsu upozorňuje, že nesmírně široká agenda environmentální bezpečnosti napíná už tak nadužívaný termín bezpečnosti až za hranice rozumného použití, a to tím, že zcela mění zažitou strukturu referenčních aktérů – důležité najednou není přežití státu či úzce ohraničené komunity, ale trvale udržitelný lidský rozvoj a přežití celého mezinárodního společenství.²⁰¹

---

²⁰⁰ BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – DE WILDE, Jaap: c. d., s. 91

²⁰¹ DYER, Hugh: *Environmental Security and International Relations: The Case for Enclosure*. Review of International Studies, 27, 2001, č. 3, s. 441-450. (journals.cambridge.org)

Buzan zase podotýká, že jsme v tomto sektoru bezpečnosti zcela odkázáni na vědeckou obec, která nám: „(...) předkládá seznam environmentálních problémů, které aktuálně brzdí nebo výhledově zbrzdí vývoj naší civilizace.“²⁰² Bez odborné vědecké analýzy bychom však nebyli schopni tyto hrozby sami posoudit. Nina Graegerová, vedoucí oddělení mezinárodní politiky při Norském institutu mezinárodních vztahů, se domnívá, že životní prostředí dokáže ovlivnit jak globální přežití lidské rasy, tak i zcela konkrétní bezpečnostní vztahy mezi státy; v případech, kdy zásahy do životního prostředí či exploatace zdrojů mohou vést až k ozbrojenému konfliktu mezi státy.²⁰³ To je přesvědčení, které sdílí a kterým se aktivně zabývá například i Thomas F. Homer-Dixon, jenž v této souvislosti poukazuje zejména na nerovné vztahy a vzrůstající propast mezi bohatou severní hemisférou a zaostalou a nespokojenou jižní hemisférou.²⁰⁴

Přesto není debata o relevanci environmentální bezpečnosti pro tuto analýzu důležitá. Podstatný je fakt, že je dnes životní prostředí důležitou součástí politické a bezpečnostní agendy a jako takové je předmětem intenzivní politizace ze strany vrcholných politických představitelů ve světě i v zemích střední Evropy. Problémem pro další analýzu však zůstává výrazná globální dimenze environmentální bezpečnosti. Změny klimatu, narušení ekosystémů, vyčerpání přírodních zdrojů – to všechno jsou rizika, která se prostorově neomezují a ovlivňují každého člověka a jimž se dá postavit pouze na úrovni široké spolupráce průmyslově vysoce vyspělých zemí. Třebaže i státy Visegrádské skupiny jsou bezesporu součástí těchto celosvětových politizačních a sekuritizačních debat, nelze v tomto případě mluvit o regionální, nýbrž o globální bezpečnostní dynamice.

Při hledání čistě středoevropských environmentálních rizik navíc jen těžko narazíme na taková, která by měla závažnější bezpečnostní charakter. Zemím Visegrádu je společný zejména problém dědictví

---

²⁰² BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – DE WILDE, Jaap: c. d., s. 88-89.

²⁰³ GRAEGER, Nina: *Environmental Security?* Journal of Peace Research, 33, 1996, č. 1, s. 110. (<http://www.jstor.org/>)

²⁰⁴ HOMER-DIXON, Thomas F.: *On The Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict*. International Security, 16, 1991, č. 2, s. 76-116. (www.library.utoronto.ca)

zdevastovaného životního prostředí, jež zde zůstalo po dlouholetém ignorování této problematiky ze strany místních komunistických režimů. Ty, ačkoliv vyvinuly mechanismy na jeho ochranu, v obavě před možným nesplněním průmyslových plánů upřednostňovaly především produkci a životní problémy s tím spojené považovaly za podružné.²⁰⁵ Výsledkem intenzivní průmyslové aktivity tak bylo a stále zůstává rozsáhlé znečištění ovzduší, půdy a vodních zdrojů.

Nejproblematictější je v tomto směru zejména oblast tzv. Černého trojúhelníku v oblasti severních Čech a jihozápadního Polska, kde – i přes snahu všech zúčastněných stran snižovat množství emisí a nahrazovat zdroje znečištění šetrnějšími zdroji energie – se mísí emise z českých a polských tepelných elektráren a putují dále na sever do Polska a Německa.²⁰⁶ Země Visegrádské čtyřky sice vyvíjejí v oblasti boje se znečištěním společnou aktivitu²⁰⁷ a spolupráce na ochraně životního prostředí je jednou z hlavních priorit předsedajících zemí V4, klíčovým aktérem, který v této oblasti ovlivňuje vývoj environmentální politiky je však EU. Nejenom že pro země střední Evropy plnila roli modelu, kterému se chtěly po roce 1989 v ochraně životního prostředí vyrovnat, ale zařazením environmentální kapitoly do *acquis* také efektivně donutila státy střední Evropy skutečně řešit své mnohdy finančně velmi náročné ekologické potíže.²⁰⁸ Přispěla také k nutné harmonizaci environmentální legislativy a celkově měla zdaleka největší zásluhu na tom, že se touto problematikou začaly země ve střední Evropě skutečně reálně zabývat. Nejsilnější impulz k politizaci environmentální problematiky tedy přišel zvnějšku.

Za potenciální třetí plochu lze považovat také historický slovensko-maďarský spor o vodní dílo Gabčíkovo-Nagymaros. Společný

---

²⁰⁵ CARTER, Francis W. – TURNOCK, David: *Environmental Problems of East Central Europe*. Londýn, Routledge Studies of Societies in Transition 2002, s. 119.

²⁰⁶ VALLEY, Paul J.: *Environmental Security in the Czech republic: Status and Concerns in the Post Communist Era*. In: Institute for National Security Studies, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA365524&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> s. 29-30 (8. 3. 2010)

²⁰⁷ Zejména v rámci projektu „Zelený Visegrád“, v němž je na projekty udržitelného rozvoje a snižování emisí CO₂ vyčleněna část z 300 tisíc Euro v rámci tzv. Visegrádského strategického programu. *Visegrad Strategic Program*. In: The Visegrad Group, <http://www.visegradfund.org/grants.html> (8. 3. 2010)

²⁰⁸ ANDONOVA, Liliana B.: *The Europeanization of Environmental Policy*. In: SCHIMMELFENNING, Frank – SEDELMEIER, Ulrich (eds.): *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. New York 2005, s. 135-155.

československo-maďarský projekt z konce 70. let minulého století měl za úkol zlepšit splavnost Dunaje a zabránit častým povodním, vyvolal však v Maďarsku sérii prudkých protestů z důvodu obav z možných ekologických dopadů, které by vyvolalo zaplavení rozsáhlých území na slovensko-maďarské hranici. V roce 1989 Maďarsko pod tlakem veřejnosti a vědecké obce zastavilo stavební práce na své části projektu, na což Československá strana reagovala zahájením prací na náhradním řešení. To mělo umožnit fungování vodního díla i bez maďarské spolupráce. Obě strany pak hledaly podporu u Mezinárodního soudního dvora v Haagu. Slovensko žalovalo Maďarsko za nedodržení smlouvy a zastavení stavby, Maďarsko se na soudní dvůr obrátilo kvůli jednostrannému dokončení stavby i přes nesouhlas druhé strany. Soud pak v roce 1997 rozhodl, že původní smlouvu porušily obě strany a musí najít bilaterální řešení, které by režim fungování vodního díla na slovensko-maďarské hranici upravilo.²⁰⁹ K tomu však až do současnosti nedošlo. I přes to, že problém Gabčíkova je dodnes aktivní a lze mu přisuzovat jistou roli v současných napjatých diplomatických vztazích mezi oběma zeměmi, jen těžko bychom ho mohli označit za bezpečnostní hrozbu.

Třebaže se ani dnes bezpečnostní společenství neshodne na roli, jakou je třeba ekologii ve studiu bezpečnosti přisoudit, stala se tato oblast bezesporu pevnou součástí politické a bezpečnostní agendy nejenom v zemích Visegrádské čtyřky. Přesto se autor textu nedomnívá, že by sama tato skutečnost umožňovala mluvit o existenci středoevropského environmentálního bezpečnostního komplexu. Primární ekologické hrozby jako jsou změny klimatu, ztenčování ozónové vrstvy, vyčerpání přírodních zdrojů, odlesňování, přelidnění apod. jsou témata s velmi výrazným globálním kontextem a v globálním prostředí proto musí být adresována.

Na druhou stranu specifická regionální environmentální rizika, jako je nutnost vypořádat se se silným znečištěním ovzduší, půdy a vody, sice jistou regionální dynamiku generují, klíčovou roli katalyzátoru politizace a sekuritizace těchto témat v regionu však sehrála a stále sehrává EU a její přísná ekologická legislativa, jež byla podmínkou přijetí zemí V4 do Unie.

---

²⁰⁹ BALOGOVÁ, Beata: *Slovakia Again Discussing Completion of Gabčíkovo-Nagymaros*. The Slovak Spectator, 4. 1. 2006. (<http://spectator.sme.sk/articles/view/21981>)

Absence výraznějších sdílených environmentálních hrozeb a sporů v kombinaci s výraznou rolí EU v řešení ekologických otázek umožňuje tvrdit, že země Visegrádu nevytvářejí společný environmentální bezpečnostní komplex.

Závěr

V úvodu této práce byl stanoven následující předpoklad: *V oblasti střední Evropy dnes neexistuje dostatečné množství společných bezpečnostních hrozeb, jež by motivovaly země regionu k pokračování či k dalšímu rozvíjení regionální bezpečnostní spolupráce.* Tato premisa byla ověřována aplikací teorie homogenních regionálních bezpečnostních komplexů na současnou bezpečnostní situaci ve střední Evropě, a to zvláště pro každou bezpečnostní dimenzi sektorového přístupu k bezpečnosti – vojenskou, politickou, ekonomickou, společenskou a environmentální. Cílem bylo rozhodnout, lze-li v rámci Visegrádské skupiny pozorovat taková sdílená bezpečnostní rizika a prvky teritoriálně ohraničené bezpečnostní závislosti, které by vytvořily podmínky vhodné pro rozvoj regionální bezpečnostní spolupráce.

V oblasti vojenské dimenze bezpečnosti se práce věnovala čtveřici bezpečnostních výzev a společných projektů vojenského charakteru, se kterými se musela Visegrádská skupina v průběhu dvou dekad vypořádat. Jednalo se o problémy spojené s rozpuštěním Varšavské smlouvy a s odsunem sovětských vojsk z území střední Evropy, o rizika spjatá s modernizací armád, zaváděním nových bezpečnostních doktrín a zajištěním civilní kontroly nad ozbrojenými složkami, o problematické hledání nové bezpečnostní orientace a cest k zajištění vlastní bezpečnosti a konečně o společnou snahu završit přístupový proces do struktur NATO. Na základě předložených skutečností lze dojít k závěru, že v této oblasti prodělala střední Evropa změny, jejichž středobodem se stal zejména vstup zemí Visegrádské skupiny do NATO v roce 1999 respektive 2004.

Události mezi roky 1989 a 2004 byly určovány především snahou vymanit se ze sovětského mocenského vlivu, ztrátou bezpečnostních garancí, úsilím vyhnout se možnému mocenskému revizionismu z ruské strany a později i společným úsilím pomoci do NATO také Slovensku, jež zůstalo v první vlně rozšíření pozadu. Teritoriálně ohraničená povaha těchto bezpečnostních výzev vytvářela zřetelnou vzájemnou bezpečnostní závislost a motivovala státy regionu k úzké kooperaci, již výrazněji otrásl

jedině vnitropolitické změny a s nimi spojený posun v zahraničně-politické orientaci členských zemí mezi roky 1993-1999. I poté však dokázaly země Visegrádu v rámci snahy pomoci Slovensku na jeho cestě do Aliance bezpečnostní spolupráci obnovit. Zlom přišel v roce 2004, kdy byl završen vstup všech členských států Visegrádské skupiny do NATO. Došlo tak k naplnění dlouhodobých bezpečnostních cílů stanovených na počátku 90. let minulého století a s tím i ke ztrátě motivace či potřeby postupovat v oblasti vojenské bezpečnosti společně.

V současné době střední Evropa nečelí – na rozdíl od první poloviny 90. let minulého století – žádným specifickým, teritoriálně ohraničeným bezpečnostním hrozbám. Ty obecné a globální, jako je terorismus, proliferace zbraní hromadného ničení či regionální konflikty v nestabilních oblastech světa pak sekuritizuje prostřednictvím plnění aliančních závazků v NATO. V rámci NATO je navíc Visegrádská skupina rozdělena do dvou rozdílných organizačních křídel, což dále snižuje pravděpodobnost užší vojenské spolupráce. V době, kdy chybí významné bezpečnostní pojítka se tak naplno projevují rozdílné geopolitické orientace států střední Evropy. Polsko se zcela realizuje v intencích NATO a svou pozornost zaměřuje spíše na sever do oblasti Pobaltí, Dánska a Německa. Maďarsko na jižním křídle NATO se soustředí na své zahraničněpolitické priority, což je zejména stabilita a mír na Balkáně – s čímž souvisí i snaha Maďarska pomoci do NATO zemím jako je Albánie, Chorvatsko či Makedonie – a dobré sousedské vztahy s Rumunskem, kde žije nejpočetnější maďarská menšina. Orientuje se tedy spíše jižním a jihovýchodním směrem. Relativně aktivní tak zůstává pouze Česko-slovenská spolupráce, i ta však postrádá intenzitu, jakou měla ještě před deseti lety a soustředí se spíše na společná cvičení a vzdělávání vojenských expertů.

V posledních letech poskytla příležitost oživit v současnosti nefunkční vazby tvorba evropských brigád rychlé reakce v rámci EU. Myšlenka na vytvoření společné visegrádské brigády však už několik let setrvává v rovině politických deklamací a odkládaných plánů. Jedinou motivací k vytvoření takové jednotky by byly finanční úspory, to však, zdá se, není pro země střední Evropy dostatečně silný jednotící impuls. Lze

proto konstatovat, že v současnosti Visegrádská skupina neutváří regionální bezpečnostní komplex. Absence společné, teritoriálně ohraničené vojenské hrozby znemožňuje vytvoření vzájemné bezpečnostní závislosti, a tedy i brání rozvinutí snahy pracovat na společné sekuritizaci. Lze předpokládat, že vojenská bezpečnostní spolupráce bude i nadále v rámci Visegrádských vztahů ztrácet na již tak velmi malé důležitosti, až postupně z plánů uskupení zcela vymizí.

Druhou analyzovanou oblastí středoevropské bezpečnosti byla její politická dimenze. V tomto sektoru lze identifikovat dvě bezpečnostní hrozby, jimž země střední Evropy v současnosti čelí. Jedná se o důsledky konsolidace demokratických režimů na čele s korupcí a o hrozby národní suverenity spojené se vstupem do EU. Korupce je součástí tzv. *systémových* problémů demokratické konsolidace, jak je definoval S. Huntington. Jedná se o problémy způsobené konfrontací se skutečným fungováním demokratického systému – v tomto konkrétním případě o zneužívání postavení a podléhání tlaku hospodářských zájmových skupin.²¹⁰ Ukázalo se, že tento problém je rozšířený ve všech zemích Visegrádské skupiny a je spojen nejčastěji s dokončováním privatizace státních podniků. Třebaže politickou nestabilitu a demokratickou deziluzi vyvolal ve všech pěti členských zemích, zdaleka nejzávažněji je vnímán v Maďarsku a na Slovensku, kde vedl v posledních pěti letech k prudkému poklesu podpory porevolučnímu politickému vývoji a v Maďarsku dokonce vyústil v násilné protivládní protesty a střety s policií v září 2006.

Jak ale ukázal aktuální průzkum americké společnosti Pew Research Center, není propad důvěry v demokratické instituce výhradním problémem střední Evropy. Ve skutečnosti čelí stejným a větším problémům všechny evropské země, jež v roce 1989 a později zahájily proces demokratické tranzice – Bulharsko, Rumunsko, Ukrajina i pobaltské republiky. Kromě specifické teritoriality postrádají politické hrozby také potřebnou regionální dynamiku. Konkrétně v případě rozšířeného problému korupce lze sice nalézt společný původ problému, jeho řešení však není vázáno na podmínku mezistátní spolupráce.

---

²¹⁰ HUNTINGTON, Samuel P.: c. d., s. 204-205.

S korupcí se může každý stát střední Evropy vypořádat po svém a tuto jeho snahu nijak neovlivní skutečnost, že ostatní středoevropské země podobné snahy nevyvíjejí.

Obava z ohrožení národní suverenity ze strany EU existovala v rámci politické debaty v zemích Visegrádské skupiny už relativně dlouho před samotným vstupem v roce 2004, ve skutečně závažnou celospolečenskou debatu však přerostla až během procesu spojeného s ratifikací Lisabonské smlouvy v České republice v roce 2009. Český prezident Klaus, poté co napadl ústavnost smlouvy a následně podmiňoval její podepsání výjimkou z Evropské listiny základních práv sice dokument podepsal, země se však v tomto období dostala na pokraj závažné ústavní krize.

O skutečném ohrožení národní suverenity ze strany EU je možné pochybovat, protože proces evropské integrace je dobrovolný a státy se části své suverenity vzdávají výměnou za výhody, které jim členství v EU přinese.²¹¹ Nehledě na oprávněnost podobných debat se však na příkladu České republiky ukazuje, že mohou mít sílu ohrozit demokratickou stabilitu a ústavní pořádek. Nelze však zároveň tvrdit, že by obavy českého prezidenta sdíleli i vysocí ústavní činitelé v jiných středoevropských zemích. Ve skutečnosti je ohrožení národní suverenity vnímáno jako hrozba stále spíše okruhem radikálních a okrajových subjektů politického spektra. Ve výsledku můžeme konstatovat, že střední Evropa samostatný politický bezpečnostní region nevytváří. Stanovené hrozby buď postrádají jasné teritoriální ohraničení a vzájemnou závislost (korupce) nebo nejsou jako skutečná hrozba vnímány dostatečným počtem analyzovaných subjektů (ohrožení národní suverenity v rámci EU). O rozvoji spolupráce v této oblasti je proto možné pochybovat.

Další analyzovanou oblastí byla ekonomická sféra bezpečnosti ve střední Evropě. Zde byla jako primární hrozba identifikována závislost zemí střední Evropy na dodávkách energetických surovin z Ruské federace. Odtud země Visegrádské skupiny dovážejí v současnosti mezi 50 % - 100 % své domácí spotřeby plynu. V posledních letech navíc

---

²¹¹ PLOCEK, Josef: c. d.

dochází k expanzi ruských energetických firem na středoevropské trhy, což v mnoha případech ohrožuje národní kontrolu nad energetickými distribučními sítěmi.

Jak odhalila analýza jednotlivých energetických politik států střední Evropy, zajištění stabilních dodávek surovin je ve všech zemích shodně vnímáno jako velmi důležitý prvek národní ekonomické bezpečnosti. Třebaže individuální přístupy k zajištění dodávek se v členských zemích Visegrádské skupiny v průběhu posledních dvaceti let výrazně lišily, provázanost tranzitních sítí a shodná rizika, jež s sebou nesou potencionální výpadky ruských dodávek je v posledních dvou letech nutí své postoje více harmonizovat. Ukazuje se, že bez vzájemné spolupráce a společných investic do vylepšení tranzitní sítě a budování nových plynovodů – ať už z oblasti Kaspického nebo Severního moře – není možné s energetickou závislostí na Rusku účinně bojovat. Úsilí zintenzivnit spolupráci v této oblasti nejlépe dokumentuje energetický summit zemí V4, jenž se uskutečnil v únoru roku 2010 v Budapešti a jenž ve společné deklaraci stanovil energetickou spolupráci jako jednu z priorit budoucí Visegrádské spolupráce. Lze proto konstatovat, že zde existuje zřetelná regionální bezpečnostní závislost.

Zároveň však summit v Budapešti ukázal, že ani v případě energetické politiky nelze mluvit o výhradně středoevropském teritoriálním ohraničení. Účast zemí jako je Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvatsko, Srbsko, Slovinsko a Rumunsko na summitu poukazuje na skutečnost, že i státy jihovýchodní a východní Evropy dnes čelí stejným energetickým výzvám. Mnoho z těchto zemí navíc v budoucnu utvoří důležité transportní uzly v projektech na dopravu „neruského“ plynu do střední Evropy – ať už se jedná o Bulharsko a Rumunsko v případě plynovodu Nabucco nebo o Chorvatsko v případě budování zásobníků na LNG na pobřeží Jaderského moře. Úsilí o zajištění diverzifikace zdrojů je proto otázkou široké spolupráce napříč zeměmi střední a východní Evropy a nemůže být efektivně sekuritizováno pouze na úrovni členských zemí V4.

I přesto se před zeměmi Visegrádské skupiny otevírá relativně nová role. Už nyní se stal Visegrád hlavní hnací silou širší regionální spolupráce

jednotící státy střední, jihovýchodní a východní Evropy a v budoucnu by se mohl stát platformou pro vyvíjení koordinovaného tlaku na EU s cílem urychlit rozhodnutí o přijetí společné vnější energetické politiky. Bez asistence a hlavně finanční podpory EU totiž nebude možné všechna předsevzetí společné budapeštské deklarace realizovat. Otázkou zůstává, nakolik může být aktuální budapeštský energetický summit považován za opravdový zlom ve fungování Visegrádské skupiny a jak velká bude ochota zemí jako je Bulharsko a Maďarsko, jež hrají důležitou roli i v ruských plánech na výstavbu nových plynovodů, skutečně aktivně spolupracovat.

V dimenzi společenské bezpečnosti byla analyzována problematika etnických a národnostních menšin. V otázce etnik byla diskutována romská otázka, protože Romové představují v současnosti zdaleka nejpočetnější etnickou menšinu ve střední Evropě a až na výjimku Polska jsou takřka rovnoměrně zastoupeni ve všech zbylých zemích Visegrádské skupiny. Spojovacím prvkem v postavení Romů ve střední Evropě je především velmi slabá úroveň sociální integrace, nízká úroveň vzdělání, nezaměstnanost, špatné životní podmínky a konflikty s většinovým obyvatelstvem. Středoevropské vlády se zatím vesměs neúspěšně potýkají s nedostatkem snahy tyto podmínky rozsáhleji a systematicky řešit, což je dáno zejména velkou společenskou citlivostí této tematiky.

Jejich nečinnost však vede pouze k eskalaci už tak napjatých vztahů s většinovým obyvatelstvem, přispívá k radikalizaci společnosti a též k růstu podpory pro extrémistické a ultranacionálně orientované skupiny, jež této nečinnosti využívají k vlastní propagaci. Odkaz na zanedbané společenské hrozby a příslib přímočarého řešení etnických problémů tak může sloužit jako prostředek extremistů k získání reálné politické moci. Že se jedná o reálnou hrozbu dokazují politické úspěchy nacionalistických stran jako je Jobbik v Maďarsku a Národní strana na Slovensku nebo široká společenská debata, kterou rozpoutala Dělnická strana a její postoj k romské otázce v České republice. Dříve zanedbávaný společenský problém se aktuálně stává i cílem sekuritizace, kdy ve snaze zabránit dalšímu šíření extremismu dochází k ústavním zákazům některých

extremistických skupin jako byla právě Dělnická strana v České republice nebo polovojenské Národní gardy v Maďarsku.

Otázka národnostních menšin se týká především soužití Slováků s početnou maďarskou menšinou na území Slovenska. Povaha tohoto vztahu generuje kromě řady vnitrostátních problémů také závažné mezinárodní incidenty mezi vládami Maďarska a Slovenska. Dlouhodobě napjatá situace vyústila v rozsáhlou mezistátní krizi v roce 2009, kdy vstoupil v platnost slovenský jazykový zákon. Napětí ve vzájemných vztazích nahrává – podobně jako v romské otázce – rozvoji nacionalismu a extremismu v obou zemích. Je zde navíc silně patrná regionální dynamika, jelikož úspěch extremismu na jedné straně podporuje podobná hnutí i v okolních zemích a vzájemné nacionální výpady jen utvrzují druhou stranu v jejím přesvědčení, že bojuje za spravedlivou věc.

Společnou bezpečnostní hrozbou je v tomto případě extremismus a jeho rostoucí podpora. Tato hrozba vykazuje v rámci střední Evropy zřetelné rysy regionální dynamiky a vzájemné bezpečnostní závislosti – problém není možné vyřešit jednostranně a bez spolupráce s ostatními zeměmi v regionu. Na rozdíl od ostatních doposud analyzovaných dimenzí bezpečnosti zde nalezneme i zřetelné středoevropské teritoriální ohraničení. Jak vyplývá z průzkumu společnosti Political Capital, podpora extremismu sice roste i na východě Evropy, jeho povaha zde však nevychází ze společenských, ale spíše z vnitropolitických problémů.²¹² Lze tedy konstatovat, že v rámci společenské dimenze vytvářejí státy Visegrádské skupiny regionální bezpečnostní komplex. Společenská bezpečnost se tak jeví jako ideální oblast pro rozvoj bezpečnostní spolupráce, ať již prostřednictvím výměny zkušeností s řešením etnických otázek či v rámci společného boje s nacionalizmem a extremismem. V tomto směru by bylo možné využít, případně i rozšířit existujících kapacit Visegrádského fondu. Faktem ovšem zůstává, že žádné takové iniciativy zatím v rámci V4 patrné nejsou, což může být dáno tím, že společenské hrozby zatím nejsou natolik zjevné. Ostatně i na národní úrovni je tato otázka sekuritizována jen pozvolna a to ještě v nejmarkantnějších a

---

²¹² SZABADOS, Krisztian a kol.: c. d.

mediálně nejsledovanějších případech. V potaz je třeba brát také úroveň slovensko-maďarských vztahů, jež jsou v současnosti politickým extremismem na obou stranách ovlivňovány. Politická vůle řešit tuto citlivou otázku společně a na regionální úrovni zde momentálně chybí.

Jako poslední byla analyzována environmentální bezpečnostní dimenze. Analýzu regionální dynamiky v tomto případě komplikoval výrazně globální charakter této oblasti bezpečnosti, jenž je primárně udáván tématy jako je globální oteplování, narušení ekosystémů, vyčerpání zdrojů apod. Charakter těchto hrozeb přirozeně znemožňuje jejich sekuritizaci na úrovni regionů a sub-regionů. Čistě Visegrádská ekologická rizika navíc postrádají závažnější bezpečnostní charakter. Kapitola se zabývala zejména znečištěním ovzduší, vody a půdy, které je společným visegrádským dědictvím po zdejších komunistických režimech. V napravování těchto škod a zavádění přísnějších ekologických standardů však hraje primární roli EU, která jako první zemím střední Evropy představila ekologii jako důležitou politickou agendu. Visegrádské země sice v rámci svých předsednických programů zdůrazňují ekologickou spolupráci, ta se však soustředí výhradně na podfinancovaný projekt Zelený Visegrád na podporu ekologických projektů v rámci střední Evropy. Toto úsilí má spíše deklarovat snahu zemí střední Evropy dodržovat a dále rozvíjet evropské ekologické standardy. Kapitola se rovněž zabývala kontroverzním bodem slovensko-maďarských vztahů, jenž tvoří stále otevřený spor o částečně nedostavěné vodní dílo Gabčíkovo-Nagymaros. Autor však došel k závěru, že tato otázka dnes nehraje v již tak zjitřených slovensko-maďarských vztazích výraznější roli a nelze ji považovat za bezpečnostní hrozbu.

Lze konstatovat, že v oblasti environmentální bezpečnosti postrádá střední Evropa jakoukoliv výraznější společnou výzvu. Na primární ekologické hrozby jako jsou změny klimatu, přelidnění či kácení deštných pralesů má spolupráce v rámci regionu jen velmi malý vliv a otázka nápravy zničeného životního prostředí v zemích Visegrádu je dnes koordinována spíše z Bruselu. Prvky bezpečnostní komplexu zde tedy zcela chybí a je proto vysoce nepravděpodobné, že tato oblast bude hrát v další spolupráci zemí Visegrádské skupiny významnější úlohu.

Na základě stanovených skutečností je možné prohlásit v úvodu vyřčený předpoklad za platný. Jak ukázal rozbor pěti samostatných dimenzí bezpečnosti ve střední Evropě, v současnosti zde neexistuje dostatečné množství společných bezpečnostních hrozeb, jež by motivovaly členské země Visegrádské skupiny k obnovení či dokonce rozvíjení vzájemné bezpečnostní spolupráce a jež by byly dostatečně silným impulzem k překonání rozdílných geopolitických zájmů a zahraničně-politických orientací.

V dimenzi vojenské chybí v současnosti společná hrozba a rozdílná geopolitická orientace zemí střední Evropy není nakloněna ani spolupráci v rámci sil NATO nebo EU. V politické dimenzi byla identifikována hrozba korupce, jež působí proti důvěře společnosti v demokratické instituce a vede k ohrožení legitimacy současných politických režimů. Ukázalo se však, že se jedná o problém rozšířený stejnou měrou i v zemích východní Evropy a navíc postrádá potřebný prvek bezpečnostní závislosti. V ekonomické bezpečnostní dimenzi byla jako hrozba identifikována energetická závislost na Ruské federaci, i zde však existuje velmi silné napojení na země východní a jihovýchodní Evropy. To jsou také oblasti, se kterými nyní Visegrádská skupina nově rozvíjí společnou energetickou politiku. Jedinou bezpečnostní dimenzí, kde bylo možné uznat existenci regionálního bezpečnostního komplexu, a tedy i vysledovat jedinečné podmínky pro rozvíjení vzájemné spolupráce pouze v rámci existující visegrádské čtveřice, se ukázala být společenská bezpečnost. I přes zjevnou bezpečnostní závislost a ideální podmínky pro rozvoj užší spolupráce však v současnosti neexistuje v této oblasti žádná společná iniciativa a plány na její rozvoj nefigurují ani v aktuálních prioritách předsednické země.²¹³ V rámci dimenze environmentální nezjistila analýza žádnou významnou společnou hrozbu, a tudíž ani nepředpokládá zvýšenou spolupráci nad rámec existujícího programu Zelený Visegrád.

---

²¹³ 2009/2010 Hungarian Presidency. In: The Visegrad Group, <http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=1&articleID=23256&ctag=articlelist&iid=1> (14. 3. 2010)

Co se sekundárních cílů práce týče, v úvodu byly stanoveny tři. První se týkal relevance sektorového přístupu k bezpečnostní analýze, druhý měl zhodnotit důsledky absence institucionalizace na fungování V4 a poslední se týkal možného rozvoje spolupráce v rámci mechanismu V+. Přínos sektorového přístupu k bezpečnostní analýze lze hodnotit spíše kladně. Analýzou všech pěti sektorů bezpečnosti sice došlo k jistému rozmělnění tématu na úkor podrobnějšího vhledu do jednotlivých dimenzí, zároveň však tato metoda umožnila získat širší náhled na bezpečnostní situaci v regionu. Třebaže některá témata, jako například otázka romské menšiny, se mohou zdát pro výzkum bezpečnosti irelevantní, *sektorový přístup* umožňuje umístit i tyto otázky do širší perspektivy a odhalit jejich možné bezpečnostní dopady například v rámci politické dimenze. Kdyby se analýza bezpečnostní spolupráce soustředila pouze na jednu konkrétní dimenzi, tyto souvislosti by odhalit nedokázala.

V otázce volné organizační struktury Visegrádské skupiny lze konstatovat, že absence pevných institucí hraje v jejím fungování významnou roli. Skutečnost, že je toto společenství odkázáno výhradně na vůli čelních představitelů V4 jednat znamená, že míra spolupráce v bezpečnostních otázkách se bude vždy odvíjet od momentální zahraničně-politické orientace jednotlivých vlád členských zemí. To potvrzuje například období po roce 1993, kdy V4 spojovala snaha vstoupit do NATO, ale absence politické vůle tuto oblast možné spolupráce efektivně blokovala až do roku 1999. V současnosti lze paralelu sledovat v oblasti společenské bezpečnosti, kde jsme sice dokázali identifikovat existenci bezpečnostního komplexu, ale žádná konkrétní spolupráce v této oblasti neexistuje a podle střednědobých plánů předsednických zemí se ani nechystá. Důvod lze hledat i v napjatých slovensko-maďarských vztazích a v neochotě těchto dvou zemí, jichž se dopady společenské disharmonie týkají nejvíce, v této citlivé oblasti spolupracovat a jeho přenesením na regionální úroveň vůbec přiznat, že se jedná o závažný problém.

Co se zhodnocení přínosů možného rozvoje spolupráce v rámci mechanismu V+, týče, je možné konstatovat, že tato forma rozšířené kooperace dnes představuje možné východisko ze situace, v níž se

Visegrádská skupina ocitla. V době, kdy současní partneři jen těžko hledají společné náměty může být zaměření na společné problémy střední a východní Evropy vhodným impulsem k oživení společné činnosti. Tato tendence už se ostatně projevila například v oblasti energetické spolupráce, kde Visegrád napevno počítá se zapojením zemí Balkánu a východní Evropy k úsilí o větší diverzifikaci energetických zdrojů. Prostor pro kooperaci s východními partnery existuje i v oblasti společenské bezpečnosti, kde lze pozorovat mnoho podobných vývojových tendencí. Expanze aktivit na jih a na východ je navíc přirozeným vyústěním geopolitických orientací Polska a Maďarska, které o podobné rozšíření působnosti Visegrádu usilovaly již v polovině 90. let minulého století. Otázkou zůstává, jak bude tento trend vyhovovat České republice, která se vazbám k východní Evropě snažila vždy spíše vyhnout.

Abstrakt

FRANTA, Dalibor: *Perspektivy středoevropské bezpečnostní spolupráce*. Magisterská diplomová práce. Olomouc, Katedra politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci 2010, 118 s.

Klíčová slova: Bezpečnostní spolupráce, střední Evropa, Visegrádská skupina, regionální bezpečnostní komplexy, vojenská bezpečnost, politická bezpečnost, ekonomická bezpečnost, společenská bezpečnost, environmentální bezpečnost.

Magisterská diplomová práce se zaměřuje na bezpečnostní spolupráci ve střední Evropě, konkrétně v zemích Visegrádské skupiny – v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku. Text sleduje vývoj kooperace v regionu od roku 1989 až do současnosti a v rámci tzv. *sektorového přístupu* k bezpečnosti analyzuje perspektivy další spolupráce v oblasti vojenské, politické, ekonomické, společenské a environmentální bezpečnosti. Důraz je kladen zejména na potenciál zemí střední Evropy vytvářet specifické regionální bezpečnostní komplexy. Cílem práce je dokázat, že střední Evropa ve své současné podobě postrádá společnou a zemím střední Evropy jedinečnou bezpečnostní hrozbu, která by vyžadovala společnou sekuritizaci a motivovala region ke spolupráci v bezpečnostní dimenzi nad rámec společného členství v organizacích jako je Severoatlantická aliance nebo Evropská unie.

Práce se skládá ze tří částí. První stanoví teoretický rámec, představuje klíčové pojmy užití v textu a vymezuje Visegrádskou skupinu jako hlavní objekt analýzy. Druhá část se věnuje vývoji kooperace v rámci Visegrádské skupiny, představuje hlavní historická a regionální pojítka, ale též klíčové třecí plochy a limity kooperace v rámci tohoto uskupení. Třetí kapitola se pak zaměřuje na konkrétní témata středoevropské bezpečnosti, a to zvláště pro oblast vojenské, politické, ekonomické, společenské a environmentální bezpečnosti. Stanoví konkrétní aktuální výzvy a analyzuje jejich potenciál pro formování regionálních bezpečnostních komplexů, a tedy i pravděpodobnost, že se v budoucnu stanou společným objektem sekuritizace.

Abstract

FRANTA, Dalibor: *The Perspectives of Central European Security Cooperation*. Master Thesis, the Department of Political Science and European Studies, Faculty of Arts, Palacký University Olomouc 2010, 118 p.

Key words: Security Cooperation, Central Europe, Visegrad Group, Regional Security Complexes, Military Security, Political Security, Economic Security, Societal Security, Environmental Security.

This Master Thesis focuses on security cooperation in Central Europe, represented by the Visegrad Group countries – Czech republic, Hungary, Poland and Slovakia. The text follows the development of cooperation in the region from 1989 to the present and while using so-called *sectoral approach*, it strives to analyze the prospects for further cooperation in military, economic, societal and environmental security issues. The emphasis is on the potential of Central European countries to create specific regional security complexes. The goal is to prove that Central Europe in its present form lacks the common and unique security threat that would require joint securitization and that would encourage the region to cooperate in security dimension, beyond the common membership in organizations such as North Atlantic Treaty Organization or European Union.

The thesis consists of three parts. The first provides a theoretical framework, presents the key concepts used in the text and defines the Visegrad Group as the main object of analysis. The second part deals with cooperation within the Visegrad Group. It introduces a major historical and regional links, but also key areas of disagreements and the limits of cooperation. The third chapter focuses on specific topics of Central European security in military, political, economic, societal and environmental dimensions of security. The chapter provides specific security challenges and analyzes their potential to create regional security complexes and thus the likelihood that they will become the subjects of joint securitization in the future.

Anotace

Autor	Bc. Dalibor Franta
Instituce	Katedra politologie a evropských studií Filozofická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci
Název práce	Perspektivy středoevropské bezpečnostní spolupráce
Vedoucí práce	Mgr. Dan Marek, Ph.D., M.A.
Jazyk práce	český
Počet slov	25 811
Počet znaků	185 838
Počet konzultovaných zdrojů	124

Klíčová slova

Bezpečnostní spolupráce, střední Evropa, Visegrádská skupina, regionální bezpečnostní komplexy, vojenská bezpečnost, politická bezpečnost, ekonomická bezpečnost, společenská bezpečnost, environmentální bezpečnost.

Krátký popis

Práce se zaměřuje na bezpečnostní spolupráci v rámci zemí Visegrádská skupiny. Analyzuje možná bezpečnostní rizika v oblasti vojenské, politické, ekonomické, společenské a environmentální bezpečnosti a za použití teorie regionálních bezpečnostních komplexů zkoumá, zdali vytvářejí prostor pro rozvoj bezpečnostní spolupráce ve střední Evropě.

Zdroje

Prameny

2009/2010 Hungarian Presidency. In: The Visegrad Group,
<http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=1&articleID=23256&ctag=articlelist&iid=1> (14. 3. 2010)

Contents of Visegrad Cooperation approved by the Prime Ministers' Summit Bratislava on 14th May 1999. In: The Visegrad Group,
<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=859&articleID=3937&ctag=articlelist&iid=1> (19. 1. 2010)

Czech republic. In: Migration Information Source,
http://www.migrationinformation.org/Resources/czech_republic.cfm (2. 3. 2010)

Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on cooperation of the Visegrad Group countries after their accession to the European Union. In: The Visegrad Group,
<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=939&articleID=3894&ctag=articlelist&iid=1> (20. 1. 2010)

Declaration of the Budapest V4+ Energy Security Summit. In: The Visegrad Group,
<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=1&articleID=27720&ctag=articlelist&iid=1> (25. 2. 2010)

Deklarace o spolupráci České a Slovenské Federativní republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace. In: The Visegrad Group,
<http://www.visegradgroup.eu/download.php?ctag=download&docID=36> (15. 1. 2010)

Executive Report on Polish Presidency in the Visegrad Group, July 2008 – June 2009. In: The Visegrad Group,
<http://www.visegradgroup.eu/download.php?ctag=download&docID=132> (12. 9. 2009)

Guidelines on the Future Areas of Visegrad Cooperation. In: The Visegrad Group,
<http://visegradgroup.eu/main.php?folderID=940&articleID=3936&ctag=articlelist&iid=1> (20. 1. 2010)

Hungary. In: Migration Information Source,
<http://www.migrationinformation.org/Resources/hungary.cfm> (2. 3. 2010)

Hungary and the integration endeavours of the Western Balkans region. In: Ministry of the Foreign Affairs of the Republic of Hungary, http://www.mfa.gov.hu/kum/en/bal/foreign_policy/security_policy/hungary_in_nato/hungary_western_balkan/ (18. 2. 2010)

Pracovní program českého předsednictví – Evropa bez bariér. In: EU2009, <http://www.eu2009.cz/scripts/file.php?id=6225&down=yes> (25. 2. 2010)

Programové prohlášení vlády ČR. In: Vláda České republiky, <http://www.vlada.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/PVV-cerven-2009.pdf> (25. 2. 2010)

Slovakia Net Migration Rate. In: Index Mundi, http://www.indexmundi.com/slovakia/net_migration_rate.html (2. 3. 2010)

Visegrad Strategic Program. In: The Visegrad Fund, <http://www.visegradfund.org/grants.html> (8. 3. 2010)

Volby NR SR 2006. In: Štatistický úrad Slovenskej republiky, http://www.statistics.sk/nrsr_2006/slov/obvod/results/tab3.jsp (5. 3. 2010)

The Alliance's Strategic Concept. In: North Atlantic Treaty Organization, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (17. 2. 2010)

Literatura

ALTING VON GEUSAU, Frans A. M. – PELKMANS, Jacques: *National Economic Security: Perceptions, Threats and Policies*. Tilburg, John F. Kennedy Institute 1982

Analýzy a hodnotenia. In: Transparency International Slovensko, <http://transparency.sk/analyza-hodnotenie/> (25. 2. 2010)

ANDONOVA, Liliana B.: *The Europeanization of Environmental Policy*. In: SCHIMMELFENNING, Frank – SEDELMEIER, Ulrich (eds.): *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. New York 2005, s. 135-155.

AYOOB, Mohammed: *Defining Security: A Subaltern Realist Perspective*. In: KRAUSE, Keith – WILLIAMS, Michael C. (eds.): *Critical Security Studies – Concepts and Cases*. Londýn, UCL Press Limited 1997, s. 121-149.

BAILES, Alyson J. K. – COTTEY, Andrew: *Regional Security Cooperation in the Early 21st Century*. In: SIPRI Yearbook 2006: Armament, Disarmament and International Security, <http://yearbook2006.sipri.org/files/yb06ch04.pdf> (7. 3. 2010)

Bajnai: Energetický summit bol pre V4 mílnikom. The Epoch Times, 25. 2. 2010. (<http://www.velkaepocha.sk/2010022412533/MADARSKO-Energeticky-summit-bol-pre-V4-milnikom-tvrdi-Bajnai.html>)

BALABÁN, Miloš – DUCHEK, Jan – STEJSKAL, Libor: *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2007.

BALOGOVÁ, Beata: *Slovakia Again Discussing Completion of Gabčíkovo-Nagymaros*. The Slovak Spectator, 4. 1. 2006. (<http://spectator.sme.sk/articles/view/21981>)

BARTOŠ, Adam B.: *V Lisabonu chci záruky proti prolomení Benešových dekretů, potvrdil Klaus*. iDnes, 9. 10. 2009. (http://zpravy.idnes.cz/v-lisabonu-chci-zaruky-proti-prolomeni-benesovych-dekretu-potvrdil-klaus-1ti-/domaci.asp?c=A091009_103038_domaci_adb)

BOHLEN, Celestine: *Evolution in Europe; As Soviets Leave Hungary, Dispute Arises Over the Bill*. The New York Times, 14. 7. 1990. (<http://www.nytimes.com/1990/07/04/world/evolution-in-europe-as-soviets-leave-hungary-dispute-arises-over-the-bill.html>)

BRUNSDEN, Jim: *Fear of Fraud Costs Bulgaria EU Funding*. European Voice, 25. 11. 2008. (<http://www.europeanvoice.com/article/2008/11/fear-of-fraud-costs-bulgaria-eu-funding/63174.aspx>)

BRZEZINSKI, Zbigniew: *The West Adrift: Vision in Search of a Strategy*. In: JAGODZINSKI, Andrzej a kol.: *The Visegrad Group – A Central European Constellation*. International Visegrad Fund 2006, s. 24-25.

BUZAN, Barry – WEAVER, Ole – DE WILDE, Jaap: *Bezpečnost – nový rámec pro analýzu*. Brno, Centrum strategický studií 2005.

BUZAN, Barry – Waever, Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge, Cambridge University Press 2003.

CABALLERO SANTOS, Sergio: *Constructivism and Regional Integration Theories. The Application to MERCOSUR*. In: The European Consortium For Political Research, <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/graduateconference/barcelona/papers/361.pdf> (28. 11. 2009)

Cambridge Online Dictionary, <http://dictionary.cambridge.org/define.asp?key=71105&dict=CALD> (20. 8. 2009)

CARTER, Francis W. – TURNOCK, David: *Environmental Problems of East Central Europe*. Londýn, Routledge Studies of Societies in Transition 2002.

Colombia Encyclopedia, Europe, <http://www.encyclopedia.com/topic/Europe.aspx> (8. 10. 2009)

Countries Step Up Cooperation, Sign Joint Declaration At Budapest Energy Summit. In: Politics.hu, 25. 2. 2010 (<http://www.politics.hu/20100225/countries-step-up-cooperation-sign-joint-declaration-at-budapest-energy-summit>)

Česko-polsko-slovenská brigáda. In: Ministerstvo obrany České republiky, http://www.army.cz/avis/publikace/integrace/ces_pol_slov_brigada.pdf (17. 2. 2010)

DANČÁK, Břetislav: *Integrační pokusy ve středoevropském prostoru II*. Brno, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně 1999.

DIENSTBIER, Jiří: *Visegrád*. Mezinárodní politika, 1999, č. 2, s. 4-7.

DUNAY, Pál: *The Half-Hearted Transformation of the Hungary Military*. European Security, 14, 2005, č. 1, s. 17-32. (www.gcsp.ch)

DYER, Hugh: *Environmental Security and International Relations: The Case for Enclosure*. Review of International Studies, 27, 2001, č. 3, s. 441-450. (journals.cambridge.org)

FAWCETT, Louise: *Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism*. In: *International Affairs*, vol. 80, 3, 429-446. (<http://www3.interscience.wiley.com>)

GAZDAG, Ferenc: *A Comparative Analysis of the Visegrád Countries and their Endeavours to Integrate into the North Atlantic Alliance*. In: NATO, www.nato.int/acad/fellow/95-97/gazdag.pdf (11. 2. 2010)

GRAEGER, Nina: *Environmental Security?* *Journal of Peace Research*, 33, 1996, č. 1, s. 109-116. (<http://www.jstor.org/>)

HAVLÍK, Vlastimil: *Krajanský zákon – korálek na šňůrce slovensko-maďarských vztahů*. In: *Global Politics*, <http://www.globalpolitics.cz/clanky/krajansky-zakon-sr> (3. 3. 2010)

Hlavní aféry kolem privatizace společnosti Unipetrol. *České noviny*, 30. 6. 2009. (http://www.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/hlavni-afery-kolem-privatizace-spolecnosti-unipetrol/385789&id_seznam=1543)

HOLOMEK, Karel: *Romská menšina v České republice*. In: GABAL, Ivan a kol.: *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Praha, G plus G 1999, s. 153-171.

HOMER-DIXON, Thomas F.: *On The Treshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict*. *International Security*, 16, 1991, č. 2, s. 76-116. (www.library.utoronto.ca)

HYDE-PRICE, Adrian: *The International Politics of East Central Europe*. Manchester, Manchester University Press 1996.

HUNČÍK, Peter: *Maďarská menšina ve Slovenské republice*. In: GABAL, Ivan a kol.: *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Praha, G plus G 1999, s. 204-218.

Hungary – Corruption Continues. In: *Organized Crime and Corruption Reporting Project*, http://reportingproject.net/new/index.php?option=com_content&task=view&id=198&Itemid=43 (22. 2. 2010)

HUNTINGTON, Samuel P.: *Třetí vlna. Democratizace na sklonku dvacátého století*. Centrum pro studium demokracie a kultury 2008.

IGLICKA, Krystyna: *EU Membership Highlights Poland's Migration Challegnes*. In: *Migration Information Source*, <http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?ID=302> (2. 3. 2010)

IRMANOVÁ, Eva: *Maďarský Visegrád*. In: VYKOUKAL, Jiří a kol.: *Visegrád, možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Dokořán 2003, s. 156-210.

JANAS, Zbigniew: *How I Started Visegrad in Mroziewicz's Kitchen*. In: JAGODZINSKI, Andrzej a kol.: *The Visegrad Group – A Central European Constellation*. International Visegrad Fund 2006, s. 58-59.

JANIŠ, Petr: *Klaus není pro Lišku prezidentem, kdyby to šlo, odvolal by ho*. Novinky, 30. 11. 2009. (<http://www.novinky.cz/domaci/155555-klaus-neni-pro-lisku-prezidentem-kdyby-to-slo-odvolal-by-ho.html>)

JARÁBIK, Balázs: *Staying Afloat – Cooperation is the Way Forward for Slovakia's Roma*. In: Central Europe Review, <http://www.ce-review.org/00/41/jarabik41.html> (9. 3. 2010)

JELÍNEK, Petr: *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska*. Opava, Matice Slezská 2009.

JOHNSON, Lonnie: *Central Europe: enemies, neighbors, friends*. New York, Oxford University Press 1996.

JONES, Richard Wyn: *Security, Strategy and Critical Theory*. London, Lynne Rienner Publisher 1999.

KARÁSEK, Tomáš: *EU Energy Policy, Eastern Enlargement and the Concept of Securitization*. In: KARÁSEK, Tomáš (ed.): *European Union in a New Security Environment*. Praha, Matfyzpress 2008, s. 111-127.

KFOR II – Česko-slovenský prapor, od 2/2000, Kosovo, 2 400 příslušníků. In: Ministerstvo obrany České republiky, <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3711> (20. 2. 2010)

KHOL, Radek. *Policies of the Visegrad Countries Towards CFSP/ESDP*. In: Ústav mezinárodních vztahů Praha, http://se2.isn.ch/serviceengine/Files/ESDP/31620/ipublicationdocument_singledocument/D7519788-29F6-4783-8B08-D0D4CAE899CB/en/Policies+of+the+Visegrad+Countries+towards+CFSP-ESDP.pdf (11. 3. 2010)

Klaus podepsal Lisabonskou smlouvu. České noviny, 3. 11. 2009. (<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/klaus-podepsal-lisabonskou-smlouvu/405909>)

KONEČNÝ, Miroslav – ZETOCHA, Karel: *Slovenská národní strana: druhá šance*. In: Středoevropské politické studie, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=235> (3. 3. 2010)

KOPEČEK, Michal: *Český Visegrád*. In: VYKOUKAL, Jiří (ed.): *Visegrád, možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Dokořán 2003, s. 125-156.

KŘÍŽ, Zdeněk: *Civilní řízení a demokratická kontrola armády v České republice – Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989*. Brno, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně 2004.

KŘÍŽÍK, Zdeněk a kol.: *Česká republika v bezpečnostní architektuře Evropy*. Praha, Ministerstvo obrany České republiky 1998.

KUNŠTÁT, Miroslav: *Slovenský Visegrád*. In: VYKOUKAL, Jiří a kol.: *Visegrád, možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Dokořán 2003, s. 236-269.

LAKE, David A. – MORGAN, Patrick M.: *Building Security in a New World*. The Pennsylvania State university Press 1997.

LEŠKA, Vladimír: *Minulost, přítomnost a budoucnost visegrádské spolupráce*. In: *Mezinárodní politika* 2003, č. 4, s. 10-12.

LEŠKA, Vladimír: *Slovensko a regionální vojenská spolupráce*. In: KHOL, Radek a kol.: *Perspektivy středoevropské vojenské spolupráce*. Ústav mezinárodních vztahů Praha 2003, s. 27-44.

LOSONZ, Miklós: *Energy Dependence and Supply in Central and Eastern Europe*. In: Euractive, <http://www.euractiv.com/en/energy/analysis-energy-dependence-supply-central-eastern-europe/article-155274> (25. 2. 2010)

MATĚJKA, Zdeněk: *Visegrádská spolupráce v letech 1990-92 a po roce 1998*. In: KUČEROVÁ, Stanislava (ed.): *Bilance a výhledy středu Evropy na prahu 21. století*. Brno, Konvoj 2000.

MILLER, Ryan R.: *Central Europe's Energy Security Schizm*. In: Atlantic Community, http://www.atlantic-community.org/app/webroot/files/articlepdf/Central_Europe_Energy_Security_Schizm20080724.pdf (24. 2. 2010)

MINAŘÍK, Pavel: *Bratrská vojska z hranicemi Sovětského svazu*. In: Československá armáda, <http://armada.vojenstvi.cz/povalecna/sovet.vojska/index.htm> (11. 2. 2010)

MINAŘÍK, Pavel: *Severní skupina sovětských vojsk v Polsku*, <http://armada.vojenstvi.cz/povalecna/sovet.vojska/2.htm> (11. 2. 2010)

MYKULANYNETS, Lyubov: *Whither V4? EU Entry as a Turning Point in Visegrad Cooperation*. In: The Visegrad Group, <http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=830&articleID=9910&ctag=articlelist&iid=1> (19. 1. 2010)

NAGY, Laszlo: *Security Concepts of the Visegrad Countries*. In: Atlantische Commissie, http://www.atlcom.nl/ap_archive/pdf/AP%201998%20nr.%208/Nagy.pdf (16. 2. 2010)

Naše globální sousedství – Zpráva Komise pro globální řízení. Oxford University Press 1995.

PALATA, Luboš: *Jobbik je dítě maďarské politiky.* Lidové noviny, 10. 6. 2009. (http://www.lidovky.cz/jobik-je-dite-madarske-politiky-doc-/ln_noviny.asp?c=A090610_000034_ln_noviny_sko&klic=231952&mes=090610_0)

PANCEVSKI, Bojan: *Germans Seeks to Oust Czech President Vaclav Klaus Over EU Treaty.* Times Online, 11. 10. 2009. (<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article6869578.ece>)

PEHE, Jiří: *Politická kultura v České republice.* In: Politický zápisník, <http://www.pehe.cz/clanky/1997/politicka-kultura-v-ceske-republice> (13. 1. 2010)

PEHE, Jiří: *Central European Identities in Politics.* In: Politický zápisník, <http://www.pehe.cz/prednasky/2002/central-european-identity-in-politics> (8. 10. 2009)

PERKNEROVÁ, Kateřina: *Propojení byznysu a politiky ohrožuje legitimitu systému.* Deník, 4. 8. 2009. (http://www.denik.cz/z_domova/propojeni-byznysu-a-politiky-20090804.html)

PICK, Otto: *Does Central Europe Still Exist?* In: Does Central Europe Still Exist? History, Economy, Identity Conference. Vienna, 2006, [http://www.euroculture.upol.cz/dokumenty/sylaby/O-Pick_Does%20Central%20Europe%20still%20exist_\(18\).pdf](http://www.euroculture.upol.cz/dokumenty/sylaby/O-Pick_Does%20Central%20Europe%20still%20exist_(18).pdf) (8. 10. 2009)

PLOCEK, Josef: *Jakou mají budoucnost suverenity, národní a teritoriální stát?* In: Střední Evropa – revue pro středoevropskou kulturu a politiku, <http://stredni.evropa.sweb.cz/editor/clanek120.pdf> (23. 2. 2010)

Podle expertů stále nejsme schopni řešit sociální vyloučení Romů. In: Euractiv, 1. 10. 2009. (<http://www.euractiv.cz/socialni-politika/clanek/resi-eu-efektivne-problem-socialne-vyloucenych-prislusniku-romske-mensiny-006558>)

Poland – Soviet Union and Russia. In: Country Studies, <http://countrystudies.us/poland/89.htm> (11. 2. 2010)

Poland – The Military Society. In: Country Data, <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-10804.html> (16. 2. 2010)

Policie použila v Budapešti slzný plyn. Aktuálně, 20. 9. 2006. (http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=240586&tro2_0_0)

Prezidenti V4 řešili Lisabonskou smlouvu a konzuláty. Hospodářské noviny, 12. 9. 2009. (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-38298310-prezidenti-v4-resili-lisabonskou-smlouvu-a-konzulaty>)

PŘIBIL, Marek: *Fico připustil, že se Slovensko přidá k české žádosti o výjimku.* Právo, 19. 10. 2010. (http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/z_medii/fico_pripustil_ze_se_slovensko_prida_k.html)

PUGH, Michael Charles – SIDHU, Waheguru Pal Singh: *The United Nations and Regional Security: Europe and Beyond. International.* Boudle, Lynne Rienner Publisher Inc. 2003.

RETTMAN, Andrew: *Poland Ratifies Lisbon Treaty as Czechs Cloud Hangs Overhead.* EU Observer, 10. 10. 2009. (<http://euobserver.com/9/28809>)

Roma Minority in Visegrad Countries. In: Visegrad Info, <http://www.visegrad.info/minorities-social-exclusion-roma-minority/factsheet/roma-minority-in-visegrad-countries.html> (3. 3. 2010)

Rusko podepsalo s Maďarskem dohodu o plynovodu South Stream. Finance, 28. 2. 2008. (http://www.finance.cz/zpravy/finance/153772-rusko-podepsalo-s-madarskem-dohodu-o-plynovodu-south-stream/?id_tovar_2841=4814&t=1265567303)

RŮŽIČKOVÁ, Jana: *Česko-slovenská battlegroup připravena.* In: Ministrestvo obrany České republiky, <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=14417> (10. 3. 2010)

ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií.* Praha, Portál 2000.

SÉAMUS, Murphy S. J.: *Neutrality: An Immoral Option?* Studies: An Irish Quaterly Review, 81, 1992, č. 322, s. 158-162. (<http://www.jstor.org>)

SMATANA, Lubomír – HROMÁDKA, Martin: *Slovenský ministr pro regionální rozvoj končí kvůli podezřelé zakázce.* Český rozhlas, 15. 4. 2009. (http://www.rozhlas.cz/zpravy/zahranici/_zprava/570777)

STAVRIANOS, Leften, Stavros: *The Brezhnev Doctrine, 1968.* In: Modern History Sourcebook, <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1968brezhnev.html> (11. 2. 2010)

SURDEJ, Aleksander – GADOWSKA, Kaja: *Political Corruption in Poland.* In: International Relations and Security Network, http://kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/15381/ipublicationdocument_singledocument/F1BF3B99-B33A-4C2B-A1B6-6E48C78B1C8B/en/fsoAP65.pdf (22. 2. 2010)

SZABADOS, Krisztian a kol.: *Back by Popular Demand*. In: Political Capital, http://www.riskandforecast.com/post/in-depth-analysis/back-by-popular-demand_411.html (4. 3. 2010)

ŠEDIVÝ, Jaroslav: *Černínský palác v roce nula – Ze zákulisí polistopadové zahraniční politiky*. Praha, Ivo Železný 1997.

ŠEDIVÝ, Jiří: *Dilema rozšiřování NATO*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů Praha, 2001.

ŠINDELÁŘ, Miroslav: *Slovenská armáda má zájem o vojenské vzdělávání v Česku*. In: Ministerstvo obrany České republiky, <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=15707> (20. 2. 2010)

TAGGART, Paul – SZCZERBIAK, Aleks: *Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe*. In: Sussex European Institute, <http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/wp46.pdf> (28. 2. 2010)

TANNER, Arno: *The Roma of Eastern Europe: Still Searching for Inclusion*. In: Migration Information Source, <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=308> (3. 3. 2010)

TEREM, Peter: *Téma energetickej bezpečnosti na Slovensku*. In: Euro-Atlantic Quaterly, http://www.eaq.sk/magazine/EAQ2_Eseje:%20Terem.pdf (25. 2. 2010)

The Cold War Files. In: Woodrow Wilson International Center for Scholars, <http://www.wilsoncenter.org/coldwarfiles/index.cfm?fuseaction=people.details&thisunit=0&peopleid=93> (12. 1. 2010)

THOMPSON, William R.: *The Regional Subsystem: A Conceptual Explication and a Propositional Inventory*. In: International Studies Quarterly 1973, vol. 17, s. 89-117. (www.jstor.org)

TICHÝ, Lukáš: *Pokračování energetických zájmů a vlivu Ruské federace ve střední Evropě*. In: Asociace pro mezinárodní otázky, <http://www.amo.cz/publikace/pokracovani-energetickych-zajmu-a-vlivu-ruske-federace-ve-stredni-evrope.html> (24. 2. 2010)

TŘÍSKA, Dušan: *Privatizace a kapitalismus v České republice*. In: Revue Politika, <http://www.cdk.cz/rp/clanky/292/privatizace-a-kapitalismus-v-ceske-republice/> (22. 2. 2010)

TVARŮŽKOVÁ, Lucie – SOUKUP, Ondřej: *Plynová krize pro Gazprom: Ztráta 100 milionů dolarů denně*. Hospodářské noviny, 13. 1. 2009. (<http://ekonomika.ihned.cz/c1-32688810-gazprom-prichazi-o-stovky-milionu-dolaru>)

Two Decades After the Wall's Fall. End of Communism Cheered But Now With More Reservations. In: The Pew Global Attitudes Project, <http://pewglobal.org/reports/pdf/267.pdf> (20. 2. 2010)

Útoky na Romy trápí i Maďarsko. Policie zatkla první podezřelý. Hospodářské noviny, 21. 8. 2009. (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-38119980-utoky-na-romy-trapi-i-madarsko-policie-zatkla-prvni-podezrele>)

VALLEY, Paul J.: *Environmental Security in the Czech republic: Status and Concerns in the Post Communist Era.* In: Institute for National Security Studies, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA365524&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf> s. 29-30 (8. 3. 2010)

VARSAANYI, J.: *Limited Sovereignty or Regional Integration for East-Central Europe?* The International and Comparative Law Quarterly, 1974, č. 2, s. 657-666. (journals.cambridge.org)

VERMEERSCH, Peter: *Minority Policy in Central Europe: Exploring the Impact of the EU's Enlargement Strategy.* The Global Review of Ethnopolitics, 3, 2004, č. 2, s. 3-19. (www.ethnopolitics.org)

WAGNER, Francis, S. a kol.: *Towards a New Central Europe.* Aston Park, Danubian Press Inc. 1970.

WALT, Stephen M.: *The Renaissance of Security Studies.* International Studies Quarterly, 35, 1991, č. 2, s. 211-239. (www.jstor.org)

YOST, David S.: *NATO Transformed – The Alliance's New Roles in International Security.* Washington, United States Institute of Peace Press, 2001.

Začal platit slovenský jazykový zákon, Maďaři se bouří. Aktuálně, 2. 9. 2009. (<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=646397>)

Zakázaná Dělnická strana půjde do voleb , jen pod jinou hlavičkou. Lidové noviny, 20. 2. 2010. (http://www.lidovky.cz/zakazana-delnicka-strana-pujde-do-voleb-jen-pod-jinou-hlavickou-pvr-/ln_domov.asp?c=A100220_101839_ln_domov_mk)

ZEMAN, Petr a kol.: *Perspektivy vývoje bezpečnostní situace, vojenství a obranných systémů do roku 2015 s výhledem do roku 2025.* In: Ústav strategických studií vojenské akademie v Brně, <http://www.defenceandstrategy.eu/filemanager/files/file.php?file=16048> (16. 8. 2009)